

Sateenkaaren tuolla puolen

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien
turvapaikanhakijoiden kokemuksia yhteisötoimintaan osallistumisesta

Pauliina Marietta Pulkki

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Helmikuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö

PULKKI, PAULIINA. Sateenkaaren tuolla puolen – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden kokemuksia yhteisötoimintaan osallistumisesta
Pro gradu -tutkielma, 130 s., 7 liites.
Sosiaalityö
Helmikuu 2020

Sosiaalityön pro gradu -tutkielmassani tarkastellaan Suomeen saapuneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden kokemuksia heille suunnatusta yhteisötoiminnasta. Tutkimukseni tehtävänä on selvittää kuulumisen (engl. *belonging*) käsitettä hyödyntäen, millaisia merkityksiä yhteisötoimintaan osallistuneet yksilöt sille antavat. Opinnäytetyöni pyrkii vastaamaan olemassa olevaan tarpeeseen saada tietoa usein piiloon jäävän ihmisryhmän elämästä heidän omasta näkökulmastaan.

Tutkielmani informanteina toimii kaksitoista kansalaisjärjestö Helsinki Pride Yhteisön Together - yhteisötoimintaan osallistunutta lhbtq* -ihmistä, jotka ovat saapuneet Suomeen turvapaikanhakijoina. Olen teemahaastattelujen avulla tavoitellut ymmärrystä heidän todellisuudestaan. Työni teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuuden kattokäsitteestä ja siihen linkittyvästä kuulumisesta. Jäsennän kuulumista yhteiskunnallisiin paikkoihin ja rajantekoihin kytkettyinä dynaamisena, emotionaalisena prosessina, jossa paljastuu tietoa sekä yksilön henkilökohtaisesta kokemusmaailmasta, että niistä rakenteista, jotka häntä ympäröivät. Kuulumisen käsite tekee mahdolliseksi yhteisötoimintaan osallistumisen analysoinnin sekä yksilöllisestä että yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Osallisuuden käsitteen kautta taas pystyn kytkemään löydöksiäni sosiaalityön maailmaan. Sosiaalityö asettuu tutkimuksessani vahvasti heikommassa asemassa olevien ihmisten asianajotyöksi, jossa keskeistä on toisen tiedon tavoittelu ja kunnioittaminen, marginalisoivien käytänteiden purkaminen sekä osallisuuden edistäminen.

Tutkimukseni havainnollistaa, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden elämäntila muodostuu usean marginaalikategorian risteymästä. Sen lisäksi, etteivät tutkimukseni informantit kokeneet vastaanottokeskuksia ja niissä eläviä muita turvapaikanhakijoita turvallisina, he ovat kohdanneet Suomessa monia muita kuulumista haittaavia rakenteita. Sen sijaan, lhbtq* -turvapaikanhakijoille suunnattu yhteisötoiminta on tarjonnut ainutlaatuisen paikan ja tilan kuulumisen rakentumiselle. Ryhmässä syntyneet vastavuoroiset sosiaaliset suhteet juurtuvat vahvasti kokemukseen jaetusta vähemmistöasemasta. Yhteisötoiminta on lisäksi tarjonnut väylän tietojen ja taitojen kartoittamiselle, jonka seurauksena informantini ovat pystyneet pohtimaan omia identiteettejään ja mahdollisuuksiaan Suomessa. Yhteisötoiminnasta voimavaraistuneina he myös kyseenalaistivat ulkopuolelta tulleita, heihin kohdistuneita toiseuttavia kategorisoiteja ja kohtaamiaan yhteiskunnallisen osallisuuden rajoitteita. Tutkimukseni perusteella voi todeta, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden osallisuuden edistäminen edellyttää sosiaalityöltä laaja-alaista sekä yksilö- ja yhteisötason että yhteiskunnallista asianajotyötä.

Avainsanat: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, turvapaikanhakijat, kuuluminen, marginaaliryhmät, osallisuus, sosiaalityö, fenomenologis-hermeneuttinen.

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Social Sciences
Department of Social Research

PULKKI, PAULIINA. Somewhere over the rainbow – A qualitative study exploring community-based support group participation among asylum seekers identifying as sexual and gender minority
Master's thesis, 130 pp., 7 apps.
Social work
February 2020

My social work master's thesis investigates personal experiences related to community-based activities from the perspective of asylum seekers identifying as sexual and gender minorities. Furthermore, the purpose of this research is to investigate what kinds of meanings the community activities contained in the life of participating individuals by leveraging the concept of belonging. The goal of my thesis is to answer the demand for knowledge regarding the life of the individuals belonging in an often hidden group from their own perspective.

Twelve LGBTIQ* individuals with an asylum seeker status and a history of taking part in the Helsinki Pride Community's Together activities acted as the informants of my thesis. Through thematic interviews, I aimed to develop my understanding of the reality of these individuals. The theoretical framework of my research is built on the main subject of involvement and the related phenomenon of belonging. I classify the belonging as a dynamic and emotional process connected to societal positions and limitations, which reveals information regarding not only the individual's personal experiences but also the structures they are surrounded by. The concept of belonging made it possible to analyze the community activity participation from both personal and societal standpoints. Simultaneously, through the concept of involvement, I managed to apply my findings into the context of social work. In my research, social work is considered as advocacy and securing the rights of individuals in a weaker position. In this context, 'the marginal knowledge' is in a central position, as well as disassembling the marginalizing practices and improving involvement in society.

The results of my study indicate, that the living space of the asylum seekers identifying as sexual and gender minorities is aggregated from multiple intersecting marginal categories. In addition to the finding that the informants of my research didn't experience the safety of reception centers nor the presence of other asylum seekers adequate, they faced multiple other structures deteriorating the sense of belonging in Finnish society. However, the community-based activities organized for LGBTIQ* asylum seekers provided a unique place and space to develop their belonging. The reciprocal social relations that emerged through the community-based activities were strongly rooted in the shared experience of minority status. The community-based activities had also provided a channel to inspect the knowledge and skills, and as a result, my informants managed to process their own identities and opportunities in Finland. Empowered from the community-based activities, the interviewees also questioned the othering categorizations from outside and limitations related to societal participation. Based on this research I claim that the development of participation in the context of the asylum seekers identifying as sexual and gender minorities requires broad advocacy efforts from the perspective of social work on both personal and societal levels.

Key words: sexual and gender minorities, asylum seekers, belonging, marginalized groups, involvement, social work, hermeneutic phenomenology

1.	JOHDANTO	5
2.	SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN IDENTIFIOITUVAT TURVAPAIKANHAKIJAT	7
2.1.	Turvapaikanhakija -käsitteen paikannus	7
2.2.	Sateenkaarisanasto – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituminen	13
2.3.	Lhbtqi* -ihmiset turvapaikanhakijoina	19
3.	TUTKIMUKSENI KESKEISET TEOREETTISET KÄSITTEET	23
3.1.	Osallisuus, marginaalit, toinen tieto ja vertaistuki	23
3.2.	Kuulumisen monimuotoinen tematiikka	29
4.	TUTKIMUKSENI KARTTAKIRJA	36
4.1.	Teoreettis-metodologiset koordinaatit: fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa ..	36
4.2.	Tutkimuskysymyksen paikannus ja tutkimukseni ympäristö	41
4.3.	Aineisto muodostuu	44
4.4.	Sisällönanalyysin askeleet.....	54
5.	TUTKIMUSEETTISIÄ PULMIA JA NIIDEN RATKAISUJA	57
5.1.	Vapaaehtoisuus ja yksityisyys	57
5.2.	Ihmisten vahingoittamisen välttäminen	59
5.3.	Tutkijajositioni, tulkintojeni luotettavuus ja tutkimukseni hyödyt	60
6.	YHTEISÖTOIMINTA KUULUMISTA RAKENTAMASSA	64
6.1.	Paikkojen politiikkaa – kuulumisen rajoitukset ja ”oman paikan” löytäminen	64
6.2.	Kotia ja perhettä etsimässä – kuulumisen emotionaalisenä kokemuksena.....	72
6.3.	Yhteisötoiminnan merkitys yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen näkökulmasta	76
7.	TULOSTEN YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSENI LUOTETTAVUUS	90
7.1.	Kuulumisen ja osallisuuden vastavuoroisuus – yhteisötoiminnan merkitykset.....	90
7.2.	Tulosten merkitys sosiaalityölle.....	92
7.3.	Tutkimusprosessini analyttinen tarkastelu	101
8.	LOPUKSI.....	103
	LÄHTEET	106
	LIITTEET	131
	LIITE 1. SANASTO	131
	LIITE 2. INFORMAATIOKIRJE SUOMEKSI	133
	LIITE 3. SUOSTUMUSLOMAKE SUOMEKSI.....	134
	LIITE 4. HAASTATTELURUNKO.....	135
	LIITE 5. TIEDONHALLINTASUUNNITELMA.....	136

1. JOHDANTO

Vuoden 2020 alussa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituminen on edelleen kriminalisoitu noin seitsemässäkymmenessä valtiossa maailmassa (ILGA 2019, 15, 535). Vuosittain tuhannet lhbtqi* -ihmiset päätyvät pakenemaan kotimaistaan ja etsimään turvallisempaa elämää toisaalta (Jansen & Spijkerboer 2011, 16). Osa heistä saapuu turvapaikanhakijoina Suomeen, missä odottaa kuukausia tai jopa vuosia kestävä turvapaikkaprosessi, jonka aikana perusteita kansainväliselle suojelulle arvioidaan. Odottelun ja epävarmuuden sävyttämää elämää eletään usein vastaanottokeskuksissa muiden turvapaikanhakijoiden kanssa, mahdollisesti myös sellaisten, jotka tulevat lhbtqi* -ihmisen kanssa samasta lähtömaasta. Piilossa eläminen ja väkivallan uhka, jota alun perin lähdettiin pakoon, on siten jälleen läsnä jokapäiväisissä arjen kohtaamisissa vastaanottokeskuksen käytävillä, mahdollisesti myös henkilön omassa asuinhuoneessa (Jansen & Spijkerboer, 2011, 10; UNHCR 2015, 27–28; Eggebø & Stubberud 2018, 5). Vastaanottokeskuksen ulkopuolelle, suomalaisen yhteiskunnan jäsenille tyypillisiin päivittäisiin toimintaympäristöihin, kuten työpaikkoihin tai oppilaitoksiin, ei yksilöllä ole yhdenvertaisia reittejä ennen pysyvän oleskeluluvan saamista. Ajanvietto sateenkaarilippujen koristamissa yökerhoissa ja paikallisten lhbtqi* -ihmisten muissa vapaa-ajan kohtaamispaikoissa sen sijaan on evätty niin kauan kuin turvapaikanhakijalla ei ole esittää virallista henkilöllisyystodistusta. Lisäksi niukka vastaanottoraha, kielitaitoon kytkeytyvät haasteet ja suomalaisessa yhteiskunnassa ilmenevä rasismi tuovat arkipäivään lisää esteitä. Pääasiallinen elämistila muodostuu siten moninkertaisesta marginaalien risteymästä (Logie & Lacombe-Duncan & Lee-Foon & Ryan & Ramsay 2016; Messih 2017; Eggebø ym. 2018; White & Cooper & Lawrence 2019).

Sosiaalityön pro gradu -työni sukeltaa siihen maailmaan, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvat turvapaikanhakijat päivittäin toimivat ja pyrkii selvittämään, millä tavoin ja millaisissa paikoissa heillä on ollut mahdollisuuksia liittyä muihin ihmisiin ja kokea yhteenkuuluvuutta, sekä millainen merkitys näillä kokemuksilla on ollut heidän elämässään. Tarkastelen työssäni viiteryhmälle kohdennettua ryhmämuotoista toimintaa ja kysyn, *millaisia merkityksiä yhteisötoiminnalla on kuulumisen näkökulmasta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituville turvapaikanhakijoille?* Tutkimukseni ympäristönä toimii helsinkiläinen kansalaisjärjestö Helsinki Pride Yhteisö ry, joka on vuodesta 2015 lähtien aktiivisesti pyrkinyt parantamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten henkilöiden asemaa Suomessa. Heidän Together -nimisen yhteisötoimintansa piiriin on hakeutunut satoja viiteryhmään identifioituvia turvapaikanhakijoita kuluneiden vuosien

aikana. (Helsinki Pride Yhteisö 2019b.) Tutkimuksessani puheenvuoro on kahdellatoista lhbtqi* - ihmisellä, jotka ovat jättäneet kotimaansa ja saapuneet Suomeen hakemaan kansainvälistä suojelua. Heitä yhdistää turvapaikan hakemisen ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioitumisen lisäksi se, että kaikilla on yhteinen kiinnittymisen paikka: Together -yhteisötoiminta.

Opinnäytetyöni tavoite jäsentyy kahdella tavalla: ensiksikin haluan kasvattaa ymmärrystä ilmiöstä, jota on tutkittu suhteellisen vähän ja toisaalta pohtia sosiaalityön mahdollisuuksia vastata yhden haavoittuvassa asemassa elävän ihmisryhmän tarpeisiin. Edeltävät tavoitteet palautuvat tieteenalani peruseriaatteisiin, siihen, että sosiaalityön paikka yhteiskunnassa on juuri heikommassa asemassa olevien ihmisten puolella, heidän hyvinvointiaan ja osallisuuttaan edistämässä. Alan ammattilaisilla on velvollisuus tunnistaa yhteiskunnassa ilmeneviä eriarvoisuutta tuottavia rakenteita ja ihmisten moninaisia tarpeita, sekä välittää tietoa näistä poliittisia päätöksiä tekeville. (Juhila 2006, 180; SHL 1301/2014, 7 §; Talentia 2017, 20–23.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvat turvapaikanhakijat ovat useiden kansainvälisten selvitysten mukaan erityisen haavoittuvassa asemassa (Jansen & Spijkerboer 2011; ILGA 2014; UNHCR 2015; FRA, 2017). Sen lisäksi, että Helsinki Pride Yhteisö on saanut runsaasti yhteydenottoja viiteryhmään kuuluvilta ihmisiltä, havaitsin itse turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa työskennellessäni, että suojelua hakevia lhbtqi* -ihmisiä saapuu Suomeen koko ajan. Tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden tilanteesta Suomessa on kuitenkin vasta varsin vähän, jonka vuoksi tutkimukseni sopii erityisen hyvin sosiaalityön alalle, jonka perustana on marginaalissa elävien ihmisten hyvinvoinnin edistäminen. Tutkimukseni pyrkii siten yhdestä näkökulmasta valottamaan sitä todellisuutta, jossa lhbtqi*-turvapaikanhakijat Suomessa elävät, sekä tuohon tietoon nojaten pohtimaan, millaisista käytänteistä voisi olla heille myös jatkossa hyötyä.

Pro gradu -opinnäytetyöni on laadulliseen, fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen asettuvaa kokemuksen tutkimusta, jossa asiantuntijuus on nimenomaisesti tutkimukseni kohteella. Käsitystäni haastattelemieni ihmisten minulle jakamasta informaatiosta on ohjannut ymmärrys marginaaleissa syntyvästä toisesta tiedosta, joka kumpuaa juuri asianomaisten henkilökohtaisista kokemuksista ja näkemyksistä. Olen suhtautunut alusta alkaen suurella kunnioituksella mahdollisuuteeni päästä tutkimaan näin erityistä aihetta ja tiedostanut erilaisia tutkijan valtaan liittyviä ongelmakohtia pitkin opinnäytetyöprosessiani. Tästä syystä olen pyrkinyt kuvaamaan tarkasti kaikki tutkimuksessa tekemäni valinnat ja käsittelemään niitä avoimesti työskentelyni eri vaiheissa. Tavoitteenani ei ole ollut itseni täydellinen häivyttäminen – se tuskin olisi edes mahdollista – vaan enemmänkin sen korostaminen, että tutkimukseni toimii yhdenlaisena puheenvuorojen esittämisen väylänä. Juha

Kilpiän (2015, 140) sanoja mukaillen ajattelen, että minun sosiaalityöntekijänä tulee ”olla niiden äänenä ja puhua niiden sanoja, joiden ääni ja sanat jäisivät kuulumatta”.

2. SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN IDENTIFIOITUVAT TURVAPAIKANHAKIJAT

Tutkimukseni kohteena on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvat henkilöt, jotka ovat paenneet kotimaidensa homo- ja transfobisiin asenteisiin perustuvaa syrjintää, vainoa tai väkivaltaa ja hakeneet turvapaikkaa Suomesta. Tutkimuksessani käytetään otsikkoja myöten vahvoja kategorisoivia termejä, joiden sisällön avaaminen on välttämätöntä sekä opinnäytetyön selkeyden että eettisyyden näkökulmasta. Kuvaan tässä luvussa tutkimuksessani käytettyä terminologiaa ja perustelen käsitteellisiä valintojani. Kerron myös kappaleessa 2.3. viiteryhmää koskevista aiemmista tutkimuksista.

2.1. Turvapaikanhakija -käsitteen paikannus

Maailemassa elää tällä hetkellä yli 70 miljoonaa ihmistä, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa sodan, kokemansa vainon, erilaisten ihmisoikeusloukkauksien tai maan yleisen turvattomuuden vuoksi (UNHCR 2019). Heistä puhutaan arjessa sekä pakolaisina, siirtolaisina että turvapaikanhakijoina, eikä näiden kolmen kategorian sisältö ole aina yksiselitteisesti tarkennettavissa. Edeltävät termit voidaan koota yhteen *kansainvälisen pakkomuuton* (engl. *forced migration*) käsitteen alle, joka korostaa nimenomaisesti ihmisten liikkumista kansallisvaltioiden rajojen ylitse. Pakkomuutosta puhuttaessa on nimittäin huomioitava, ettei siinä aina ole kyse valtioiden välillä liikkumisesta, vaan termin alle lukeutuvat myös niin sanotut maiden sisäiset pakolaiset, katastrofien ja kehitysprojektien (esimerkiksi patojen ja valtateiden rakennuksen) vuoksi pakon alla muuttavat ihmiset, ihmiskaupan uhrin ja pakolaisuuden kaltaisissa tilanteissa elävät, jotka eivät välttämättä pysty lähtemään elinolosuhteistaan. Juuri kansainvälisiin pakkomuuttajiin liittyvät suojeluperustaiset kategorisoinnit ja niistä juontuvat toimenpiteet liittyvät olennaisesti pakolaisuuden ja muuttoliikkeiden hallintaan. Aihetta käsiteltäessä erilaiset kontrollimekanismit ja kansallisvaltioiden rajojen politiikka tulevat väistämättä mukaan keskusteluun. (Lyytinen 2019, 16–18.) Keskiöön nousee myös kysymys siitä, mitä kansainvälisen suojelun myöntäminen tarkoittaa.

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) laatimassa pakolaisen oikeusasemaa koskevassa Geneven pakolaissopimuksessa (1951) määritellään *pakolaiseksi* (engl. *refugee*) henkilö, joka on joutunut pakenemaan kotimaastaan, koska hänellä on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968, 1. artikla). Turvapaikanhakijalla (engl. *asylum seeker*) tarkoitetaan henkilöä, joka on saapunut toiseen maahan hakemaan suojelua tai oleskeluoikeutta toisesta valtiosta edellä mainittujen syiden perusteella (Gothóni & Siirto 2016, 12; Maahanmuuttovirasto 2019a; Sisäministeriö 2019). Arkikielessä turvapaikanhakijoista puhutaan usein pakolaisina, jolla viitataan kokonaisvaltaisesti sellaisiin ihmisiin, jotka ovat joutuneet jättämään kotimaansa (Jauhiainen 2017, 9). Kuitenkin sillä, onko henkilö statukseltaan turvapaikanhakija vai pakolainen, on merkityksellinen ero, jonka haluan oman tutkimuskohteeni ymmärtämiseksi tässä yhteydessä kirkastaa. *Pakolaisasema* nimittäin virallisesti viittaa henkilöön, jolle jokin valtio on jo myöntänyt turvapaikan, tai jonka Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisjärjestö UNHCR katsoo olevan pakolainen (Lyytinen 2019, 8; Maahanmuuttovirasto 2019a; Sisäministeriö 2019).

Suomessa turvapaikan tai pakolaisstatuksen saaneilla on muiden kansalaisten tavoin oikeus työntekoon ja opiskeluun sekä oman kotikunnan terveyst- ja sosiaalipalveluihin. Sen sijaan turvapaikanhakijoilla, joille ei ole vielä myönnetty oleskelulupaa Suomeen, on rajoitetuimmat mahdollisuudet tehdä ansiotyötä, kouluttautua tai vuokrata asunto itselleen. Heidän palveluistaan, joihin lukeutuu majoitus, sosiaali- ja terveystpalvelut, vastaanottoraha, tulkkauspalvelut, työ- ja opintotoiminta sekä oikeudellinen neuvonta, säädetään erikseen vastaanottolaissa (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011/746, 3.luku). Näiden kahden määritelmän eron ymmärtäminen on oman tutkimukseni kannalta olennaista siitä syystä, ettei turvapaikanhakijoilla ole pakolaisstatuksen saaneiden tavoin varmuutta siitä, tulevatko he jäämään Suomeen. Lisäksi sosiaalityön näkökulmasta on olennaista hahmottaa, millainen asema turvapaikanhakijoilla on palvelujärjestelmässämme, eli toisin sanoen, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia heillä on yhteiskunnassamme.

Turvapaikanhakijat ja turvapaikkamenettely Suomessa

Puhuttaessa turvapaikanhakijoista, ihmisten ajatukset palautuvat usein vuoteen 2015, jolloin Suomi muun Euroopan tavoin oli uudenaikaisessa tilanteessa turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyä

merkittävästi. Tuolloin Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa, joka oli lähes kymmenkertainen määrä aiempiin vuosiin verrattuna. (Lyytinen 2019, 19; Maahanmuuttovirasto 2019f.) Olen itse työskennellyt turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa vuodesta 2013 lähtien, joten muistan elävästi muutoksen päivittäin saapuvien hakijoiden määrissä. Vuoden 2015 jälkeen turvapaikanhakijamäärät ovat selvästi laskeneet lähemmäs aiempien vuosien lukuja: esimerkiksi vuonna 2018 turvapaikkahakemuksia oli laitettu vireille enää 4548 kappaletta. Joulukuun lopulla 2019 hakemuksia oli jätetty 4174, joista uusintahakemuksia oli 1859. Suurimmat hakijaryhmät kansalaisuuksittain ovat yleisesti olleet (keskinäinen järjestys vuosittain on vaihdellut) irakilaiset, somalialaiset, afganistanilaiset, syyrialaiset ja eritrealaiset. Vuodesta 2018 lähtien myös Venäjän federaatio ja Turkki ovat kohonneet hakijatilastojen kärkeen. Sukupuolittain tarkasteltuna miehiä on ollut yli puolet jokaisena vuonna. (Maahanmuuttovirasto 2019f.)

Turvapaikkamenettelyllä tarkoitetaan koko sitä prosessia, jossa kohdemaahan saapuneen henkilön tarvetta kansainväliselle suojelulle arvioidaan. Oikeus turvapaikan hakemiseen perustuu aiemmin kuvattuun kansainväliseen ihmisoikeuslainsäädäntöön, mutta valtioilla ei ole suoranaista velvoitetta myöntää turvapaikkaa hakijalle, jonka vuoksi kyseessä on lähtökohtaisesti kansallisvaltioiden omassa lainsäädännössä säännelty instituutio. Suomi on sitoutunut turvapaikkapolitiikassaan YK:n pakolaissopimuksen periaatteisiin, jonka lisäksi turvapaikkamenettelyyn ja kansainvälisen suojelun myöntämiseen vaikuttaa Euroopan Unionin (EU) lainsäädäntö. Koska koko turvapaikkainstituutio sijoittuu samanaikaisesti sekä kansallisen että EU-lainsäädännön piiriin, muodostuu turvapaikanhakuoikeuden ja suojelun myöntämisen välille omanlaisensa jännite. Kyseessä on kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin perustuva oikeus, mutta käytännössä lainsäädännön tulkintaa ohjataan kansallisissa poliittisissa prosesseissa. Turvapaikkamenettelyssä kohtaavat siten maahanmuuton hallinta, sen arviointi, onko hakijalla perustellusti syytä pelätä vainoa tai väkivaltaa kotimaassaan sekä poliittiset linjaukset, joilla ohjailaan suojelun antamisen kriteerejä. (Pakolaisneuvonta N.d.; Puumala & Ristimäki & Ylikomi 2019, 140.)

Suomessa turvapaikkamenettelystä vastaava viranomainen on Maahanmuuttovirasto. Pääpiirteittäin kuvattuna turvapaikkaprosessi etenee seuraavasti: Suomeen saavuttuaan henkilö hakee turvapaikkaa rajavartiolaitoksella tai poliisiasemalla, jossa viranomaiset laittavat hakemuksen vireille. Usein tämän jälkeen henkilö ohjataan lähimpään vastaanottokeskukseen odottamaan kutsua Maahanmuuttoviraston kuultavaksi. Maahanmuuttoviraston vastuulla on selvittää hakijan henkilöllisyys, matkareitti Suomeen, hakemuksen tutkinnasta vastuussa oleva valtio sekä otetaanko turvapaikkahakemus käsittelyyn Suomessa. Mikäli hakemus käsitellään Suomessa, varsinainen

turvapaikkapuhuttelu merkitsee yhdestä tai useammasta tapaamisesta koostuvaa kuulemistä, jossa Maahanmuuttoviraston viranomainen tutkii henkilön perusteita kansainvälisen suojelun tai muunlaisen oleskeluluvan myöntämiseksi. Puhutteluissa on hakijan vastuulla esittää kaikki sellaiset asiat, joiden vuoksi hänen voidaan katsoa olevan suojelun tarpeessa. (Maahanmuuttovirasto 2019e; Pakolaisneuvonta N.d.; Puumala ym. 2019, 140–141.)

Viranomaisen arviointi ja päätöksenteko perustuvat olennaisesti hakijan kertomukseen sekä puhuttelussa laadittavaan puhuttelupöytäkirjaan. Haasteelliseksi kertomuksen esittämisen tekee se, että siihen vaikuttavat lukuisat psykologiset tekijät, turvapaikkapuhuttelun institutionaalinen luonne ja sekä kerronnan vuorovaikutuksellinen dynamiikka. (Puumala ym. 2019, 141.) Puhuttelujen kuormittavuus on helppo ymmärtää, sillä hakijoiden odotetaan kertovan pitkälle menneisyyteen sijoittuvista traumaattisistakin kokemuksistaan täysin vieraalle ihmiselle. Koko turvapaikkaprosessi on usein kuukausien, joissakin tapauksissa jopa vuosien pituinen, riippuen siitä, montako tapaamiskertaa Maahanmuuttovirastolla hakijan tarinan kuuleminen edellyttää. Turvapaikkaprosessiin saattaa myös sisältyä niin sanottu valitusprosessi, mikäli henkilö saa hakemukseensa kielteisen päätöksen ja päättää valittaa tästä hallinto-oikeuteen pyytäen hakemuksen uudelleenkäsittelyä. Pitkittänyt turvapaikkaprosessi vaikuttaa usein negatiivisesti turvapaikanhakijoiden koettuun elämänlaatuun (Laban, Komproe, Gernaat & de Jong 2008; Leiler & Bjärtå & Ekdahl 2018; Tschalaer & Held 2019).

Turvapaikkamenettelyn vaiheita tuntemalla voidaan ymmärtää, että monen turvapaikanhakijan arkea värittää huoli epävarmasta tulevaisuudesta sekä pelko kotimaahan kääntymisestä. Henkilön elämä sijoittuu ikään kuin välitilaan, koska jääminen Suomeen on vielä epäselvää, mutta paluu kotimaahankaan ei ole mahdollista. Olemassaoloa määrittävät kokemukset väliaikaisuudesta, pakosta ja epävarmuudesta. (Könönen & Himanen 2010, 46.) Tätä ajanjaksoa elämässä voidaan myös kuvata liminaalitulana, eli tilana, jossa ihminen, esine tai asia on totuttujen sosiaalisten tai kulttuuristen luokitusten välissä (Pentikäinen 2005, 242–243). Turvapaikkaprosessin aikana henkilöiden toimimis- ja osallistumismahdollisuudet yhteiskunnassa ovat myös huomattavasti rajoitetummat kuin jo oleskeluluvan saaneilla. Pelkästään konkreettista elämismailmaa ja toimintaympäristöä ymmärtääkseen on huomioitava, että suuri osa hakijoista asuu turvapaikkaprosessin ajan vastaanottokeskuksissa, jotka voivat olla laitostyyppisiä ratkaisuja tai muutaman hengen jakamia asuntoja. Rainio (2015, 122–123) kuvaa vastaanottokeskuksia ”poikkeuksen tiloina”, joissa asukkaiden elämä on ”asettunut sulkeisiin” ja jossa he ovat saaneet hiljennetyn passiivisen identiteetin, jonka ääni ei juurikaan tule kuulluksi. Turvapaikanhakijat näyttäytyvät pikemminkin

toimenpiteiden kohteina kuin toimijoina. Juuri vastaanottokeskukset ovat väliaikaisia tiloja, joissa ihmiset ovat matkalla varsinaiseen päämääräänsä eli pysyvään oleskeluoikeuteen. (Rainio 2015, 123; Nykänen & Koikkalainen & Seppälä & Mikkonen & Rainio 2019, 163.)

Vastaanottokeskus elämismaailmana

Vastaanottokeskuksia ylläpitävät kuntien lisäksi erilaiset järjestöt, yritykset ja Maahanmuuttovirasto, joka myös valvoo kaikkien keskusten toimintaa. Sen lisäksi, että asuminen on järjestetty joko laitostyyppisesti tai asuntopohjaisena, vastaanottokeskuksissa on erilaisia käytäntöjä henkilökunnan tavoitettavuuden tai ruokailun suhteen. Joissakin yksiköissä työntekijät ovat paikalla ympäri vuorokauden, joissakin vain päiväsaikaan. Osassa keskuksista on ateriapalvelu ja toisissa asukkaiden on mahdollista valmistaa ruokansa. Perheille järjestetään majoitus siten, että he saavat asua keskenään, mutta lähes poikkeuksetta yksin tulleet turvapaikanhakijat jakavat huoneen tai asunnon muiden hakijoiden kanssa. Usein turvapaikkaprosessin alussa, eli hakemuksen jättämisen jälkeen, hakija majoittuu niin sanottuun transit-keskukseen, joka on Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelija tekevän toimipisteen läheisyydessä sijaitseva majoitusyksikkö uusille maahantulleille turvapaikanhakijoille. Transit-keskuksissa asutaan usein vain sen aikaa, että turvapaikkapuhuttelu tulee valmiiksi. Esimerkiksi Helsingin vastaanottokeskus on juuri tällainen ensivaiheen yksikkö, jossa majoittuminen on pääasiassa lyhytaikaista. Turvapaikkapuhuttelun jälkeen henkilö siirtyy yleensä ”odotusajan keskuksen” odottamaan päätöstä hakemukseensa. (Maahanmuuttovirasto 2019b; Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.) Siirtyminen on lähes aina välttämätöntä eikä turvapaikanhakijalla ole useinkaan mahdollisuutta vaikuttaa siihen, mihin vastaanottokeskukseen hän siirtyy. Uusi asuinpaikka saattaakin olla satojenkin kilometrien päässä, sillä eri vastaanottokeskusten majoituskapasiteetti vaihtelee jatkuvasti.

Hakijoiden on myös mahdollista majoittua vastaanottokeskuksen ulkopuolella, esimerkiksi ystävien tai sukulaisten luona, mutta vain harvalla on ennestään Suomessa läheisverkostoa. Asumiskustannuksiin ei ole myöskään mahdollista hakea erillistä asumistukea. Vastaanottorahan kuukausittainen perusosa yksinasuvalle hakijalle on päivittäiset ateriat tarjoavassa keskuksessa 91,52€ ja 312,23€ vastaanottokeskuksessa, jossa huolehditaan ruokailusta itse (Maahanmuuttovirasto 2019c). Taloudelliseen tilanteeseen vaikuttaa olennaisesti myös se, ettei turvapaikanhakijoilla ole oikeutta tehdä ansiotyötä prosessin ensimmäisten 3–6 kuukauden aikana riippuen siitä, onko heillä ollut Suomeen saapuessaan passi tai muu virallinen matkustusasiakirja mukana

(Maahanmuuttovirasto 2019d). Omat rajoitteensa ansiotyön löytämiseen asettavat lisäksi koulu- ja työtodistusten uupuminen sekä kielitaidon puute.

Vastaanottopalveluihin lukeutuu majoituksen ja vastaanottorahan lisäksi muun muassa työ- ja opintotoimintaa sekä terveydenhuolto- ja tulkkipalveluita (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 3.luku). Lisäksi turvapaikanhakijoilla on oikeus saada sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14. §:ssä tarkoitettuja sosiaalipalveluja, mikäli sosiaalihuollon ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on oikeutettu vastaanottopalveluihin (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 25 §). Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 14 §) mukaisia palveluita ovat muun muassa sosiaalityö, sosiaaliohjaus, perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta, asumispalvelut, vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja muut 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavat asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömät sosiaalipalvelut. Vastaanottokeskuksessa tarkoitettua sosiaalityötä tekee sosiaalihuollon ammattihenkilö (SHL 1301/2014, 18 §), ja työ sisältää ”*neuvontaa, ohjausta, sosiaalisten ongelmien selvittämistä ja muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta*” (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 25 §). Huolimatta siitä, että Maahanmuuttovirasto valvoo ja ohjeistaa vastaanottokeskuksissa myös sosiaalipalveluiden järjestämistä, yksikön sosiaalityöntekijä toimii viranomaisena arvioidessaan ja tehdessään päätöksiä palvelujen ja etuuksien tarpeesta. Kärkkäinen ja Elfving (2018, 366–367) painottavatkin, että virkavastuu, vaateet oikeusturvasta ja hyvästä hallinnosta koskevatkin yhtä lailla myös vastaanottopalvelujen sosiaalityötä, eivätkä Maahanmuuttovirastolta tulleet ohjeistukset saa syrjäyttää sosiaalityön ammattitaitoon kytkeytyvää tilanteiden yksilöllistä arviointia. Heidän lisäksi monet muut turvapaikanhakijoiden parissa tehtävästä sosiaalityöstä kirjoittaneet, korostavat profession pohjaa ihmisoikeuksien toteutumisen valvojana ja rakenteellisen eriarvioisuutta vastaan kamppailijana (Kärkkäinen ja Elfving 2018, 366–367).

Turvapaikanhakija -termin haasteellisuus

Nostin tässä alaluvussa turvapaikanhakijoiden toimeentuloa ja asumista koskevat tekijät esille, sillä ne vaikuttavat olennaisesti tutkimuskohteeni arjen elämismailman muotoutumiseen. Valtaosa Helsinki Pride Yhteisön Together -toimintaan hakeutuvista henkilöistä on turvapaikkaprosessin alkuvaiheessa tai odottaa Maahanmuuttoviraston päätöstä. Tähän tutkimukseen osallistuneista osa odotti vielä Maahanmuuttoviraston puhuttelua tai ratkaisua, kun taas joillekin oli jo myönnetty

turvapaikka. Valintaani käyttää kaikista informanteista ilmaisua ”turvapaikanhakija” voisikin kritisoida juuri siitä syystä, että joidenkin oleskelulupastatus ja siten myös yhteiskunnallinen positio on muuttunut, enkä tässä suhteessa anna työssäni heille mahdollisuutta itsensä määrittelyyn. Lisäksi oman ongelmallisuutensa termin käyttöön tuo se, että turvapaikanhakijaidentiteettiin sisällytetään usein erilaisia negatiivisia ominaisuuksia, jotka perustuvat lähinnä mediassa tuotettuihin ja ylläpidettyihin uhkakuviin (Horsti 2005, 104–109, 178).

Kaksi vastaanottokeskuksessa työskennellyttä sosiaalityöntekijää Elfving ja Kärkkäinen (2018, 361) ovatkin valinneet käyttää ilmaisua *turvapaikkaa hakeva* korostaakseen kansainvälisen suojelun hakemista nimenomaisesti tekona ja vastustaakseen turvapaikanhakijuutta koko yksilöä määrittävänä tekijänä. Heidän ajattelutapaansa mukaillen pyrin opinnäytetyössäni kuvaamaan turvapaikanhakijana olemisen siten, ettei se kerro haastateltavieni persoonallisista ominaisuuksista vielä paljoakaan. Sitä vastoin ilmaisu toimii välineenä, jonka avulla voimme tunnistaa niitä osallisuutta rajaavia käytänteitä, joita suomalainen yhteiskunta on kansainvälistä suojelua etsiville rakentanut. Olen valinnassani huomionnut sen vaihtoehdon, että joidenkin haastateltavieni kohdalla voisi osuvammin käyttää ilmaisua *turvapaikanhakijataustainen*, jolloin painotus siirtyisi kuvaamaan henkilön menneisyyttä, ei hänen nykyistä profiiliaan. Valitsen kuitenkin pitäytyä ilmaisussa turvapaikanhakija, sillä termi kuvastaa parhaiten sekä omien informanttieni että monien Together -ryhmäläisten yhteiskunnallista asemaa. Lisäksi yksi Together -työn tavoitteista on tukea yksilöitä turvapaikkamenettelyyn liittyvissä huolissa. Valitsen tietoisesti käyttää turvapaikanhakijuuden rinnalla sellaisia ilmaisuja kuten ”informantti”, ”yhteisötoimintaan osallistuja” tai ”haastateltava” painottaakseni tutkimuksen kontekstia ja henkilöiden toimijuutta maahantulostatuksen sijaan.

2.2. Sateenkaarisanasto – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifiointuminen

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta kuvaava terminologia on laajentunut viime vuosikymmenien aikana ja tuonut arkikieleen uusia ilmaisumuotoja. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa viitataan yleensä henkilöihin, jotka eivät sukupuoli-identiteetiltään tai seksuaaliselta suuntautumiseltaan sijoitu yhteiskunnassa vallitsevaan niin sanottuun *heteronormatiiviseen* käsitykseen, joka lähtee oletuksesta, että ihmiset ovat yksiselitteisesti jaettavissa naisiin tai miehiin, ja että kaikki ovat heteroseksuaaleja (Butler 1990, 69; Mustola & Pakkanen 2007, 12–13). Heteronormatiivisuuteen sisältyy tapa nähdä heteroseksuaalisuus muita normaalimpana ja parempana elämäntapana, jolloin kaikki ”muu” normin ulkopuolelle jäävä taas on

”poikkeavaa” (Juvonen 1997, 15). ”Toisiksi” määrittyvät sekä naiseuttaan tai mieheyttään epätyydyttävästi ilmaisevat yksilöt, ei-heteroseksuaaliset sekä heteroutta jotenkin poikkeavalla tuottavat ihmiset.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kuvataan usein *hlbtq*a tai *lhbtq* -kirjainyhdistelmillä, jotka viittaavat erilaisiin sukupuoli- ja seksuaali-identiteetteihin, kuten homot, lesbot, biseksuaalit/bi-ihmiset, transihmiset, intersukupuoliset, queerit ja aseksuaalit. (RFSL 2015; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2018; Seta 2019a). Kirjainyhdistelmästä on eri versioita riippuen siitä, keihin halutaan viitata. Englannin kielessä ilmaisu on yleisimmin *lgbt* ja ruotsiksi *hbtq*. (RFSL 2015; Seta 2019a.) Edeltävän sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavan termistön olen määritellyt tarkemmin liitteessä 1. Määritelmät mukailevat valtakunnallisen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajavan Seta ry:n sanastoa. Suosin itse tutkimuksessani seksuaali- ja sukupuolivähemmistö -ilmaisun rinnalla kirjainyhdistelmää *lhbtq**, jossa * -merkki kirjainten jälkeen kuvaa sitä, että ryhmään ovat tervetulleita kaikenlaiset identiteetin määrittelyt ja ilmaisumuodot (Regnbågsankan 2018). Kuten turvapaikanhakijatermin kohdalla, minun on kuitenkin avattava tarkemmin niitä merkityksiä, jota niinkin valtava kattokäsite, kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistö – ja siihen identifioituminen – tässä tutkimuksessa pitää sisällään. Perustelen lisäksi muiden valitsemieni ilmausten ja synonyymien käyttöä.

Sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus

Hyvin yleinen tapa ymmärtää sukupuolia on toteuttaa se vastakkainasettelun kautta (Rossi 2010, 23). Usein ihmiset olettavat, että jokainen yksilö on joko mies tai nainen, jolloin nämä kaksi mielletään toisilleen vastakkaisiksi ja toisaalta toisensa poissulkeviksi identiteeteiksi (Aarnipuu 2008, 13). Mies/poika – nainen/tyttö -sukupuolijako on ensimmäisiä sosiaalisia käsityksiä, jonka lapsi oppii kasvaessaan (Nissinen 2011, 25). Sukupuolella viitataan näiden kahden kategorian ruumiillisiin eroavaisuuksiin sekä niihin kiinnitettyihin kulttuurisiin jakoihin. Sukupuolen käsite kattaa siten myös niin sanotun sosiaalisen sukupuolijärjestyksen tai -järjestelmän, eli sen, millaisiin keskinäisiin suhteisiin tai aseisiin naiset ja miehet kulttuurissa ja yhteiskunnassa asetetaan. (Juvonen & Rossi & Saresma 2010, 13.) Kaikissa kulttuureissa on omanlaisiaan stereotyyppisiä tai ihanteellisia ideoita maskuliinisuudesta ja/tai feminiinisuudesta, ja sosiokulttuurinen ympäristö, johon kasvamme ohjaa vahvasti sukupuolen rakentumista ja ilmaisua. Käsite *sukupuolijärjestelmä* on monitasoinen ilmiö, joka vaikuttaa samanaikaisesti yhteiskunnan rakenteellisissa jaoissa, symbolisissa merkityksissä,

jokapäiväisen elämän eri tasoilla, sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa sekä yksilöiden omissa identiteeteissä. Järjestelmän normittava luonne ei kerro meille ainoastaan mitä sukupuolia on olemassa ja millaisia nämä ovat, vaan määrittelee myös sen, mikä on ”poikkeavaa”. Sukupuoliroolit sisältävätkin usein odotuksia ja olettamuksia pukeutumisesta, käytöksestä, ammatista, harrastuksista ja perherakenteista. (Harding 1983, 312; Butler 1990, 134–140; Karvinen N.d. 2.; Ristkari & Suni 2018, 43.)

Nykyajassa on kuitenkin havaittavissa muutos, jonka ansiosta sukupuoli hahmotetaan ennemminkin moninaisena ilmiönä, joka ei ole jaettavissa selkeästi toisistaan erottuviksi kahdeksi kategoriaksi, vaan sen ilmenemistavat vaihtelevat yksilöllisten piirteiden mukaan (Setä 2017a). Mies- ja naiskäsitteiden rinnalle on muodostunut ”uusia” sukupuolen kategorioita, jotka ovat pikkuhiljaa nähtävissä myös erilaisissa käyttämissämme kaavakkeissa ja arjen sanavalinnoissa sekä sukupuolitettujen tilojen kylteissä. Sukupuolen voikin ymmärtää erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuvana jatkumona (Setä 2012, 5; Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2016, 3). *Sukupuoli-identiteettiin* – joka on käsitteenä erotettava sukupuoliroolista – kuuluu kunkin ihmisen henkilökohtainen kokemus siitä, millainen hän on omassa sukupuoleessaan ja miten hän haluaa itseään kutsuttavan.

Ilmaisulla *sukupuolivähemmistö* tarkoitetaan yleensä ihmisiä, jotka eivät yksiselitteisesti ole cissukupuolisia tai identifioituvat muutoin kuin syntymässä määritellyn sukupuolensa mukaisesti. Cissukupuolisuus merkitsee sitä, että henkilö kokee sukupuoli-identiteettinsä vastaavan hänelle syntymässä määritellyä sukupuolta. Cissukupuolisia ovat esimerkiksi naiset, jotka ovat syntymässä määritetty sukupuoleltaan tytöiksi, kokevat olevansa naisia ja elävät tämän mukaisesti. Sen sijaan tytöksi määritelty, joka identifioituu pojaksi, luokitellaan yleensä sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi. Vakiintuneita käsitteitä eri sukupuolivähemmistöille ovat transihmiset (transsukupuoliset, transvestiitit ja transgenderit), muunsukupuoliset, intersukupuoliset ja queerit. (Aarnipuu 2008, 67; Setä 2012, 5; Setä 2019a.) Edeltävät termit on määritelty tarkemmin liitteessä 1. On erityisen tärkeää muistaa, että sukupuolivähemmistöön kuuluminen on eri asia kuin seksuaalinen suuntautuminen. Sen lisäksi, että keskiössä on henkilön kokemus omasta sukupuolesta ja siten itsemäärittelykysymys, esimerkiksi transsukupuolisuus on myös ICD -10:n mukaisesti diagnoosi (Aarnipuu 2008, 67; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2011, 270). Sukpuolivähemmistöön kuuluminen voidaan käsittää siten ihmisen sukupuoli-identiteetin kokemisena ja ilmaisemisena, tai fyysisenä, ruumiillisena tilana. Toisaalta henkilö, joka esimerkiksi kehollisesti käsitettynä on

intersukupuolinen (tarkoittaen, että henkilön fyysiset sukupuoliominaisuudet, kromosomipoikkeavuudet mukaan lukien, eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen), ei kuitenkaan välttämättä kokemuksellisesti identifioitu lainkaan sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi.

Valitsemani käsitteen sisältämä vähemmistö -ilmaisu voidaan nähdä ongelmallisena, sillä se viittaa ajattelussamme johonkin valtaväestöstä tai ”normaalista” poikkeavaan ja siten marginaaliseen. Osumampaa onkin käytännössä puhua *sukupuolen moninaisuudesta*, joka on kattokäsite sekä sukupuolivähemmistöille että -enemmistöille ja tunnustaa sen, että jokainen meistä kokee sukupuolensa omalla persoonallisella tavallaan. Sukupuoli koostuu siten ihmisen ainutlaatuisista ja yksilöllisistä piirteistä. Toisaalta sukupuolen moninaisuudella voidaan viitata siihen, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi (mies ja nainen), jolloin termi haastaa koko binääriajattelun. Ihminen voi olla siten sekä mies että nainen, molempia yhtä aikaa, jotakin näiden kahden ulkopuolelta tai kaikkien näiden sukupuolta koskevien määrittelyjen ulkopuolella. (Seta 2016, 8.)

Sosiaalialan ammattilaisena ja tutkijana näen, että sukupuolen kokemuksellisen ulottuvuuden ymmärtäminen on kaikkein oleellisinta yksilön kannalta, ja eettisesti kestävä työskentely sekä palvelujärjestelmässä että tutkimuksessa edellyttää, että kunnioitamme yksilöiden itsemääräämisoikeutta sukupuolen määrittelyssä. Oikeus omaan sukupuoli-identiteettiin ja sen ilmaisuun omalla tavallaan on myös perustavanlaatuinen ihmisoikeus. Omassa opinnäytetyössäni puhutaan *sukupuolivähemmistöön identifioituvista turvapaikanhakijoista*, joka terminä määritetty tutkimukseni kontekstin mukaisesti niistä Together -yhteisötoiminnan ihmisistä, jotka ovat joutuneet pakenemaan kotimaastaan heidän sukupuolen ilmaisuunsa tai -identiteettiinsä kohdistuvan vainon vuoksi. Vähemmistö -ilmaisuuden negatiivisesta sävystä huolimatta pitäydyn termissä myös siitä syystä, että haastateltavani itse painottivat vähemmistöpositiotaan sukupuolien määrittelyssä.

Seksuaalinen suuntautuminen

Ihmisen seksuaalisella suuntautumisella viitataan hänen ominaisuuteensa, joka kertoo siitä, kehen hän rakastuu, ihastuu, tuntee emotionaalista ja/tai eroottista viehätystä. Suuntautumista määritellään yleisimmin henkilön oman sukupuolen ja tuntemusten kohteen sukupuoli-identiteetin perusteella, minkä vuoksi oman orientaation nimeäminen ei ole välttämättä yksinkertainen prosessi. Sukupuolen moninaisuuden lisäksi, ilmiön kirjavuutta lisää se, että ihmisen tavat käsittää ja määrittää omaa seksuaalista suuntautumistaan vaihtelevat läpi elämän, ja hänellä voi olla sekä monenlaista

seksuaalista käyttäytymistä (seksiä ja parisuhteita) että seksuaalisia tunteita (Lehtonen 2012, 22; Jämsä & Karvinen 2008, 31). Yksilö voi esimerkiksi määritellä itsensä seksuaalisesti aseksuaaliksi, koska ei koe lainkaan (tai hyvin vähän) seksuaalista kiinnostusta muita ihmisiä kohtaan, mutta romanttisessa mielessä homoksi, koska voisi seurustella tai olla parisuhteessa samaa sukupuolta olevan kanssa. (Jämsä & Karvinen 2008, 31; Pesonen & Nissinen & Väisänen 2016, 16–19.) Myös terminologia on osittain päällekkäistä: käsitteenä lesbo viittaa naissukupuoliseen, naisista kiinnostuneeseen henkilöön, mutta ilmiöstä puhutaan käytännössä myös homoseksuaalisuutena (Ryttyläinen & Valkama 2010, 99).

Seksuaalisuuden moninaisuutta kuvaava termistö on laajentunut valtavasti vuosikymmenien kuluessa, mutta kaikki eivät välttämättä vieläkään löydä itselleen sopivaa ilmaisua (Mustola & Pakkanen 2007, 11; Nissinen 2011, 15; Karvinen 2019). Tämä kertoo lähinnä ihmiskunnan identiteettien valtavasta diversiteetistä ja siitä, etteivät termit pysty koskaan tavoittamaan ihmisyyden hienosyistä monimuotoisuutta. Lhbtq* -kirjainyhdistelmän kuvaamien moniulotteisten ilmiöiden ahtaminen käsitteisiin kuten homoseksuaalisuus, biseksuaalisuus tai transsukupuolisuus tekee näkyväksi merkityksellisiä eroja, mutta saattaa toisaalta peittää näkyvistä yksilölliset vivahteet ja ilmiöiden kerroksellisuuden. Vaikka ilmiöiden erottelu ja nimeäminen ovat tärkeitä, saattavat ne myös kaventaa käsitystämme seksuaalisuuden ja sukupuolen monitasoisuudesta ja elävyydestä. (Nissinen 2011, 14.) Myös tieteellisessä kirjallisuudessa on kritisoitu seksuaalisen suuntautumisen jaottelua luokkiin. Tätä on perusteltu muun sille, että ihmisen seksuaalisuus on niin moninainen ilmiö, että tiukasta kategorisoinnista tulee väistämättä keinotekoista. Kuitenkin sellaiset määritelmät kuin hetero-, bi- ja homoseksuaali ovat vakiintuneita termejä myös tieteessä. (Lönnqvist, Henriksson, Marttunen & Partonen 2011, 377.)

Henkilökohtaisesti ajattelen, ettei niin liukuvien, monimutkaisten ja -ulotteisten ominaisuuksien kuin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin tarkka ”termittäminen” ole edes aina tarkoituksenmukaista, saati määrittelyn kohteena olevaa hyödyttävää. Sekä tutkimukseni toteutusympäristönä toimivan Helsinki Pride Yhteisön, että omaan ajatusmaailmaani kuuluu sen kunnioittaminen, että jokaisella on lupa määrittää tai jättää määrittämättä oma seksuaalinen ja sukupuolinen suuntautumisensa. Tuota vapautta kunnioittaakseni, olen tehnyt tietoisien valinnan käyttää mahdollisimman laajoja kattokäsitteitä kuten ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistö”, lhbtq* tai *sateenkaarevat* ihmiset läpi työni. Sateenkaarevuus ilmaisuna viittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omaan symboliin, sateenkaarilippuun, jättäen avoimeksi sen, kuinka paljon ja millä tavoin ”sateenkaareva” kukin puheen kohteena oleva yksilö on. Termiä ei ole virallisesti

määritelty mutta se on tarttunut kieleen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaista asemaa edistävien yhdistysten valtakunnallisen kattojärjestön Setan koulutuksista. Korostaakseni jokaisen perustavanlaatuaista oikeutta määrittää itse oma identiteettinsä, olen tietoisesti valinnut ilmaisumuodoksi vielä ”itsensä identifioivat” tai ”identifioituvat”. Identifioitumiseksi tässä yhteydessä on riittänyt halukkuus liittyä Helsinki Pride Yhteisön Together -yhteisötoimintaan, enkä esimerkiksi haastatteluissa ole esittänyt minkäänlaisia kysymyksiä henkilöiden sukupuoli-identiteetistä tai seksuaalisesta suuntautumisesta.

Kuten aiemmin toin esille, suhtaudun kriittisesti vähemmistö -ilmaisun käyttämiseen, sillä näen sen korostavan heteroseksuaalisuutta vallitsevana normina, johon kaikkia muita seksuaalisuuden suuntautumisia tulisi verrata. Samoin tiedostan, että sukupuolivähemmistö -ilmaisua asettaa tähän identifioituvat ihmiset jonnekin mies- ja naiskategorioiden ulkopuolelle, kolmanneksi tai neljänneksi, ”ylimääräiseksi” kategoriaksi, ”tyypillisen” kahtiajaon vierelle. Näen kuitenkin perusteltuna käyttää ilmaisua ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistö” lhbtq* -termin ja sateenkaarevuuden rinnalla, sillä käsittelen opinnäytetyössäni alisteisessa asemassa elävien, marginalisoitujen ihmisten kokemusmaailmaa. On olennaista ymmärtää, että huolimatta siitä, miten minä tutkijana suhtaudun tutkimuskohteeseeni tai miten he itse ajattelevat itsestään, yhteiskunnassamme seksuaalisuuden tai sukupuolen moninaisuutta ilmentävät yksilöt ovat toiseutetussa asemassa. Haastateltavani ovat myös kokeneet vainoa, syrjintää ja ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua juuri sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön identifioitumisensa vuoksi. Tämä positio ei kuitenkaan – turvapaikanhakijuuden tavoin – määritä ihmisen muita henkilökohtaisia ominaisuuksia tai selitä kaikkea hänen yhteiskunnallisesta asemastaan. Olennaista minulle sekä sosiaalialan ammattilaisena että tutkijana on pitää intersektionaalisuuden silmälasit päässäni, ja muistaa, että kaikkien ryhmien sisällä ihmisten moninaiset lähtökohdat, kuten kulttuuri, rotu, kieli, toimintakyky, uskonnollinen vakaumus, aiempi ja tämänhetkinen sosioekonominen tausta, koulutustaso ja ikä vaikuttavat siihen, millainen yksilö hän on ja miten hän maailmaa tarkastelee.

Intersektionaalisuus merkitsee lyhyesti erojen risteämistä. Huolimatta siitä, että tuon orientaation tässä esille, en tutkimukseni metodologialta varsinaisesti sitoudu tuohon feministisen tutkimuksen piirissä alkunsa saaneeseen toimijuuden ja alistuksen monipuoliseen analyysitapaan (Rossi 2015, 9, 182). Metodina intersektionaalisuus merkitsee tiiviisti ilmaistuna sitä, että olisin analysoinut aineistoani strukturoidusti suhteessa useampiin edellä kuvattuihin kategorioihin ja niiden kautta, sekä ottanut tarkasteluun erojen keskinäiset vaikutukset. Tiedostan kuitenkin sen, että sosiaalisten kategorioiden leikkauspisteissä ja keskinäisissä kytkeytymissä syntyy moninaisia identiteettejä sekä

alistamisen ja ulossulkemisen kokemuksia, joita pystyn osittain työssäni tuomaan esille (Davis 2008, 67, ref. Karkulehto & Saresma & Harjunen & Kantola 2012, 16). Intersektionaalinen ymmärrys omassa tutkimuksessani merkitsee siten, että tarkastelen turvapaikan hakemisen ja seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioitumisen risteymää, sekä siinä ilmeneviä erilaisia valtarakenteiden ja -suhteiden heijastumia. Kun yksilöillä tai ihmisryhmillä on monia yhtäaikaista sosiaalisesti merkitseviä positioita, niistä joudutaan neuvottelemaan sekä ryhmien että yhteiskunnan kanssa. Yhteiskunnan instituutiot tai rakenteet eivät huomioi keskenään leikkaavia eroavaisuuksia tai käsittävät joihinkin ryhmiin kuulumisen hyväksyttävämmäksi kuin muihin, luoden näin niiden välille valtasuhteita. Osa ominaisuuksista, ryhmään kuulumisista tai niiden yhdistelmistä voivat antaa hyötyjä tai etuoikeuksia, kun toisista on lähinnä haittaa. Intersektionaalisuuden kautta voidaan siten tuoda esille risteäviä eroavaisuuksia sekä syrjiviä ja marginalisoivia käytänteitä. (Karkulehto ym. 2012, 18.) Ymmärrän kuitenkin tutkimani ilmiön - vertaisryhmätoimintaan osallistumisen - saavan erilaisia sävyjä kunkin yksilön kohdalla, enkä voi siten yleistää tuloksiani koskemaan kaikkia sateenkaarevia turvapaikanhakijoita. Intersektionaalisuus merkitsee myös opinnäytetyössäni vastuunottoa käyttämästäni kategorisoivasta kielestä, jotta yksilöiden muut moninaiset positiot eivät peittyisi tai unohtuisi lukijoilta. Vaateeseen olen pyrkinyt vastaamaan juuri tässä luvussa, sekä painottamalla haastateltavien moninaisuutta koko tutkimukseni läpi.

2.3. Lhbtq* -ihmiset turvapaikanhakijoina

Seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituminen on kriminalisoitu noin 70 maan lainsäädännössä, ja useissa muissa valtioissa sukupuolen tai seksuaalisuuden moninaisuutta ilmentävät yksilöt kokevat käytännössä jatkuvasti syrjintää ja vainoa. Rangaistukset voivat merkitä vankeutta ja muutamissa maissa jopa kuolemantuomiota. (ILGA 2017, 8; ILGA 2019, 15–16.) Kriminalisoinnin muodot vaihtelevat maakohtaisesti koskemaan sekä miesten että naisten seksuaalista kontaktia oman sukupuolensa kanssa, tai toisinaan kriminalisoidaan ainoastaan miesten välinen seksi. Osassa valtioista saman sukupuolen kanssa harjoitettu seksuaalinen toiminta ei suoranaisesti ole kriminalisoitu, mutta lain säännöksiä, jotka kriminalisoivat ”luonnottoman” tai ”säädyttömän” käytöksen, käytetään silloin kun halutaan asettaa syytteeseen yksilö, joka on harrastanut seksiä samaan sukupuoleen kuuluvan henkilön kanssa. Samoin huolimatta siitä, ettei laissa ole erikseen kriminalisoitu naisten välistä seksiä, ovat lesbot yhtä lailla vaarassa. Osassa maista on kriminalisoitu ”sukupuolirajat ylittävä pukeutuminen” tai ”sukupuoleen liitettyjen sääntöjen

rikkominen”, joita sovelletaan, kun halutaan asettaa transihmisiä syytteenalaisiksi. (Jansen & Spijkerboer, 2011, 23; ILGA 2019, 15–16.)

Syytetyksi joutumisen lisäksi kriminalisointi tekee seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituvien henkilöiden elämästä vaarallista, sillä se vahvistaa yleistä homo- ja transfobista ilmapiiriä, joka sallii sekä viranomaisille että kansalaisille homojen, lesbojen, biseksuaalien sekä trans- ja intersukupuolisten vainoamisen ja vahingoittamisen ilman rangaistusta (Jansen & Spijkerboer, 2011, 23; ILGA 2019, 15–16). Lisäksi lähtömaissa vallitsevat rakenteellisen syrjinnän käytännöt ovat tehneet monille mahdottomaksi löytää itselleen ansiotyötä, asuntoa tai asianmukaista terveydenhuoltoa (UNHCR 2015, 5–9). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt elävätkin kotimaissaan usein lainsuojattomina (Jansen & Spijkerboer, 2011, 23). YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n raportissa myös todetaan, ettei syrjinnänvastainen lainsäädäntö yksinään suojele vähemmistöön kuuluvia, vaan useissa maissa eritasoista syrjintää ja vainoa tapahtuu käytännössä edelleen. (UNHCR 2015, 5–9.) Tästä syystä onkin tärkeää tiedostaa, ettei kriminalisoinnin puuttuminen kansallisesta lainsäädännöstä vielä itsessään tee maasta turvallista lhbtqi* ihmiselle.

Turvattomissa olosuhteissa elävät seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituvat ihmiset päätyvät usein pakenemaan kotimaistaan ja hakemaan kansainvälistä suojelua esimerkiksi Euroopasta. Seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuva vaino onkin määritetty yhdeksi kansainvälisen suojelun saamisen perusteeksi niin kutsutussa määritelmädirektiivissä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU). Virallista tilastoa siitä, moniko on hakenut turvapaikkaa seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin kohdistuvan vainon perusteella ei ole laadittu Euroopan Unionin jäsenmaissa (FRA 2017, 2; ILGA 2019, 154). Vuonna 2011 valmistuneessa Homofobiaa paossa -raportissa esitetään arvio, että Euroopan unionin alueelle pyrkii vuosittain jopa 10 000:sta lhbt -turvapaikanhakijaa kaikkiaan yli 100 eri maasta (Jansen & Spijkerboer 2011, 16).

Haavoittuvuudella (engl. *vulnerability*) viitataan yleensä yksilöihin tai ihmisryhmiin, joiden ihmisoikeudet ovat erityisessä vaarassa tulla loukatuiksi tai niiden toteutuminen yhdenvertaisella tavalla edellyttää erityistoimia. Oman tutkimuskohteeni kannalta on olennaista, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut haavoittuvuuden sellaiseksi tekijäksi, joka tulee huomioida arvioitaessa turvapaikkalainsäädännön ja -käytänteiden ihmisoikeusvaikutuksia. Turvapaikanhakijuus itsessään tuottaa haavoittuvuutta, ja henkilön kuullessa useampaan haavoittuvaan ryhmään, voidaan puhua äärimmäisestä haavoittuvuudesta (engl. *extreme*

vulnerability). (Heikkilä & Mustaniemi-Laakso 2019, 66–67.) Tällaisia äärimmäisen haavoittuvia ihmisiä ovat juuri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat turvapaikanhakijat, joilla on selvitysten mukaan muun muassa kohonnut riski joutua sekä pakomatkan että turvapaikkamenettelyn aikana häirinnän, syrjinnän, seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi (UNHCR 2015, 6–7; ILGA 2016, 1).

Lhbtq* -turvapaikanhakijoiden asemasta on tehty selvityksiä Euroopassa keskittyen muun muassa oikeudellisen avun saamiseen, turvallisiin vastaanotto-olosuhteisiin, tulkkauksen asianmukaisuuteen, sensitiiviseen turvapaikkapuhutteluun ja viranomaisten ammattitaidon kehittämiseen sekä seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin tunnustamiseen kansanvälisen suojelun perusteena (Jansen & Spijkerboer 2011; Weßels 2011; ILGA 2014; UNHCR 2015; Gartner 2015; Akin 2016; FRA 2017; Eggebø ym. 2018; Danisi 2019). Useissa raporteissa todetaan, että lhbtq* -turvapaikanhakijat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja tämä edellyttää heidän parissaan työskenteleviltä viranomaisilta ensiksikin heikomman aseman tunnustamista ja toiseksi yksilöitä huomioivia käytänteitä turvapaikkamenettelyn eri vaiheissa (Jansen & Spijkerboer 2011; ILGA 2014; UNHCR 2015; FRA, 2017; Alessi & Kahn & Greenfield & Woolner & Manning 2018). Konkreettisesti tämä merkitsisi kohdemaissa esimerkiksi viranomaisten kouluttamista aihepiiriin ja asianmukaiseen kielenkäyttöön sekä turvallisten asumisolosuhteiden järjestämistä. (UNHCR 2010; ILGA 2014; FRA 2017, 2; Lukac 2017, 24; Alessi ym. 2018; Tschalaer & Held 2019). Hyvinvointia kartoittaneiden kansainvälisten tutkimusten mukaan ihmisryhmällä on usein masennusta, ahdistuneisuutta, post-traumaattisia stressireaktioita, itsetuhoisuutta sekä kohonnutta alkoholin ja päihteiden käyttöä. Vaikuttavia taustatekijöitä ovat kotimaassa kohdattu syrjintä ja väkivalta sekä yhteisön että valtion taholta. Tämän lisäksi turvapaikkaprosessi ja uudessa maassa kohdatut asenteet vaikuttavat yksilöiden psyykkiseen hyvinvointiin. (Reading & Rubin 2011; Kahn & Alessi & Kim & Woolner & Olivieri 2017; Messih 2017; White ym. 2019.)

Sekä UNHCR (2015, 7) että Euroopan perusoikeusvirasto (FRA 2017, 2–5, 13) ovat omissa julkaisuissaan painottaneet, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituviin turvapaikanhakijoihin kohdistuu erityyppistä syrjintää, hyväksikäyttöä ja väkivaltaa myös kohdemaassa. Tätä tapahtuu usein vastaanottokeskuksessa asuessa muiden turvapaikanhakijoiden sekä toisinaan myös vastaanottoviranomaisten taholta (esim. Jansen & Spijkerboer, 2011, 10; UNHCR 2015, 27–28; Eggebø ym. 2018, 5; ILGA 2019, 154; White ym. 2019, 10). Erityisesti naiset ja transsukupuoliset ovat korostuneesti vaarassa joutua erilaisen väkivallan uhreiksi (UNHCR 2010, 14; ILGA 2019, 154). Myös Suomessa on uutisoitu kyseiseen vähemmistöön identifioituvien

henkilöiden kohtaamasta häirinnästä vastaanottokeskuksissa ja niiden ulkopuolella (Zidan 2015; Bruun 2016; Mansikka 2016; Miettinen 2016; Asikainen 2018). Julkaisut ilmentävät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden vaikeaa tilannetta myös kohdemaassa. Vastaanottokeskuksen toiset, samasta maasta tai kulttuurista tulevat turvapaikanhakijat eivät siten näyttäytyä vaikean elämäntilanteen jakavana vertaisyhteisönä, vaan pikemminkin mahdollisena uhkana (Eggebo ym. 2018, 3, 5).

Suomen tilanteen osalta, valtakunnallinen kattojärjestö Seta antoi vuonna 2017 Yhdistyneiden Kansakuntien rotusyrjinnän vastaiselle komitealle (engl. *Committee on the Elimination of Racial Discrimination*, lyhenne CERD) lausunnon lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden tilanteesta. Lausunnossa tuodaan esille turvapaikkahakemusten käsittelyyn liittyvät ongelmat, sateenkaari-ihmisten haavoittuva asema vastaanottokeskuksissa sekä heitä kohtaavien ammattilaisten sensitiivisyyden puute. Setan suositukset ovat linjassa kansainvälisten julkaisujen kanssa, eli lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden tilanteen kohentaminen edellyttää turvapaikkahakemuksia käsittelevien viranomaisten ja vastaanottokeskusten henkilökunnan kouluttamista, turvallisuuden varmistamista sekä informaation välittämistä turvapaikanhakijoille siitä, että Suomesta voi hakea turvapaikkaa seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan vainon perusteella. (Seta 2017b.)

Esitettyjen suositusten ohella tutkimusta siitä, millaiset tekijät ovat tukeneet ryhmään kuuluvien yksilöiden pärjäämistä ja hyvinvointia on kuitenkin vain vähän. Kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta löytyy julkaisuja, joiden mukaan pakolaistaustaisten tai turvapaikkaa hakevien lhbtqi* -ihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia uudessa maassa tukee työntekijöiden sensitiivinen ja avoin suhtautuminen erilaisiin identiteetteihin, kohdennettu tieto lainsäädännöstä ja oikeuksista turvapaikkaprosessissa, yhteiskunnallisen osallisuuden tukeminen sekä ohjaaminen tarvittaviin terveydenhuollon palveluihin, esimerkiksi psykologille, psykiatrille tai terapiaan ja transihmistien kohdalla sukupuolenkorjaushoitoihin. (UNHCR 2015; Logie ym. 2016; Alessi & Kahn 2017, 386; Tschalaer & Held 2019.) Lisäksi sosiaalisten suhteiden syntymisen edistäminen erilaisilla ryhmämuotoisilla palveluilla sekä ohjaaminen paikallisiin lhbtqi* -yhteisöihin ja -järjestöihin ovat osoittautuneet hyviksi, yksilöiden voimavaroja edistäviksi käytänteiksi (Reading & Rubin 2011; Karban & Sirriyeh 2015; Alessi 2016; Logie 2016.) Euroopassa pääasiassa kolmannen sektorin toimijat, erilaiset lhbtqi*-järjestöt, ovat tarjonneet kohdennettuja tukipalveluita sateenkaareville turvapaikanhakijoille (ILGA 2014, 57; FRA 2017, 2). Koska onnistuneita käytäntöjä koskevaa

tutkimustietoa on saatavilla vähäisesti, tuottaa pro gradu -tutkielmani uutta ja merkittävää lisätietoa aiheeseen liittyen.

3. TUTKIMUKSENI KESKEISET TEOREETTISET KÄSITTEET

Opinnäytetyöni kannalta olennaisia teoreettisia käsitteitä ovat osallisuus ja kuuluminen. Näiden lisäksi tutkimukseni kertoo marginaalisuudesta, toisesta tiedosta ja vertaistuesta. Tämän luvun tavoitteena on paikantaa tutkimukseni termistön teoreettinen tausta, jotta moniselitteisten ja osittain päällekkäistenkin sanojen käyttö kussakin yhteydessä olisi ymmärrettävää. Pysin paikantamaan termistöä juuri oman oppiaineeni sosiaalityön kontekstiin.

3.1. Osallisuus, marginaalit, toinen tieto ja vertaistuki

Osallisuus on sosiaali- ja terveysalalla tunnustettu arvo, keino ja tavoite (Laitila 2010, 7; Närhi & Kokkonen & Matthies 2015, 232). Sisällöllisesti termi voidaan kuitenkin määritellä monin eri tavoin ja se on käyttökelpoinen sekä ihmisten sisäisten kokemusten että yhteiskunnallisten käytänteiden tutkimisessa. Opinnäytetyöni ei varsinaisesti keskity osallisuuden moniulotteisen merkityksen tarkasteluun, mutta se toimii ikään kuin laajempuna kattokäsitteenä, joka auttaa ensiksi opinnäytetyöni muun termistön kartoittamisessa sekä myöhemmin tutkimustulosten ja sosiaalityön orientaation yhteen saattamisessa. Osallisuuden edistäminen on myös yksi Together-yhteisötoiminnan tavoitteista, jonka vuoksi käsitettä oli perusteltua avata tässä tarkemmin.

Osallisuuden määrittelyä

Osallisuus on määritelty sosiaalialan kirjallisuudessa lukuisilla eri tavoilla ja se voidaan käsittää laajempuna sateenvarjokäsitteenä, jonka alle sijoitetaan useita eri elementtejä. Isola ja kumppanit (2017) kirjoittavat osallisuuden käsitettä perinpohjaisesti avaavassa julkaisussaan sen olevan liittymistä (*involvement*), suhteissa olemista (*relatedness*), kuulumista (*belonginess*), yhteisyyttä (*togetherness*). Osallisuus on myös yhteensopivuutta (*coherence*), mukaan ottamista (*inclusion*), osallistumista (*participation*) ja siihen liittyen vaikuttamista (*representation*) sekä demokratiaa. Se

on lisäksi kaiken edellä mainitun järjestämistä ja johtamista (*governance*). (Isola & Kaartinen & Leemann & Lääperi & Schneider & Valtari & Keto-Tokoi 2017, 3.) Sosiologi Allardt mukailleen Raivio ja Karjalainen (2013, 16–17) jakavat osallisuuden taloudelliseen (*having*), toiminnalliseen (*acting*) ja yhteisölliseen (*belonging*). Lyhyesti määriteltynä taloudellinen osallisuus merkitsee sitä, että yksilöllä on käytettävissään riittävästi aineellisia resursseja, kun toiminnallisuus tai toimijuus tarkoittaa, että hän kokee olevansa kykenevä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Yhteisöllinen osa-alue taas liittyy sosiaalisesti merkityksellisiin suhteisiin. (Emt. 16–17.) Tiiviisti ilmaistuna, osallisuus yhteiskunnassa koostuu oikeudesta koulutukseen, terveyteen, opiskeluun, työhön ja toimeentuloon, omaan asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin (Castaneda & Mäki-Opas & Jokela & Kivi & Lähtenmäki & Miettinen & Nieminen & Santalahti 2018, 78).

Osallisuudessa ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan olemassa olevista oikeuksista. Koskiahon (2002, 36–37) määrittelee osallisuuden vapaaehtoisena *osallistumisena*, jonka taustalla vaikuttavat motiivit voivat olla ideologisia, kulttuurisia, taloudellisia tai sosiaalisia. Yleensä osallisuus (engl. *involvement*) käsitetään suomalaisessa keskustelussa laajemmin kuin sen synonyyminäkin käytetty osallistuminen (engl. *participation*) (Nivala & Ryyänen 2013, 20–21; Isola ym. 2017, 3). Osallisuus ei siten ole vain olemassa olevia oikeuksia tai sisäistä kokemusta, vaan siihen liittyy myös *toimijuus*. Yksilö kokee olevansa elämänsä aktiivinen toimija ja pystyvänsä vaikuttamaan tilanteeseensa, sen sijaan että näkisi itsensä passiivisena objektina, jolle asiat vain tapahtuvat itsestä riippumattomista syistä. (Raivio & Karjalainen 2013, 16–17.)

Osallisuuden rihmamaisen sisällön hahmottamiseksi se voidaankin käsittää oikeuksien lisäksi sekä toiminnallisena että koettuna ilmiönä. Toiminnallinen osallisuus merkitsee juuri edellä kuvattuja työelämään, koulutukseen, harrastamiseen ja muuhun toimintaan osallistumista, ja koettu osallisuus emotionaalista, subjektin oman kokemuksen määrittämää osallisuutta. (Koster & Nakken & Jan Pijl & van Houten 2009; Raivio & Karjalainen 2013, 16–17.) Närhi, Kokkonen ja Matthies (2015, 232) kirjoittavat osallisuuden tarkoittavan kiinnittymistä yhteiskuntaan, kokemusta jäsenyydestä, emotionaalisesta sitoutumisesta, mahdollisuuksia osallistua, toimia ja vaikuttaa yhteisöissä sekä yhteiskunnassa. Osallisuuden pohjana on tällöin vahva kokemus ryhmään kuulumisesta ja siihen heijastuu aina osallistujan henkilökohtainen elämismaailma (emt. 232–233). Tässä merkityksessä kyseessä on osittain myös identiteettikäsite. Joukkoon kuulumisen kautta ihmisellä on mahdollisuus kokea olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta ja kykenevänsä vaikuttamaan oman elämänsä kannalta olennaisiin, yhteisesti päätettäviin asioihin. (Nivala & Ryyänen 2013, 20.) Sisällöltään juuri koettu osallisuus on oman tutkimuskysymykseni kannalta olennainen termi, mutta jäsenän sitä

opinnäytetyössäni *kuulumisen (belonging)* käsitteen kautta (ks. luku 3.2). Mukailen edeltävässä kappaleessa esitettyä Isolan ja kumppaneiden sekä Raivion ja Karjalaisen määritelmiä osallisuudesta ja käsitän kuulumisen yhtenä osallisuuden rakennuspalikkana, en niinkään korvaavana käsitteenä.

Osallisuus voidaan nähdä myös yhteiskunnallisena tavoitteena tai arvona (Närhi ym. 2015, 232). Sosiaalityössä osallisuus toimii lähtökohtana silloin, kun asiakas nostaa esiin näkökulmia omasta elämästään, ja työskentely lähtee liikkeelle noista näkökulmista. Juhila (2006, 54–55) on nimennyt tällaisen orientaation *osallistavaksi sosiaalityöksi*, jossa sekä asiakas että työntekijä ovat tiedon antajia ja vastaanottajia. Työskentelyn tavoitteena on asiakkaan tukeminen täysivaltaiseen kansalaisuuteen ja omien voimavarojen löytämiseen. (Emt. 54–55, 118–121.) Voimavaraistuminen tai voimaantuminen (engl. *empowering*) voidaan käsittää yhtenä osallisuuden muotona, yksilöllisenä prosessina, joka linkittyy hyvinvointiin, elämänhallintaan ja omien toimintavalmiuksien kasvattamiseen. Sosiaalityön kontekstissa voimaantumisen tukeminen on yksinkertaisimmillaan sitä, että keskitytään asiakkaiden ongelmien asemesta hänen resursseihinsa, taitoihinsa ja tarpeisiinsa. Tavoite on vahvistaa yksilön omanarvon tunnetta, toimijuutta, terveyttä ja yhteisösuhteita hänen kanssaan yhdessä tekemällä. Keskeistä empowerment -orientaatiossa onkin työntekijän ja asiakkaan allianssi, yhteistyö ja kumppanuus, sekä sen varmistaminen, että asiakas osallistuu häntä koskevien päätösten tekoon. (Siitonen 1999, 161–170; Roivainen 2004, 88.) Samoin onnistunut osallisuus edellyttää luottamusta, tiivistä vuorovaikutusta, avoimuutta ja näyttöä siitä, että on tullut kuulluksi. Rakenteellisella tasolla tämä merkitsee sen varmistamista, että kansalaisten ja asiakkaiden näkökulmat otetaan huomioon myös palvelujen suunnittelussa, tuottamisessa ja niitä koskevassa päätöksenteossa. Tämän johdosta osallisuus ei ole ainoastaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän keskinäisessä suhteessa rakentuva ilmiö, vaan sen toteutuminen on sidoksissa heitä ympäröiviin organisatorisiin, kunnallisiin ja yhteiskunnallisiin toimintaympäristöihin. Osallisuutta pystytään tukemaan esimerkiksi avoimella valmistelu- ja päätöksentekotyöllä, riittävän ja ajantasaisen tiedon tuottamisella sekä tarjoamalla asiakkaille erilaisia tapoja tulla kuulluksi. (Laitinen & Niskala 2013, 13–14.) Osallisuuden edistäminen on myös sitä, että asiakkaille tarjotaan erilaisia mahdollisuuksia liittyä muihin, kehittää itseään ja toimia.

Osallisuudella viitataan siis yhtäältä toimintaan, tekemiseen ja osallistumiseen, toisaalta muiden ihmisten ja yhteiskunnan luomiin ehtoihin, jotka mahdollistavat osallistumisen ja tekevät sen toivottavaksi (Keskinen & Vuori 2012, 11). Vaikka oma opinnäytetyöni painottaa osallisuuden kokemuksta ja kuulumisen eri muotoja, analysoin myös informanttieni elämää laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa osallisuuden eri tasot konkretisoituvat. Sosiaalityön

näkökulmasta ihmistä tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti, ja turvapaikanhakijoiden kohdalla juuri taloudelliseen tilanteeseen ja toimimismahdollisuuksiin Suomessa liittyy paljon rakenteellisia rajoitteita. Olennaista osallisuuden hahmottamisessa on ymmärrys sen eri osatekijöiden keskinäisestä vuorovaikutuksellisuudesta, jolloin niitä ei voida yksiselitteisesti käsitellä toisistaan irrallisina.

Marginaalit, toinen tieto ja vertaistuki

Osallisuudella ja sen vastaparilla *osattomuudella* on vahva subjektiivinen ulottuvuutensa, sillä samanlainen tilanne voi merkitä toiselle osallisuutta ja toiselle osattomuutta. (Leemann & Kuusio & Hämäläinen 2015, 5). Osattomuudella voidaan viitata eritasoiseen syrjäytymiseen, eli yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämiseen (Nivala & Ryyänen 2013, 20). Haastattelemieni ihmisten asemaa ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan tarkastella osattomuuden lähikäsitteen *marginaalisuuden* avulla, joka on syrjäytymistä käyttökelpoisempi termi. Marginaalisuudella tarkoitetaan sekä sosiaalitaloudellista huono-osaisuutta että kokemusta sivullisuudesta (Granfelt 1998, 80). Marginaalisuus voi liittyä hyvin erilaisiin tilanteisiin, kuten työttömyyteen, sairauteen, maahanmuuttajuuteen, päihteiden käytön tapaan, asumiseen, koulutuksen puutteeseen tai turvattomuuteen (Juhila 2006, 105). Marginaalisuus ei kuitenkaan painota yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia syrjäytymistä käsittelevän puheen tavoin vaan merkitsee pikemminkin tiettyyn tilanteeseen liittyvää paikkaa, jossa ihminen on. Itse asiassa marginalisaatiota voidaan kuvata paikattomuudeksi, jota luodaan yhteiskunnallisissa, valta-asetelmien värittämissä suhteissa. Ihminen voi kokea paikattomuutta joutuessaan syrjään merkityksellisistä yhteisöistään – perheestään, sosiaalista suhteistaan, työ- tai opiskeluyhteisöstään – tai vastaavasti joutuessaan jopa fyysisesti eristetyksi esimerkiksi sairaalaan tai vankilaan. Se voi olla myös kokemusta siitä, ettei ole tullut kohdatuksi tai nähdyksi omana itsenään. Myös välinpitämätön suhtautuminenkin voi olla eräänlaista vallankäyttöä marginaalissa olevia kohtaan. Vedetään raja siihen, että niin kauan kuin ihmisen käytös on harmitonta, ei siihen tarvitse reagoida lainkaan, ja toisaalta häiritsevään käytökseen tulee puuttua rajoittavin toimenpitein. (Hyväri 2001, 73–75.)

Eläminen vastaanottokeskuksessa on jo itsessään omanlainen ruumiillinen marginaalisuuden paikkansa. Laitosmainen, hyvin rajallisesti yksityistä tilaa tarjoava vastaanottokeskus on kaukana siitä, minkä yleensä käsitämme kodiksi. Konkreettisen paikan lisäksi marginaalisuus voi olla symbolinen positio, kuten elämistä turvapaikanhakijana yhteiskunnassa, ja oman tutkimukseni informanttien tavoin myös elämistä lhbtq* -ihmisenä muiden turvapaikanhakijoiden keskuudessa.

Monenlaiset ruumiilliset ja symboliset marginaalisuuden paikat liittyvätkin yhteen ja luovat positioita, josta maailmaa tarkastellaan. (Juhila 2006, 105.) Näihin asemoitumisiin, kuten kaikkiin muihinkin ihmisten elämisen paikkoihin, sisältyy omanlaisensa tietäminen. Juhila kirjoittaa Hännistä, Karjalaista ja Lahtea mukailen *toisen tiedon* tavoittelusta (Hänninen, Karjalainen & Lahti ref. Juhila 2006, 105). Tämä merkitsee sen ymmärtämistä, että tietoutta siitä, mitä marginaalisuus on ja miltä se tuntuu, on ensisijaisesti juuri niillä, jotka katselevat maailmaa kyseisestä perspektiivistä. Tämän tiedon tavoittaminen edellyttää sosiaalialan ammattilaisilta herkkyyttä itselle vieraiden paikkojen tietämiseen ja asianosaisten kunnioittamista. Marginaalisuuden paikoista tuotettu toinen tieto voi toimia vallitsevan yhteiskuntapolitiikan kriittisenä äänenä ja sen eriarvoisuutta syventävien käytänteiden paikantajana. (Juhila 2006, 105–106.) Toisen tiedon käsite on olennainen oman opinnäytetyöni kannalta, sillä käsitän haastattelemani ihmiset tilanteensa asiantuntijoina, joiden kokemusmaailmasta yritän saada käsityksen. Tätä heidän tuottamaansa informaatiota olen pyrkinyt käsittelemään arvostavasti läpi tutkimukseni, tuoden esille yllättävätkin painotukset ja puheenvuorot.

Niin kutsuttua sosiaalista pääomaa - eli vastavuoroisia, luottamukseen perustuvia suhteita - voi syntyä myös poissulkemisen kautta, silloin kun ihmisillä ei ole sisäänpääsyä yhteiskunnan arvostettuihin yhteisöihin. Tällöin marginaalissa olevat ryhmät kehittävät omia selviytymisresurssejaan, keskinäistä vastavuoroisuutta sekä aineellista ja henkistä sosiaalista tukea. (Juhila 2006, 129–131; Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016, 7.) Nykyajan yhteisöllisyyttä onkin kuvattu nimenomaan intressiyhteisyydeksi, joka perustuu samanlaisessa elämäntilanteessa olevien liittoutumiseen ja keskinäisen avun organisoimiseen (Anttonen 1989, 156). Yhteisöllisyyteen liittyy myös vertaisuuden ja vertaistuen käsitteet. Vertaisuus on lyhyesti määriteltynä ihmisten keskinäistä samuutta jonkin tapahtuman, ominaisuuden tai elämäntilanteen suhteen. Vertaistuki on tuosta yhteisyydestä nousevaa sosiaalista tukea ja vastavuoroista autetuksi tulemistä. (Hokkanen 2014, 71.)

Yhteisiä kokemuksia – ja oman tutkimukseni tapauksessa yhteisen marginaalin paikan – jakavat ihmiset pystyvät vertaistuen avulla auttamaan toisiaan ja samalla itseään, sekä ottamaan etäisyyttä ulkokohtaiseen asiantuntemukseen, joka voi näyttäytyä yksilöille ymmärtämättömänä, kategorisoivana ja leimaavana (Clay 2005, ref. Hokkanen 2014, 71–72). Yhteisön ilmapiiri vaikuttaa siihen liittyneiden ihmisten kokemukseen omasta merkityksellisyydestään ja ihmisarvostaan (Parviainen & Pelkonen 1998, 40). Vertaisilta saatu vastavuoroinen tuki voi siten olla voimaannuttavaa, eheyttävää ja vapauttavaa, ja se voi synnyttää valtaistavia ja osallisuutta rakentavia piirteitä (Juhila 2006, 123). Merkittävä osa vertaisuutta on myös oman ryhmän asemaan vaikuttaminen (Clay 2005, ref. Hokkanen 2014, 72).

Samanlaisen marginaalisen paikan jakavien ihmisten keskinäinen liittyminen ja siitä kummunnut valtautuminen voidaan nähdä keinona, jonka kautta yksilöt ja ryhmät pystyvät kontrolloimaan omia olosuhteitaan ja työskentelemään paremman elämänlaadun saavuttamiseksi (Juhila 2006, 121). Vertaistuen ilmiö voidaan siten ymmärtää päällekkäiseksi yksilöllisen ja yhteisöllisen sosiaalisen asianajon kanssa. (Clay 2005, ref. Hokkanen 2014, 72). Omassa tutkimuksessani tämä vertaisuudesta kummunnut, olosuhteisiin vaikuttamisen yhteiskunnallinen taso jäsenyyden kuulumisen politiikan (ks. luku 3.2) käsitteen avulla. Vertaistukea on käytetty institutionaalisen auttamisjärjestelmän rinnalla esimerkiksi ammattilaisten tai vertaisten yhdessä tai yksin ohjaamina vertaistukiryhminä, yhteistyönä asiakasjärjestöjen kanssa, vertaistukihenkilöverkostoina ja eri sektorien välisinä kumppanuuksina (Hokkanen 2014, 72). Vertaistukiryhmillä ja -verkostoilla onkin 1990-luvun puolivälistä lähtien ollut varsin vakiintunut asema sosiaali- ja terveysalalla Suomessa (Hyväri 2005, 214). Ryhmiä on tarjolla runsaasti esimerkiksi erilaisia sairauksia sairastaville tai niistä kuntoutuville, kriisitilanteista tai menetyksistä toipuville sekä monenlaisiin elämäntilanteisiin (Päihdelinkki 2019; Terveyskylä 2019). Myös eri-ikäisille sateenkaareville ihmisille on tarjolla vertaistuellista toimintaa ympäri Suomea (Seta 2019b). Helsinki Pride Yhteisön Together -toimintaa nimitetään yhteisötyöksi, ja siinä olennaisena osana yksilöllisen tuen tarjoamisen lisäksi on juuri vertaisten löytäminen sekä yhteisön muodostuminen.

Erilaisissa yhteisöissä toimiminen on kuulunut sosiaalityöhön jo 1800-luvun lopulta Jane Addamsin ajoista lähtien. Auttamissuhteen perustana oli jo tuolloin alisteisessa asemassa olevien ryhmien sosiaalisen pääoman vahvistaminen. (Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016, 7) Marginaalisuuden positioissa elävien ihmisten tuottama toinen tieto perustuu heidän jokapäiväisen elämänsä kokemuksiin, ja niiden jakaminen on helpointa toisten samankaltaisista paikoista asioita tarkastelevien kanssa. Olennaista on kuitenkin toisen tiedon näkyväksi tekeminen ja välittäminen myös ”ulkopuolisille”; muille yhteiskunnan jäsenille, ammattilaisille ja sosiaalipoliittisista päätöksistä vastaaville. (Juhila 2006, 106, 142.) Sosiaalityön asiakas kohtaamisissa onkin erinomaiset mahdollisuudet juuri tällaisen tiedon kuulemiselle ja eteenpäin kuljettamiselle.

Yhteisösosiaalityön orientaatio luo tutkimukselleni nimenomaan sosiaalityön kontekstin, kiinnittäen sen samalla laajemmin paitsi alan tutkimuksen, myös käytännön kentälle: niin kunnallisessa kuin järjestöjenkin tekemässä sosiaalityössä hyödyttäisiin vertaisryhmätoiminnan ja siinä muodostuvan sosiaalisen pääoman tunnistamisesta. Käsitän oman tutkimukseni kontekstissa yhteisösosiaalityön erilaisten identiteetti- ja kulttuuriyhteisöjen ja vertaisryhmien kanssa tehtäväksi työksi, sen lisäksi

että tyypillisiä työkenttiä voivat olla asuinalueet tai institutionaaliset yhteisöt (Koskinen 2003, 229). Juhila (2006, 130) esittääkin, että sosiaalityö voisi ottaa tehtäväkseen vertaisryhmiä ja sosiaalista pääomaa vahvistavien käytänteiden tukemisen, organisoimisen sekä niistä oppimisen. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi luomalla tilanteita, joissa vertaiset voivat kohdata toisiaan ja sitä kautta rakentaa omia yhteisöjään (emt 2006, 130). Ymmärrystä yhteisöjen muodostumisesta ja niiden merkityksellisyydestä voidaan tavoitella myös tieteellisen tutkimuksen keinoin, kuulemalla itse ryhmiin kuuluvien yksilöiden kokemuksia. Omassa opinnäytetyössäni olenkin astunut erään yhteisön maailmaan ja pyrkinyt avoimesti ottamaan vastaan heidän asiantuntijatietonsa siitä, millaista Together -yhteisötoimintaan osallistuminen on ollut. Huolimatta siitä, että tutkimuksessani painottuu yksilöllinen kokemus, pyrin hermeneuttis-fenomenologiselle tutkimukselle ominaisesti tavoittelemaan myös ilmiöiden yleistä luonnetta ja kiinnittämään niitä laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

3.2. Kuulumisen monimuotoinen tematiikka

Keräämässäni haastatteluaineistossa kerrotaan kohtaamisesta, toisiin liittymisestä, jonkin näkymättömän yhteisen jakamisesta ja siitä, miten ”minä” on muokkautunut näiden yhteisötoiminnan elementtien vuorovaikutuksellisissa suhteissa. Tämä johdatti minut etsimään tutkimuksia ”identiteetin” sosiaalisesta rakentumisesta ja lopulta kuulumisen käsitteestä. Englanninkielisestä tutkimuksesta lainattu kuuluminen (engl. *belonging*) on moniselitteinen, useilla tieteenaloilla käytetty ja tutkittu termi. Määrittelen tässä luvussa oman tapani ymmärtää ja käyttää tätä moniselitteistä ilmaisua.

Kuulumisen hämähäkinseitissä

Kuulumista on tutkittu enenevässä määrin 2000 -luvulla esimerkiksi humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla, ja käsitettä on käytetty varsin kirjavasti, usein ilman selkeitä määritelmiä (Lähdesmäki & Saresma & Hiltunen & Jäntti & Säaskilahti & Vallius & Ahvenjärvi 2016, 234). Suomen kielen sanana se kytkeytyy kuuloaistiin, kuulumisten kyselyyn sekä jonkin asian välttämättömänä pitämiseen. Sillä voidaan viitata omistussuhteeseen tai siihen tuntemukseen, että kokee olevansa osa paikkaa, ryhmää tai yhteisöä. (Hiltunen & Oisalo 2016, 3.) Esimerkiksi ihmiset ovat syntymähetkestään lähtien liitoksissa muihin ihmisiin ja paikkoihin, kuten omaan perheeseensä

tai sukuunsa, ympäröivään kulttuuriin sekä fyysisiin paikkoihin (May 2013, 78). May (2013, 78) nimeää tämän intersubjektiivisen yhteyden olevan juuri kuulumista.

Leppänen ja Westinen (2017, 3–5) ovat kuvanneet kuulumisen prosessina, joka sisältää sosiaalisia, diskursiivisia ja affektiivisiä ulottuvuuksia. Sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta olennaista on pohtia kuulumisen vuorovaikutteista rakennusprosessia sekä ihmisten kokemuksia johonkin paikkaan tai joukkoon kuulumisesta ja identifioitumisesta. Diskursiivinen ulottuvuus taas ilmenee siten, että kuulumista rakennetaan aina vuorovaikutteisesti jossakin diskurssissa. Diskurssikontekstit voivat olla hyvin erilaisia ja joko mahdollistaa kuulumisen tai rajoittaa sitä. Tähän liittyy myös erilaisten normien, sääntöjen ja lakien verkottuminen kuulumisen diskursiiviseen hallintaan ja politiikkaan. Kuulumisen affektiivisessä ulottuvuudessa taas keskeistä on tunneperäinen kiinnittyminen, kaipuu ja halu kuulua jonnekin. (Emt. 3–5.) May (2013, 85) tarkentaa, että vaikka kuulumisessa on kyse yksilön henkilökohtaisesta kokemuksesta, pelkkä sisäinen tunne ei riitä, mikäli ympäristö ei ole tuolle tuntemukselle vastaanottavainen. Tämän vuoksi kuulumisen tulisi käsittää vastavuoroisena subjektien välisenä suhteena, jossa olennaista on sekä yksilön halu liittyä, myös se, että hänelle annetaan mahdollisuus kuulua (emt. 85). Yuval-Davis (2006, 197, 199) kuvaa tätä kokemuksena, että jokin paikka tai yhteisö tuntuu ”kodilta”. Kuulumista onkin tarkasteltu erilaisina yhteisöihin ja yhteiskuntaan kuulumisen tapoina, ja käsitettä on käytetty paljon esimerkiksi suomalaisessa ja pohjoismaisessa siirtolaisuus- ja monikulttuurisuustutkimuksessa (esim. Toivanen 2014; Kaukko & Wernesjö 2016; Keskinen & Westinen 2017). Kuulumisen käsite on siten erinomainen teoreettinen ja analyyttinen työkalu erilaisten sosiaalisten vuorovaikutuksen muotojen ja subjektiivisten kokemusten tarkastelulle (Lähdesmäki ym. 2016, 234).

Kuulumisen muovailuvahamaista muotoa eri tieteenaloilla kartoittaneet tutkijat Lähdesmäki ym. (2016) kehottavat lähestymään termiä sen eri ilmenemismuodoista rakentuvana verkkona tai juurakkona, jossa erilaiset teoreettiset näkökulmat, käsitteet ja keskustelut kietoutuvat toisiinsa. Vaikka eri tieteenalojen omat käsitteellistämisen tavat ovat vaikuttaneet kuulumisen kehitykseen ja luoneet siitä osittain hajanaisen kuvan, on tieteellisistä teksteistä löydettävissä yleisempiä ja hallitsemampia käytänteitä. Tunnistettavissa on viisi eri suuntausta, jotka sisältävät omanlaisiaan teoreettisia ja temaattisia painotuksia. Näitä ovat 1) spatiaalisuus, 2) intersektionaalisuus, 3) monimuotoisuus, 4) materiaalisuus ja 5) kuulumattomuus (engl. ”*non-belonging*”). (Lähdesmäki ym. 2016, 236.) Ensimmäinen suuntaus, spatiaalisuus, näkee kuulumisen ja identiteetit tiloihin, paikkoihin tai rajantekoihin sidonnaisena, ja ilmiötä on tarkasteltu artikkeleissa suhteessa maahanmuuttoon, liikkuvuuteen ja ylijärjestykseen. Intersektionaalisuutta tai monimuotoisuutta

painottavissa tutkimuksissa taas sekä kuulumisen että identiteetit nähdään kerroksellisina, ajassa ja paikassa muokkaantuvina ”hybrideinä”. Monissa artikkeleissaan analysoidaan kuulumisen ristikkäisyyttä, eli ihmisten samanaikaista kuulumista eri paikkoihin ja ryhmiin. Materiaalisessa suuntauksessa kuulumista käsitellään ruumiillisena tai fyysisenä kokemuksena, jossa paikkaan tai yhteisöön kuulumisen muodostuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Viidennessä näkökulmassa eli kuulumattomuutta tarkastelevassa orientaatioissa, tutkimusten painopiste on erilaisissa relationaalisissa ulos- ja sisäänsulkemisen prosesseissa, sekä miten identiteeteistä ja kuulumisesta käydyissä keskusteluissa neuvotellaan myös yhteiskunnallisista resursseista ja vallasta. (Lähdesmäki ym. 2016, 236–239.) Opinnäytetyössäni en sitoudu varsinaisesti yhteen tiettyyn suuntautumistapaan, mutta painotan kuulumisen käsitteellistämässä erityisesti intersektionaalista orientaatiota, pohtien subjektiivista, emotionaalista kuulumisen kokemusta, sen paikallisia ja tilallisia ehtoja sekä yksilön ja yhteiskunnan dynaamista suhdetta (Yuval-Davis 2006; Anthias 2009; May 2011; Huot & Rudman & Dodson 2014).

Kuulumisen identiteetin haastajana

Kuulumisen on osittain haastanut identiteetin käsitteen (Lähdesmäki ym. 2016, 234). Etsiessäni psykologian teoksista jonkinlaista tyhjentävää määritelmää identiteetille, jouduin perustavanlaatuisesti pohtimaan, käsitänkö identiteetin, persoonallisuuden ja minäkuvan yhdeksi ja samaksi asiaksi, jonkinlaiseksi pysyväksi ”lopputulokseksi”, vai esimerkiksi Stuart Hallia (1999, 223) mukaillen prosessimaiseksi, joksikin, joka muotoutuu ulkoisesti esittäessä. Hallin mukaan esimerkiksi kulttuuriset identiteetit ovat jatkuvassa muutoksessa, rakentuen niissä prosesseissa, joilla asemoimme itseämme oman menneisyytemme kertomukseen (Hall 1999, 227). Identiteetin ja ihmisten kiinnittymisen monikerroksisten, ajassa ja paikassa muokkautuvan eli sosiaalisen ja performatiivisen luonteen pohdintojen kautta löysinkin vastauksen juuri kuulumisen käsitteestä. Etnisen alkuperäiskansan paikkasuhdetta käsittelevässä artikkelissaan Gerharz (2014) toteaa kuulumisen identiteettiä käyttökelpoisemmaksi käsitteeksi, sillä se mahdollistaa sisällyttämisen ja ulossulkemisen prosessien relationaalisten ulottuvuuksien painottamisen (emt. 554). Nämä rajaamisen ja mukaan ottamisen teemat olivat selvästi merkittävä teema omassa haastatteluaineistossani, jonka vuoksi kuulumisen käsite tuntui perustellummalta valinnalta tutkimukseeni.

Erilaisiin maahanmuuttajaryhmiin keskittyneitä tutkimuksia on kritisoitu siitä, että rinnakkain tarkasteltavia kuulumista ja identiteettiä käsitellään nimenomaan etnisinä identiteetteinä ja kuulumisina (Anthias 2008, 6). Ihmisillä on kuitenkin monenlaisia, samanaikaisia kuulumisen muotoja ja identiteettejä, jotka voivat nousta esimerkiksi ikäryhmästä, ammatista, sukupuolesta, harrastuksesta, alakulttuurista tai seksuaalisesta suuntautumisesta, jolloin pelkkä etnisyyden painotus kadottaa kategorian sisäisen moninaisuuden. Juuri tästä syystä lähtökohdaksi tulisikin ottaa kuulumisen intersektionaalinen luonne. (Anthias 2009, 10.) Oman tutkimukseni kannalta tämä orientaatio oli myös olennaista, sillä haastatteluissa keskiöön ei noussut etnisyydestä käsin rakentuva, vaan yhteisestä marginaalin paikasta kasvava kuuluminen, jonka kautta jokainen haastateltava muovailee omaa minäkäsitystään ja ulkopuolelle näkyvää identiteettiään. En tutkimuksessani kuitenkaan käsittele informanttieni yksilöllisiä identiteettikertomuksia, vaan jäsenän heidän minuutensa heijastumia juuri kuulumisen käsitteen lävitse, keskittymällä siihen, millaisiin ihmisryhmiin itseä paikannetaan. Käytän opinnäytetyössäni identiteetin synonyyminä myös ilmaisua minäkäsitys.

Kuulumisen politiikka

Kuulumisen tavat ja kohteet voivat muotoutua monin tavoin. Johonkin kuuluminen voi olla virallista, epämuodollista tai symbolisella tasolla tapahtuvaa (Hiltunen & Oisalo 2016, 4). Ihminen voi kuulua harrastusryhmään, poliittiseen puolueeseen tai tuntee yhteenkuuluvuutta samankaltaisista asioista pitävien muiden ihmisten kanssa. Yksilökohtaisen kokemuksen lisäksi kuuluminen tarkoittaa yhteiskunnan rakenteellisella tasolla tapahtuvia ihmisryhmiä koskevia rajanvetoja ja niihin liittyvää neuvottelua, jonka avulla voidaan kyseenalaistaa tai oikeuttaa yhteiskunnassa ilmeneviä erilaisia ulos tai sisään sulkemisen prosesseja. Tätä neuvottelua voidaan käydä sekä käytännön toiminnassa että diskursiivisesti. (Yuval-Davis 2006; Antonsich 2010.) Kuulumisen kokemukseen ja sen synnyttämään yhteiskunnalliseen osallisuuteen (engl. *inclusion*) sisältyykin valtasuhteita ja hierarkioita, eikä kaikilla yhteiskunnan jäsenillä ole yhtäläisiä mahdollisuuksia liittyä ja kuulua (May 2011, 368–369). Olen aiemmin osallisuuden yhteydessä määritellyt marginaalisuuden. Ilmiötä voidaan tarkastella myös kuulumattomuuden käsitteen kautta. Kuulumisen tärkeys tuntuu usein silloin kun se puuttuu tai on jollakin tavalla vajavaista, silloin kun suhde ympäristöön muuttuu jotenkin epämukavaksi ja yksilö kokee, ettei enää ”sovi” (engl. *fit*) siihen. (Yuval-Davis 2006, 197; May 2011, 370). Kuulumattomuuden kokemuksesta on kyse myös silloin, kun ihminen ei saa vaatimaansa tunnustusta muilta ja hänet suljetaan yhteisön tai yhteiskunnan ulkopuolelle.

Kuuluminen ei ole siis vain subjektiivisella tasolla käsitettävä kokemus tai tunne, vaan siinä on kyse myös poliittisista merkityksistä, rajanvedoista ja määritelmistä, jotka taas vaikuttavat yksilöiden elämismaailmaan. (Antonsich 2010, 1; Lähdesmäki ym. 2016, 237–239.)

Yuval-Davis (2006, 204–209) kirjoittaaakin kuulumisen politiikasta (engl. *politics of belonging*), joka merkitsee juuri niitä yhteiskunnassa ilmeneviä rajanvetoja ja edellytyksiä, joilla yksilöille viestitään, millaisilla ehdoilla he voivat kuulua tiettyyn ryhmään, yhteisöön tai koko yhteiskuntaan. Kuulumisen politiikassa on siten kyseessä ihmisten välinen jaottelu ja kategorisointi, sekä tämän jaon jatkuva ylläpitäminen ja tuottaminen erilaisissa käytänteissä (emt. 204–205). Oman tutkimusaiheeni kannalta hyvin olennainen jaottelu piirtyy esimerkiksi turvapaikanhakijuuden kohdalle, sillä sen yhteydessä konkretisoituu yhtäältä erilaisia käsityksiä siitä, kuka saa kuulua Suomeen ja millä ehdoilla, sekä toisaalta se, mitä turvapaikanhakijoiden tai muiden maahanmuuttajien ”yhteisöön” kuulumisen edellyttää yksilöltä. Edeltävien lisäksi, voimme pohtia sitä, onko suomalaiseen lhbtq* -yhteisöön liittyminen jollakin tavalla rajattua.

Kuuluminen onkin monikulttuurisuuden tavoin käsitettävä intersektionaalisesti, jolloin siinä risteävät erilaiset ihmisen elämää määrittävät ominaisuudet kuten sukupuoli, etnisyys, sosiaalinen ja taloudellinen asema, uskonto, ikä ja koulutustausta (Yuval-Davis 2006, 200; May 2011, 370). Näitä erilaisia kategorisointeja ja niiden risteymiä Yuval-Davis (2006, 200) kutsuu sosiaalisiksi tiloiksi (engl. *social locations*). Oman tutkimukseni kannalta sekä turvapaikanhakijuus että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituminen muodostavat risteymässään yhdenlaisen sosiaalisen tilan, johon vaikuttaa kunkin yksilön kohdalla vielä muiden edellä kuvattujen kategorioiden painotukset. Sosiaaliset määritelmät ja kategoriat ovatkin siten aina kytkeytyneet valtaan ja vaikuttavat siihen, miten yksilö pystyy neuvottelemaan oman kuulumisensa paikoista, ja miten ympäristö näihin hänen vaateisiinsa vastaa. On kuitenkin otettava huomioon, etteivät sosiaaliset määritelmät ole pysyviä vaan pikemminkin joustavia ja kyseenalaistettavia. (Yuval-Davis 2006, 199–207.)

Olemassaolon kannalta kuuluminen on aina ollut keskeinen kysymys ja sen merkitys korostuu erityisesti globaalissa maailmassamme, jossa liikkuvuuden, muuttoliikkeen ja siirtolaisuuden eri muodot ovat jatkuvasti läsnä. Sellaiset ilmiöt kuten monikulttuurisuus ja transnationalismi kietoutuvatkin kuulumisen käsitteeseen monin tavoin (Hiltunen & Oisalo 2016, 4). Läpi ihmiskunnan historian yksilöt ovat liikkuneet paikkojen välillä, mutta vasta viime vuosina on esitetty sellaisia kriittisiä näkökulmia, joissa kyseenalaistetaan automaattiset oletukset siitä, että kuulumisessa olisi aina kyse fyysisistä paikoista ja ihmisten suhteista niihin. On alettu ymmärtää, että maailmassa on

myös ihmisiä, jotka eivät koe kuulumista konkreettisiin paikkoihin tai alueisiin. (Malkki 2012, 26.) Kansallisen kuulumisen reiteistä on tullut entistä kompleksisimpia muuttoliikkeiden ja ”perinteisen” kansallisvaltion merkityksen murenemisen myötä. Kiinnittymisen paikkoja, mahdollisuuksia ja muotoja voi olla useita, ja ne voivat muuttua ihmisten elämäntilanteiden mukaan. (Hiltunen & Oisalo 2016, 4; Vallius 2016.) Ihmisten ylijärjennyt liikkuvuuden teemoista kirjoittanut Malkki (2012, 50) kehottaakin tarkastelemaan yksilöiden identiteettien kehittymistä, paikkoihin kiinnittymistä sekä kulttuureihin ja kansoihin kuulumista moniulotteisena, jatkuvassa muutoksessa olevina prosesseina. Keskittyminen ainoastaan synnyinpaikkoihin tai alkuperäisyyden asteiden kartoittamiseen peittää näkyvistä kaikki ne moninaiset kytkökset, joita ihmiset eläessään muodostavat paikkoihin (emt. 50).

”Uuden liikkuvuuden paradigma” (engl. *new mobilities paradigm*) merkitsee staattisuutta painottavan ajattelumallin kyseenalaistamista ihmisten, merkitysten ja paikkojen yhteydessä (Sheller & Urry 2006, 208). Marcu (2016, 18–19) kirjoittaa romanialaisia maahanmuuttajia Espanjassa käsittelevässä artikkelissaan uudeltaisesta ”kuulumisen maantieteestä” (engl. *geography of belonging*), joka tarkastelee juuri paikkojen yhteydessä liikkuvuutta, siirtolaisuutta sekä näiden välisiä dynaamisia suhteita. Liikkuvuus itsessään voidaan nähdä resurssina, jonka kautta on mahdollista verkostoitua, kerryttää kokemuksia, osaamista ja uskottavuutta. ”Siirtolaisuuden” sijaan yksilöt ovatkin globaaleja kansalaisia (engl. *global citizens*), joiden ”kodin tuntu” juurtuu yhden tai kahden valtion sijaan laajemmin koko maailmaan. (Emt. 23.) Hiltunen ja Oisalo (2016, 4) kirjoittavatkin osuvasti, että ”*kuulumisen moniulotteiset kartat ovat siten täynnä sävyjä: niistä voi löytää kaipausta jotain todellista tai kuviteltua paikkaa tai yhteisöä kohtaan mutta myös kapinahenkeä ympäristön asettamia rajantekoja vastaan*”. Ympäristön asettamiin rajantekoihin keskittymällä voimmekin ymmärtää, miksi kuulumista on käsitelty usein suhteessa vähemmistöihin tai marginalisoituihin ja haavoittuviin ryhmiin, kuten maahanmuuttajiin, seksuaalivähemmistöihin, lapsiin, nuoriin ja vanhuksiin (Lähdesmäki ym. 2016, 240). Juuri erilaisten rajojen -valtioiden tai sosiaalisten kategorioiden- ylittäminen, kyseenalaistaminen ja toisaalta myös tuottaminen tuovat näkyväksi ihmisyyden monimuotoisuutta. Tästä syystä kuulumisen käsite oli erinomainen myös oman tutkimuskohteeni ymmärtämiseen.

Paikka ja tila kuulumisen politiikassa

Kuulumisen kokemus palautuu laajempaan kysymykseen siitä, miten ihminen kokee paikkansa tai sijaintinsa sosiaalisessa maailmassa. Aiemmin kuvatussa kuulumisen politiikassa on kyse vallasta

asettaa erilaisten ihmisten kuulumiselle konkreettisia tai kuvitteellisia rajoja, jotka sitten muokkaavat tuota kokemusta omasta fyysisestä ja ”henkisestä” sijainnista. Konkreettisia paikkoihin liittyviä rajanvetoja tehdään esimerkiksi maahanmuuttopolitiikassa ja määrittämällä ehtoja kansalaisuudelle. Kuulumista onkin määritetty usein maahanmuuttajia koskevissa tutkimuksissa juuri paikkoihin ja paikkasuhteisiin (kotimaa, uusi asuinympäristö, transnationaaliset suhteet) kytkeytyvänä prosessina ja identiteettineuvotteluina (Anthias 2008, 6). Huolimatta siitä, ettei kuulumista tulisi käsitellä yksipuolisesti paikkasuhteisiin palautuvana staattisena ilmiönä, tulee erilaisia fyysisiä lokaatioita ja ihmisen ruumiillista olemista niissä tarkastella sen yhtenä osana. Pyrin seuraavaksi tarkentamaan, mitä työssäni paikan ja tilan käsitteillä tarkoitetaan.

Paikka käsitteenä voidaan ymmärtää jonkin merkityksellisen maantieteellisen tilan ja sijainnin muodostelmaksi, jossa erilaiset sosiaaliset käytänteet, traditiot ja henkilökohtaiset kokemukset saavat materiaalisen muodon (Creswell 2008, 134). Oman tutkimukseni keskeisiä paikkoja ovat erityisesti Helsinki Pride Yhteisön toimintatilat mutta myös muut informanttien sijainnit Helsingissä tai Pääkaupunkiseudulla. Paikkojen yhteydessä painotukseni on juuri konkreettisissa, fyysisissä sijainneissa, mutta huomioin lisäksi niiden symboliset merkitykset. Paikkoja voidaan nimittäin tarkastella pohtimalla, millaisia arvoja ne viestivät. Mitä esimerkiksi tietynlaisella alueella asuminen tai oleskelu kertoo ihmisistä; heidän sosioekonomisesta asemastaan tai ryhmään kuulumisen tarpeistaan. (Bennett 2014, 659.) Paikkaan kiinnittyminen asettuu mielenkiintoiseksi turvapaikanhakijoiden kohdalla, joilla harvoin on valtaa vaikuttaa siihen, missä vastaanottokeskuksessa tai välttämättä edes kaupungissa he asuvat (ks. luku 2.1). Konkreettisten paikkojen rajanvetojen ohella myös erilaisia symbolisia viivoja piirretään ”meidän” ja ”muiden” välille jatkuvasti arjen kohtaamisissa ilmenevissä neuvotteluissa omasta ja muiden kuulumisesta. (Anthias & Yuval-Davis 1992, 58.) Fyysinen ympäristö, jossa elämme ja liikumme, on ladattu viesteillä siitä, kuka saa tulla ja osallistua minnekin.

Keskeiseksi nousee myös tilan (engl. *space*) käsite, joka on paikkaa abstraktimpi ja rajoittamattomampi asia (Giesecking & Mangold 2014, 289). Massey (2005, 9) kuvaa tilaa vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden kautta muodostuneena. Ymmärrän kuulumisen tilan juuri metaforisena, ihmisten tuottamana ilmiönä jostakin omasta tai jaetusta. Tila ei muodostu siten vain konkreettisista puitteista vaan sen edellytyksenä on ihmisten sille antamat merkitykset. Merkityksiä voidaan antaa kaikenlaisella toiminnalla. Fyysisessä paikassa olemisen, tekeminen, näkyminen ja niiden kautta tapahtuva symbolisella tasolla tapahtuva ”tilan ottaminen” osoittautuivat tärkeiksi teemoiksi omassa tutkimuksessa konkreettisiin paikkoihin kytkeytyvien merkitysten ohella.

Kuulumisen politiikka neuvotteluineen onkin tietynlaista tilan tai huomioiduksi tulemisen vaatimusta (Yuval-Davis 2006, 197). Kuulumisen tilaa, sekä fyysistä elämisen ja olemisen paikkaa että laajempaa mukaan ottamista omana itsenään peräänkuulutetaan ympäristöltä, yhteisöltä ja yhteiskunnalta, jotka vastaavat vaatimukseen joko hyväksyvästi tai hylkäävät sen. Kokemus kuulumisesta ei siten merkitse ainoastaan osallisuutta yhteisesti jaetussa kulttuurissa tai yhteiskunnassa, vaan siihen sisältyy myös edellytys saada tuottaa ja ylläpitää tuota kaikkea omalla tavallaan (May 2011, 368–370.) May (2011, 368–370) kirjoittaakin, että ihmiset voivat olla yhtäältä monin tavoin kiinnittyneitä arjen elämänsä paikkoihin ja silti samanaikaisesti tuntea, etteivät kuulu siihen. (May 2011, 368–370.) Tämänkaltainen ymmärrys paikkojen ja tilojen aaltomaisesta keskinäisestä liikkeestä osana kuulumisen politiikkaa oli tutkimukseni kannalta erityisen tärkeä.

4. TUTKIMUKSENI KARTTAKIRJA

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jonka kohteena on ihminen ja hänen elämismaailmansa. Vartoa (1992) mukaillen, ajattelen elämismaailman olevan yleisin kokonaisuus, jossa ihmistä voidaan tarkastella. Se muodostuu ihmistieteille tyypillisistä tutkimuskohteista kuten yksilöstä, yhteisöistä, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, arvotodellisuuksista ja ihmisten keskinäisistä suhteista. Laadullisessa tutkimuksessa elämismaailma otetaan tarkasteluun merkitysten maailmana, jossa merkityksiä ovat kaikenlaiset ihmisen tai yhteisön toiminnat, suunnitelmat, ympäröivät hallinnolliset rakenteet, päämäärät ja muut ihmisistä alkunsa saavat tai ihmiseen päättyvät tapahtumat. (Emt. 23–24.) Käsittelen tässä luvussa sekä opinnäytetyöni ontologisia ja epistemologisia koordinaatteja, että tutkimusprosessini kulkua kuluneen vuoden aikana.

4.1. Teoreettis-metodologiset koordinaatit: fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Ennen opinnäytetyöni metodologisista valinnoista kertomista minun on maalattava kuva siitä maailmasta, jonne tutkimukseni sijoittuu. Opinnäytetyöni luotettavuutta vahvistaakseni olen pohtinut perinpohjaisesti, millaisiin akateemisiin koordinaatteihin tutkimukseni voidaan paikantaa, ja miksi ylittää tavoittelen tietoa ihmisten kokemuksista. Tieteenfilosofialtaan tutkimukseni paikantuu fenomenologis-hermeneuttisen perinteen alle. Laine (2010, 31) kuvaa fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta tulkinnalliseksi, koska sen ymmärtävä ulottuvuus syntyy tulkinnan tarpeesta. Metodi

edellyttää tutkimuksen tekijältä kehämäistä jatkuvaa perusteiden pohdiskelua pitkin tutkimusprosessia. Keskeisiksi filosofisiksi ongelmiksi nousevat ihmiskäsitys, eli millainen ihminen on tutkimuskohteena, ja tiedonkäsitys, eli miten voimme tutkijana saada tietoa tutkimuskohteesta sekä millaista tuo tieto on luonteeltaan. (Emt. 28.) Näitä filosofisia arvoituksia kuljetin koko opinnäytetyöprosessini lävitse. Kuvaan tässä alaluvussa ensiksi fenomenologisen tutkimuksen pääperiaatteita ja selvennän sen jälkeen hermeneutiikan kytkeytymistä tähän orientaatioon.

Fenomenologia – kokemuksen tutkimus

Fenomenologiassa tutkimuskohteena on nimenomaan kokemus, eli ihmisen suhde omaan elämäntodellisuuteensa, toisin sanoen siihen maailmaan, jossa hän elää. Eläminen käsitetään sekä kehollisena toimintana ja havainnointina, että koetun tajunnallisena jäsentämisenä. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, jolloin ilmenee myös yksilön suhde toisiin ihmisiin, ympäröivään luontoon ja kulttuuriin. Ihmistä ei voi ymmärtää erillisenä tai irrallisena elämäntodellisuudestaan. Uskomuksemme, kiinnostuksemme ja pyrkimyksemme vaikuttavat siihen, miten havainnoimme ja käsitteellistämme todellisuutta. Voidaan sanoa, että fenomenologiassa kokemukellisuus on ihmisen maailmassa olemisen perusmuoto. (Laine 2010, 29–30.) Perttula (2009, 116) kirjoittaa, että fenomenologinen tiede käsittää kokemuksen *suhteena*, johon sisältyy aina tajuava subjekti, hänen toimintansa sekä jonkinlainen kohde, johon toiminta on suuntautunut. Tästä syystä kokemuksia voidaan kuvailla merkityssuhteeksi (emt. 116).

Kokemuksesta kiinnostuneen tutkijan tulee huomioida, millaisista *todellisuuksista* ihmisten erilaiset elämäntilanteet voivat muodostua. Perttula erottelee toisistaan aineellisen, ideaalisen, elämänmuodollisen ja kehollisen todellisuuden, jotka kaikki voivat olla ihmisen elämäntilanteita. Toisin sanoen, ihmisen elämäntilanne ja todellisuus muodostuvat kaikesta siitä, mihin hän on suhteessa. (Emt. 116–117.) Perttulan tavoin myös Sarkkinen (2010, 23–24) tulkitsee kokemuksen suhteeksi, joka rakentuu tajunnallisen subjektin ja tämän elämäntilanteen välisestä ilmiöstä. Ihmisen elämäntilanne, jota kuvataan myös *situaationa*, merkitsee siten todellisuutta, johon subjekti on suhteessa. Kokemus on tässä yhtälössä se, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa. (Emt. 23–24.) Juuri situationaalisuus, ihmisen kokonaisvaltainen tarkastelu osana hänen todellisuuttaan, on minulle sekä tutkijana että sosiaalityöntekijänä tärkeä ohjaava periaate.

Ihmisen suhde todellisuuteen on intentionaalinen, eli kaikella on meille jonkinlainen merkitys. Todellisuus ei ole neutraali, ”tyhjä taulu”, vaan havaintojen kohteita tarkastellaan aina havaitsijan motiivien, mielenkiinnon ja uskomusten valossa. Koko suhde elämismailmaan on ladattu merkityksillä, jotka muodostuvat suhteissa muihin ihmisiin eli yhteisöön, johon synnymme, kasvamme ja tulemme kasvatetuiksi. Ihminen on kulttuurinen olento, jonkin yhteisön jäsen. (Laine 2010, 29–30.) Tuota kokemisen ja olemassaolon yhteisöllistä ulottuvuutta tarkastellaan fenomenologiassa *intersubjektivisuuden* käsitteen avulla. Intersubjektivisuus tarkoittaa yksinkertaistetusti sitä, että ihminen tiedostaa yhteisessä maailmassa olevat ”toiset”, mutta termi ilmentää myös kaikkia yksilöiden keskinäisiä suhteita ja niissä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Lisäksi siihen kuuluu ymmärrys itsestä osana laajempaa yhteisöä ja kyky asettua toisen asemaan. (Desjarlais & Throop 2011, 91; Taipale 2010, 118–120.) Kaikki subjektiiviset kokemuksemme sisältävät aina intersubjektivisen elementin, sillä kiinnitymme omakohtaisen historiamme kautta erilaisiin yhteisöllisiin ja kulttuurisiin viitekehyksiin, jotka taas vaikuttavat tekemiimme tulkintoihin (Pulkinen 2010, 38). Intersubjektivisuus nousi jo alussa keskeiseksi käsitteeksi opinnäytetyöni kannalta, sillä tutkimuskohteeni oli vertaisryhmätoiminta ja sille annetut merkitykset.

Ihmisen toiminta ja kokemukset maailmassa tapahtuvat siis *merkitysten* pohjalta, jotka ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde (Laine 2010, 29). Puhtaassa fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan tulisi palata ennakkoluulottomaan havainnoimiseen, jossa tutkittava ilmiö näyttäätyy kaikessa moninkertaisuudessaan ja rikkaudessaan. Tämän edellytys on, että tutkija irtautuu omista ennakkokäsityksistään ja kohtaa tutkittavan täysin avoimesti. (Varto 1992, 86–87.) Lehtovaara (2004, 32) kirjoittaa tutkijan *asenteesta*, eli pyrkimyksestä kohdata asiat sellaisina kuin ne ovat. Fenomenologiassa nähdään, että ihmisen identiteetti muodostuu ja toteutuu aina situaatiossaan, omaksumistamme kulttuurisista vallitsevista tavoista, toimintasäännöistä ja normeista riippuvaisena. Ihmisen historiallisuus ymmärretään ikään kuin merkitysten kerrostumana, jolloin kaikessa toiminnassa ja kokemuksissa ovat samanaikaisesti läsnä menneet, nykyhetki ja tuleva. Yksilöllisen historiallisuuden ymmärtäminen merkitsee, että tutkimuksessa kokemustodellisuus ja subjektiivinen elämismailma tulee ottaa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti huomioon. Tutkijan tulisi olla tietoinen omista, tutkimukseen alitajuisesti tai piiloisesti vaikuttavista tekijöistä, ja pyrkiä kyseenalaistamaan omat päätelmät, hypoteesit ja ennako-oletukset. (Emt. 32–40.) Omassa tutkimuksessani tämä tietoisuus merkitsi sitä, että pohdin omaa suhtautumistani turvapaikanhakijoihin ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin sekä yksilönä että sosiaalialan ammattilaisena. Kirjoitin myös auki omia ennako-oletuksiani Helsinki Pride Yhteisön tarjoamasta toiminnasta, joita tarkastelen myöhemmin sekä tutkimuksen eettisyyttä että toteutusta käsittelevissä

luvuissa. Huolta aiheutti kuitenkin se, miten voisin koskaan tavoittaa haastateltavieni kuvaamien merkitysten alkuperäisintä, puhtainta muotoa, koska olen kokemuksen kertojasta erillinen toimija, joka tekee omassa elämismaailmassaan vain uutta tulkintaa minulle jaetusta. Näiden tulkintaan kytkeytyvien pohdintojen myötä päädyin jo opinnäytetyöprosessini alkupuolella fenomenologis-hermeneuttisen metodologian äärelle.

Hermeneutiikka

Kreikan kielen tulkitsemista merkitsevään *hermēneuein* -sanaan palautuvalla *hermeneutiikalla* tarkoitetaan tieteenfilosofista orientaatiota, jossa merkityskokonaisuuksien ymmärtäminen ja tulkinta ovat keskiössä. (Laine 2010, 31; Harper 2019). Laine (2010, 31–32) kuvaa Diltheyn määritelleen *ilmaisut* hermeneuttisen tulkinnan kohteeksi, joista kielellisten ilmaisujen lisäksi tutkijaa kiinnostavat myös keholliset merkit kuten liikkeet, ilmeet ja eleet. Kaikki nämä ilmaisut sisältävät ja välittävät merkityksiä, joita voidaan lähestyä ymmärtämällä ja tulkitsemalla. Erotuksena moniin luonnontieteiden tutkimuskohteisiin kuten materiaalisiin kappaleisiin tai prosesseihin, ilmaisut ja niiden sisällöt eivät ole luonteeltaan samalla tavoin faktisia. Laine esittää ”kevättä rinnassa” -metaforan kautta, miten käyttämämme ilmaisut kytkeytyvät monimutkaisiin merkitysverkkoihin, jotka ovat osittain intersubjektiivisia, osittain yksilöllisiä. (Emt. 31–32.)

Laadullisessa tutkimuksessa kohteena ovat toisten ihmisten todellisuudet, jotka rakentuvat kokevan subjektin ymmärryksen varaan, tutkijan henkilökohtaisen ”minän” jäädessä ikään ulkopuolelle. Tämä toinen, eli tutkimuskohde, päättää itse miten tietyt toimet, motiivit, sanat ja kokonaismerkitykset saavat paikkansa elämismaailman ilmiössä. (Varto 1992, 89–90.) Varto (1992, 58–59) vertaa tutkijaa ”lukijaan”, joka tavoittelee ilmiöiden lukutapaa, jossa hän tunnistaa erikseen oman ja luettavansa lukutyylit. Tutkimuskohdetta tulee lukea koko ajan muistaen, että sen maailma on toisen, ei tutkijan. Tästä syystä hermeneuttinen suhtautumistapa ei edes pyri toisen ihmisen täydelliseen ymmärtämiseen, koska se ei ole mahdollista. (Emt. 58–59.) Huolimatta siitä – tai juuri sen vuoksi –, että minulla työhistoriani, oman identiteettini ja ammatillisten kiinnostuksenkohteideni puolesta on paljon tutkimusaiheeseeni kytkeytyvää tietoutta, koin alusta asti fenomenologian linssin ja jonkinlaisen ”puhtaan” kokemuksen tavoittamisen mahdottomana haasteena. Koinkin helpotusta löydettyäni fenomenologis-hermeneuttisen tieteenfilosofian, joka tuntui tulkinnallisuutta ja tutkimuksen kehämäistä muotoa korostavan luonteensa vuoksi selvästi sopivammalta karttakirjalta opinnäytetyöhöni.

Sekä fenomenologisen että hermeneuttisen tutkimuksen metodologiset kysymykset ovat sidoksissa taustalla oleviin filosofisluonteisiin oletuksiin. Ei ole mahdollista esittää täsmällistä kuvausta näistä metodeista, sillä ne muotoutuvat omanlaisikseen kulloisessakin tutkimuksessa vaikuttavien tekijöiden tuloksena. Tutkija, tutkittava ja tutkimustilanne ovat aina erityislaatuisia, ja meidän on tilannekohtaisesti arvioitava, miten voimme kulloinkin tavoittaa toisen ihmisen kokemuksen ja hänen ilmaisujensa merkitykset mahdollisimman autenttisina. (Laine 2010, 33.) Varto (1992, 58) esittää ohjeistuksen hermeneuttiselle tulkinnalle. Hän muistuttaa, ettemme pyri ymmärtämään tutkijan, vaan toisen ihmisen elämismailmaa. (emt. 58–59). Toiseksi, ilmiöt tulee ymmärtää aina kontekstissaan, ja merkitysten tulee olla yhdenmukaisia ja koherentteja. Tutkija ei voi poimia ja erotella tutkimuskohteen yksittäisiä piirteitä ja käsitellä niitä osina, joille annetaan irrallisia selityksiä, vaan elämismailma on aina ”ymmärtämiskokonaisuus”. Tästä syystä hermeneuttinen ymmärtäminen on kehämäistä ja tulkitsevaa. Kolmanneksi Varto muistuttaa, että tulkintaa tehdessään tutkija on keskellä omaa elämäänsä, jolloin ymmärrys ja tulkitseminen nousevat tuosta henkilökohtaisesta todellisuudesta. Tutkijan lähtökohdat vaikuttavat siten aina tutkimuskohteen ymmärtämiseen ja merkitysten antamiseen. Sama tutkimuskohde voikin tulla ymmärretyksi monin eri tavoin, riippuen siitä, millainen tutkija tutkimusta tekee. (Varto 1992, 59–63.) Käytännön elämässä olemme jatkuvasti ikään kuin kokemustemme, ilmaisujemme ja niiden merkitysten sisällä, ja toimimme luontaisen ymmärryksemme varassa. Hermeneuttisessa tutkimuksessa tätä luontaista ymmärrystä nimitetään esiymmärrykseksi, ja sillä tarkoitetaan tutkijan luontaisia tapoja nähdä ja ymmärtää tutkimuskohde tietynlaisena jo ennen tutkimusta. (Laine 2010, 32.) Neljäntenä Varto (1992, 61–63) tuo esille vielä tarpeen analysoida omaa tematisointitapaansa ja tuoda se esille. Tämä merkitsee tutkimuksenteossa sitä, että sen lisäksi, että tutkija tunnistaa oman ”lukutapansa” ja kykenee erottamaan sen tutkimuskohteensa ymmärryksestä, hänen tulee myös raportoida niiden välistä suhdetta (emt. 62–63).

Gadamerin (2004, 91) mukaan ”*ponnistelut ymmärtämiseen alkavat aina siitä, että kohdattava asia vaikuttaa oudolta, vaativalta ja häkellyttävältä.*” Erityisesti opinnäytetyöni analyysivaiheessa jaoin nämä Gadamerin edellä nimeämät tuntemukset, tilan, jossa minulle tuttu asia vaikuttikin vieraalta. Toisaalta ajattelin tämän kertovan siitä, että olin jossain määrin onnistunut asettumaan omasta esiymmärryksestäni ja ”lukutavastani” etäälle, ja tavoittamaan lapselle ominaisen ihmettelyn. Tutkimuskohteeni merkitysmaailman ymmärtämisen tavoittelun prosessia, tehtyjä tulkintoja ja hermeneuttisella kehällä kulkemista olen tutkielmassani pyrkinyt kuvaamaan opinnäytetyössäni mahdollisimman läpinäkyvästi, juuri analysoimalla omaa tematisointitapaani ja tuomalla esille myös ennalta odottamattomia teemoja. Seuraavissa alaluvuissa kerron tutkimukseni toteutuksesta.

4.2. Tutkimuskysymyksen paikannus ja tutkimukseni ympäristö

Oma pro gradu -tutkielmani pyrkii vastaamaan luvussa 2.3 tarkemmin esittelemääni tarpeeseen saada tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden hyvinvointia tukeneista käytänteistä. Tältä pohjalta pyrin edelleen tuomaan tieteelliseen keskusteluun näkökulmaa siitä, missä ja miten ihmisryhmään kuuluvilla yksilöillä on ollut mahdollisuus liittyä muihin ihmisiin ja kokea kuulumista juuri Suomessa. Tutkimukseni ympäristönä toimii pääkaupunkiseudulla toimiva kansalaisjärjestö Helsinki Pride Yhteisö ja erityisesti heidän lhbtqi* -turvapaikanhakijoille ja pakolaisille suunnattu Together with Pride -yhteisötoimintansa. Tavoittelen ymmärrystä siitä, millainen merkitys tuolla yhteisötoimintaan osallistumisella on ollut lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden elämässä. Lähestyn tutkimustehtävääni hyödyntämällä luvussa 3 kuvattuja osallisuuden ja kuulumisen käsitteitä. Tutkimuskysymykseni on: *millaisia merkityksiä yhteisötoiminnalla on kuulumisen näkökulmasta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituville turvapaikanhakijoille?*

Työhistoriani turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa oli mahdollistanut verkostoitumisen monien sosiaalialan järjestöjen kanssa. Vastuualueena minulla oli juuri sateenkaarevien turvapaikanhakijoiden kanssa työskentely, jonka seurauksena Helsinki Pride Yhteisö ja heidän Together -yhteisötyönsä olivat tulleet tutuiksi. Vastaanottotyössä luodut kytkökset työntekijöihin mahdollistivat minulle jo kuukausia ennen opinnäytetyöseminaarien alkua tutkimukseni alustavan idean esittelyn ja ”vihreän valon” Helsinki Pride Yhteisön puolelta sen toteuttamiselle. Kerron seuraavaksi tarkemmin tutkimukseni ympäristönä toimivan järjestön toiminnasta sekä siitä, miten tavoitin tutkimukseni informantit.

Helsinki Pride Yhteisö ry ja Together -yhteisötyö

Helsingissä sijaitseva Helsinki Pride Yhteisö ry (lyhyemmin HPY) on vuonna 1991 perustettu uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö ja asiantuntijaorganisaatio, joka työskentelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksien, yhteiskunnallisen osallisuuden ja hyvinvoinnin eteen. Ennen vuotta 2019 järjestö tunnettiin nimellä HeSeta ry, jonka vuoksi osa haastattelemistani ihmisistä puhuu yhdistyksestä tuolla aiemmalla nimellä. Järjestö kuuluu sekä valtakunnallisen Seta ry:n jäsenjärjestöihin, että kansainväliseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaista asemaa edistävään ILGA-Europe -

kattojärjestöön (ILGA-Europe n.a.; Seta n.a.). Yhdistyksessä työskentelee viisi vakituista työntekijää (asiakastyötä tekevillä on sosiaalialan koulutus, esimerkiksi sosionomi AMK tai YAMK) ja jopa yli 250 vapaaehtoista, joista suurin osa Helsinki Pride Week:ssa. Helsinki Pride Week on Suomen suurin vuosittainen ihmisoikeus- ja kulttuuritapahtuma Helsingissä, jonka päätöskulkueseen ja puistojuhlaan on osallistunut yli 100 000 ihmistä. (Helsinki Pride Yhteisö 2019a.)

Helsinki Pride Yhteisön toiminta koostuu Pride -viikon lisäksi ympärivuotisista erilaisista avoimista ryhmätapaamisista, keskusteluilloista ja kursseista sekä alle 25 -vuotiaille suunnatusta Nuorten Pride -nimisestä vertais- ja tukitoiminnasta. Vuoden 2018 aikana yhteisötoiminnan illoissa ja ryhmissä oli 5454 käyntiä sekä yksilöllisiä tuki- ja neuvontatapaamisia järjestettiin 750. Lisäksi järjestö sai yli 1600 yhteydenottoa ja konsultaatiopyyntöä. (Helsinki Pride Yhteisö 2019a). Merkittävä osa työtä on turvapaikanhakijoille ja pakolaistaustaisille yli 18-vuotiaille ihmisille kohdennettu Together with Pride (lyhyemmin Together) -yhteisötyö, jota yhdistys on toteuttanut vuodesta 2015 lähtien. Toiminta sisältää kahdenkeskisiä tukikeskusteluja yhteisötyöntekijän kanssa, neuvontaa ja ohjausta, sekä erilaisia ryhmätapaamisia, tapahtumia, työpajoja ja vaikuttamistyötä. (Helsinki Pride Yhteisö 2019b.) Lisäksi Helsinki Pride Yhteisön henkilökunta konsultoi ja kouluttaa vastaanottokeskusten ja muita turvapaikanhakijoiden kanssa työtä tekeviä ammattilaisia lhbtqi* -ihmisiä koskevista teemoista.

Together -yhteisötoiminta on avointa kaikille kansalaisuuksille ja siihen on osallistunut eri-ikäisiä ihmisiä muun muassa Lähi-idästä, Venäjältä ja Afrikan eri maista (Helsinki Pride Yhteisö 2019b). Tapaamiset järjestetään pääasiassa englannin kielellä, mutta mukana on usein useampia kieliä taitavia ryhmäläisiä tai vapaaehtoisia, jotka tulkkavat tarpeen mukaan osallistujille. Yksilötapaamisissa, joita tarjotaan jokaiselle noin 1–5 kertaa, voidaan keskittyä palveluohjaukseen, seksuaalineuvontaan ja taideterapeuttiseen työskentelyyn. Osa asiakkaista liittyy näiden kautta myös vertaistukitoimintaan, joka muodostuu useana päivänä viikossa kokoontuvista ryhmistä. (Helsinki Pride Yhteisö 2019b.) Turvallisuuden varmistamiseksi Helsinki Pride Yhteisön ammattilaiset ovat hyvin tarkkoja siitä, ketkä liittyvät ryhmiin ja miten tapaamisista tiedotetaan. Esimerkiksi verkkosivuilla ei milloinkaan julkaista tietoja kokoontumisten ajankohdasta tai paikasta, eikä vertaisryhmätoimintaan ole mahdollisuutta liittyä ilman henkilökohtaista tapaamista työntekijän kanssa. Tapaamisessa kartoitetaan henkilön yksilöllistä tilannetta sekä keskustellaan yhteisötoiminnan tavoitteista ja säännöistä. Together -yhteisötoiminnassa noudatetaan turvallisemman tilan periaatteita, joihin kuuluu muun muassa moninaisuuden kunnioitus, salassapito sekä itsestä ja muista huolehtiminen. (Helsinki Pride Yhteisö 2019b.)

Työntekijöiden voimavarakeskeisen orientaation tavoitteena on kunkin ryhmäläisen toimintakyvyn ja voimavarojen vahvistaminen. Ryhmätoiminta mahdollistaa kohtaamisia vertaisten kanssa sekä tarjoaa tietoa muun muassa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, Suomen ihmisoikeustilanteesta, lainsäädännöstä sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille kohdennetuista tapahtumista. Tapaamisissa tehdään esimerkiksi taidetta, jonka kautta voi käsitellä omaa tarinaansa, valmistetaan ruokaa, katsotaan lhbtq* -aiheisia elokuvia, pelataan pelejä ja käydään vierailuilla mielenkiintoisissa kohteissa. (Helsinki Pride Yhteisö 2019b.) Erityisesti viikoittaisissa Art Cafe -ryhmätapaamisissa keskitytään erilaisiin taiteellisiin menetelmiin ekspressiivisen taideterapian lisäkoulutuksen käyneen sosiaalialan ammattilaisen ohjauksessa. Tapaamisissa syntyneitä taideteoksia on ollut nähtävillä muun muassa Helsinki Pride -viikon aikana. Yhteisötoimintaan kuuluu myös noin kerran kuussa järjestettävä useamman tunnin mittainen All together -tapaaminen, joka sijoittuu lauantaihin. Näissä tapaamisissa, joissa olen itsekin ollut mukana vapaaehtoisena, on ollut mahdollista toteuttaa esimerkiksi enemmän aikaa vieviä taidemenetelmiä tai työpajoja.

Yhteisötoiminnassa mukana

Oman työhistoriani ja lhbtq* -turvapaikanhakijoita koskevan tiedon kautta tiedostin, että haasteeksi saattaisi muodostua potentiaalisten haastateltavien löytäminen. Monilla on taustallaan lukuisia huonoja kokemuksia eri alojen ammattilaisista ja mahdollisen epäluulon voittamiseksi minun olisi kiinnitettävä erityistä huomiota luottamuksen rakentamiseen. Keskusteltuani Together -toiminnan vastuutyöntekijöiden kanssa syksyllä 2018 olimme yhtä mieltä siitä, että ryhmätapaamisiin osallistuminen vapaaehtoisena olisi edellytys haastateltavien löytymiselle. Jätettyäni työt vastaanottokeskuksessa, koin myös sisäistä tarvetta antaa aikaani ja osaamistani järjestölle, jonka toimintaa pidin merkityksellisenä. Vapaaehtoisena ryhmänohjaajana toimiminen opintojen rinnalla lisäksi tukisi oman ammattitaitoni ylläpitämistä ja mahdollistaisi minulle laajemman ymmärryksen yhteisötoiminnan sisällöstä. Lähtökohtaisesti en niinkään ajatellut tutkimukselleni tarjoutuvia hyötyjä, vaan ne tulivat ikään kuin sivussa. Oma havainnointini ei siten ollutkaan aluksi strukturoitua tai tietoista, vaan pikemminkin yhteisön sisäisten toimintaperiaatteiden, rytmin ja toiminnan ymmärtämistä. Tästä syystä niin sanottua havaintomateriaaliani ei voinut käyttää tutkimukseni varsinaisena aineistona, vaan se on toiminut ikään kuin taustalla vaikuttavana esiyymmärryksenä. Tarkastelen syvällisemmin omaan tutkijan positiiooni ja työhistoriaani liittyviä eettisiä kysymyksiä luvussa 5, mutta tuottaakseni tutkimusprosessin johdonmukaisen kuvauksen, kuvailen tässä lyhyesti yhteisötoiminnassa mukana oloa.

Osallistuin vuoden 2019 alusta alkaen sekä All Together -viikonloppuihin että Art Cafe -tapaamisiin vapaaehtoisena. Kerroin avoimesti taustastani vastaanottokeskuksen työntekijänä ja painotin salassapitosäädösten velvoittavan minua edelleen. Tätä korostin siitä syystä, että ryhmiin osallistui omia asiakkaitani vastaanottokeskusajoilta, enkä halunnut heidän kantavan huolta siitä, että paljastaisin heidän yksityisasioidensa muille osallistujille. Niin sanottu työkuvani vapaaehtoisena vaihteli avustavista, kahvin keittoa ja taidevälineiden järjestelyä käsittävistä tehtävistä, omien työpajojen ohjaukseen. Olen taustakoulutukseltani luoviin, toiminnallisiin menetelmiin erikoistunut sosionomi (AMK) ja Helsinki Pride Yhteisö tarjosi minulle mahdollisuuden myös suunnitella ja toteuttaa kolme Together -ryhmätapaamista. Näissä työpajoissa osallistujat pääsivät kokeilemaan erilaisia kädentaitoja ja tuottivat muun muassa teoksia Helsinki Pride Week:n näyttelyyn. Vapaaehtoisuus loi luottamuksellista suhdetta itseni ja mahdollisten haastateltavien välille, sekä tarjosi minulle kokemuksellista ymmärrystä ryhmän toimintakulttuurista, taidetyöskentelystä ja ihmisten välisistä suhteista. Varasimme lisäksi kaksi tapaamiskertaa, jolloin kerroin osallistujille tutkimuksestani, ja heillä oli mahdollisuus esittää siitä tarkentavia kysymyksiä. Näen, että oman osallistumiseni ansiosta pystyin tavoittamaan haastateltavat juuri tutkimukseni kannalta luonnollisessa ympäristössä. Se, että olin ikään kuin sisällä yhteisötoiminnassa, teki minusta ”turvallisen” ihmisen potentiaalisille haastateltaville, ja epäilemättä madalsi kynnyksiä tutkimukseen osallistumiselle. Petäjäniemi, Lanas ja Kaukko (2018, 7) kirjoittavat omassa artikkelissaan etnografisesta ajanvietosta, jossa tavoitteena on saada tuntumaa siihen, mitä tutkia, sekä missä tutkijan ja mahdollisten haastateltavien intressit kohtaavat. Tällaisella tuntuman hakemisella on merkitystä erityisesti, kun tehdään tutkimusta haavoittuvien ihmisryhmien kanssa, jolloin toiseuttamisen, hyväksikäyttämisen ja puolestapuhumisen riskit ovat olemassa. (Rastas 2005 ref. Emt. 7–8.) Näenkin, että yhteisötoiminnassa mukana olo ja osallistujien tunteminen edesauttoivat innostusta ryhtyä informantiksi sekä haastattelutilanteiden avoimen ilmapiirin luomista. Ajattelen myös, että sen kautta olen onnistunut tavoittamaan myöhemmin analyysivaiheessa huomattavasti syvällisemmän ymmärryksen yhteisötoiminnan merkityksistä.

4.3. Aineisto muodostuu

Opinnäytetyöni tavoittelee ymmärrystä tutkimukseni kohteiden kokemusmaailmasta, eli jostakin sellaisesta, josta minulla ei ole omakohtaista kokemusta. Tästä syystä olin alusta asti sen kannalla, että haastattelu olisi sopiva aineistonkeruumenetelmä työhöni. Tulkintaan pyrkivä ontologinen

lähestymistapani myös tuki vuorovaikutuksessa muodostuvan tiedon analysointia sen lisäksi, että oppialassani, sosiaalityössä, asiakkaiden kanssa keskustelu on yksi merkittävimpiä tiedonkeruumenetelmiä. Tittula ja Ruusuvuori (2005, 9) toteavatkin, että arkielämän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kysyminen ja vastausten etsiminen ovat ensisijaisia ratkaisuja tiedonpuutteeseen. Omin sanoin kertominen asentojen, ilmeiden ja eleiden kanssa tekee toisen ihmisen ymmärtämisen aivan eri tavoin mahdolliseksi, kuin esimerkiksi kirjoitettujen tarinoiden lukeminen (emt. 9).

Sosiologi David Silverman (1997, 248) on kuvaillut maailmaamme ”haastatteluyhteiskunnaksi” (engl. *interview society*), jossa haastattelu on yleistynyt keskeiseksi välineeksi, kun pyrimme tekemään elämäämme ymmärrettävämmäksi. Tieteellisenä menetelmänä haastattelututkimus mukautuu hyvin erilaisiin tutkimuksellisiin lähtökohtiin, sillä sen avulla aineiston kerääminen voidaan sovittaa kontekstiin ja tilanteen edellyttämiin raameihin (Fontana & Frey 2000, 660–661; Tuomi & Sarajärvi 2013, 73–74). Toisaalta juuri konteksti ja tilanne sekä niiden tulkinta vaikuttavat haastattelututkimuksesta saatavan tiedon luonteeseen, joka tekee haastattelusta hankalasti hallittavan menetelmän. Tästä syystä tutkijan on välttämätöntä tunnistaa omat ennakkokäsityksensä, pohtia niitä kriittisesti, sekä tehtävä läpinäkyväksi oma suhteensa tutkittavaan kohteeseen. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48). Palaan oman positioni merkityksiin laajemmin luvussa 5.

Tutkimukseni ensiaskelia varjosti huoli siitä, miten pystyisin toteuttamaan haastattelut. Vain harva yhteisötoimintaan osallistuvista osasi englantia tai suomea, eikä oma kielitaitoni tulisi riittämään niin syvälliseen keskusteluun, jota opinnäytetyöni tarkoitus peräänkuulutti. Vaikka tutkimukseni tuottaa tärkeää tietoa myös Helsinki Pride Yhteisö ry:lle, kyseessä ei ole ollut toimeksianto, enkä siten ole voinut olettaa heidän kustantavan tulkkeja haastatteluihini. Minulle oli myös alusta asti tärkeää, ettei tutkimukseni tuottaisi mahdollisille informanteille uusia poissulkemisen kokemuksia, jonka vuoksi tutkimuskutsun osoittaminen pelkästään suomea tai englantia taitaville henkilöille olisi ensiksikin ollut ristiriidassa ajatteluni kanssa ja toiseksi rajannut ulkopuolelle monta tärkeää tarinaa. Turun Suomalaisen Yliopistoseuran myöntämä apuraha tutkimukselleni keväällä 2019 mahdollisti kuitenkin etenemisen suunnitelmieni mukaan ja käänätin tutkimukseni informaatiokirjeen (liite 2) ja suostumuslomakkeen (liite 3) sekä arabiaksi että ranskaksi. Englannin kielisistä käänöksistä huolehdin itse.

Apurahan ansiosta pystyin lisäksi käyttämään haastatteluissani koulutettuja ammattilaistulkkeja. Ammattilaisilla tarkoitan tulkkauspalveluja tarjoavan yrityksen työntekijöitä, joita sitoo tulkkausalan ammattisäännöstö. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on julkaissut vuonna 2013

asioimistulkkauksen ammattisäännösten periaatteet. Sen määritelmän tulkkauksen tavoitteena on ”välittää asioimistilanteen viestit tarkasti ja siten, että kielellinen tasa-arvo toteutuu” (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2013). Alan eettisiin periaatteisiin kuuluu lisäksi vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus, vastuu tunnistaa esteellisyys ja oman pätevyyden riittävyys, ammattitaidon kehittäminen ja asianmukainen käytös tulkkauksessa. Lisäksi tulkkauksen tulee olla täsmällisiä, niihin ei saa lisätä mitään tai jättää osuuksia pois. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2013.) Turvapaikkaa hakevien lhbtq* -ihmisten kohdalla on erityisen tärkeää huolehtia lisäksi siitä, että heidän kanssaan käytettävät tulkit hallitsevat asianmukaisen sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavan sanaston sekä sensitiiviset ilmaisutavat (FRA 2017, 10).

Teemahaastattelujen luominen

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 47–48) kuvaavat teemahaastattelua puolistrukturoiduksi menetelmäksi, jolle ominaista on se, että keskusteltavat aihepiirit on etukäteen määritelty tutkimustehtävän mukaan, mutta tilaa jätetään runsaasti myös haastateltavan itsensä esiin tuomille teemoille. Valitut teemat käydään kussakin haastattelussa läpi, mutta niiden keskinäinen järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48; Eskola & Vastamäki 2010, 22, 28.) Haastateltavien omaa elämismaailmaa korostavien teemahaastatteluiden kautta voidaan tutkia ihmisten ajatuksia, tuntemuksia, kokemuksia ja hiljaista tietoa, sekä tavoittaa arvokasta informaatiota asioista, joista tutkittava ei välttämättä ole tottunut muutoin arjessaan puhumaan, kuten aatteet, aikomukset ja arvot. (Hirsjärvi & Hurme, 2009, 47–48.) Joustavuutensa vuoksi, teemahaastattelu tuntui alusta asti sopivalta menetelmältä merkityksiä tavoittelevaan opinnäytetyöhöni. Liikkuminen vapaasti eri teemojen välillä ja tilan antaminen myös haastateltavan tuomille aiheille, tuki pyrkimystäni ymmärtää yhteisötoiminnan sijaintia heidän elämässään. Haastattelu tuntui oikealta menetelmältä myös siitä syystä, että toisen tiedon lähteeksi kannattaa kerätä sellaista materiaalia, joka on tutkimuskohteen itsensä tuottamaan (Törrönen 2006, 21).

Lähdin hahmottelemaan haastattelurunkoa nostamalla esille Together -yhteisötoiminnan peruspilarit, joista haluaisin esittää kysymyksiä. Minulla ei ollut tässä vaiheessa kysymyksenasettelua ohjaavaa teoriaa, mutta pohdin osallistumisen mahdollisia merkityksiä nojautuen sosiaalityön opinnoista tuttuihin käsityksiin sosiaalisesta tuesta ja hyvinvoinnin sosiaalisesta ulottuvuudesta. Olin lisäksi tutkimussuunnitelmaa tehdessäni perehtynyt tutkimushaastattelun keskeisiin piirteisiin. Tavoitteeni oli luoda monipuolinen teemoittelu, joka selkeästi painottaisi juuri yhteisötoimintaa, ei niinkään

yksilön elämänhistoriaa tai nykyhetken tilannetta turvapaikkaa hakevana sateenkaarevana ihmisenä. Haastattelurungon luominen tapahtui siten teoreettiseen tietoon perustuvan, osin intuitiivisen ideoinnin kautta.

Omat ennakko-oletukseni paikantuivat vahvasti erilaisen luovan tekemisen ympärille koska olin vapaaehtoisena nähnyt ryhmäläisten rohkeat heittäytymiset eri menetelmin toteutettuun taidetyöskentelyyn. Erityisesti Art Café -ryhmissä syntyi koskettavia teoksia, joissa käsiteltiin omaa kasvua, traumaattista menneisyyttä, tulevaisuuden haaveita ja haastettiin yhteiskunnallisia stereotyyppioita. Ajattelin, että yhteisötoiminnan suurin anti olisi varmasti mahdollisuus omien kokemusten sanattomaan käsittelyyn taiteen kautta, sekä kokemukset samankaltaisuudesta ryhmäläisten kesken. Pyrin kuitenkin tietoisesti asettamaan nuo ennakko-oletukset taka-alalle ja ottamaan juuri sen ihmettelevän ja uteliaan asenteen, josta fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa puhutaan. Haastattelurungon luominen oli ikään kuin roolileikki, jossa oma työhistoria ja vapaaehtoisuus unohdettiin, ja kuvittelin itseni tutkijaksi, joka ei tiedä mistään mitään. Viideksi keskeiseksi aihepiiriksi kohosivat:

- 1) yhteisöön liittyminen
- 2) yhteisötoiminnan sisältö
- 3) paikka/tila
- 4) ihmissuhteet
- 5) osallistumisen merkitys haastateltavan elämässä.

Jätin tarkoituksella haastattelun ulkopuolelle kysymykset henkilön historiasta, sillä koin niiden olevan liian kipeitä teemoja käsiteltäväksi haastattelussa. Ajattelen myös, että turvapaikanhakijoilta odotetaan oman menneisyyden jatkuvaa toistamista sekä turvapaikkapuhuttelussa että sosiaali- ja terveyspalveluissa, jolloin henkilö määrittyy aina ensisijaisesti traumaattisen taustansa kautta. Tutkimuksellinen intressini oli lisäksi yhteisötoiminnalle annetuissa merkityksissä, ei niinkään yksilön elämänhistoriassa. Painotukseni vuoksi rajasin ulkopuolelle myös vastaanottokeskuksessa asumista koskevat kysymykset.

Laadin haastattelukysymykset mahdollisimman avoimiksi, jotta haastateltavat rohkaistuisivat niin sanottuun vapaaseen kerrontaan. Haastattelurunko toimi parin ensimmäisen haastattelun jälkeen enemmänkin muistilistana kuin mallina, sillä olin omaksunut avoimet kysymykset ja niiden sanamuodot jo ulkoa. Annoin haastateltavien kuljettaa kertomustaan vapaasti valitsemaansa

suuntaan, jolloin tehtäväkseni jäi ennemminkin myötäileminen, syventävien ja tarkentavien kysymysten esittäminen sekä palauttaminen takaisin aiheen äärelle. Juuri mahdollisimman avoimilla kysymyksillä yritin fenomenologisessa mielessä saada aikaan sen, että haastateltavat liittäisivät kerrontaansa omakohtaisia, merkityksellisiä kokemuksia. (Virtanen 2006, 170.) Jokaisen haastattelun lopuksi halusin vielä jättää tilaa kertojan omille ajatuksille, joka osoittautui tutkimukseni kannalta tärkeäksi valinnaksi, sillä moni halusi tuoda esille muun muassa sen, miten tärkeä heidän mielestään opinnäytetyöni oli. Tätä käsittelen tarkemmin vielä tutkimukseni eettisiä ongelmakohtia käsittelevässä luvussa 5. Teemahaastatteluni kysymykset ovat nähtävillä liitteessä 4.

12 haastattelua

Helsinki Pride Yhteisö antoi minulle luvan käyttää yhteisötoiminnan tiloja haastattelujen tekemiseen, ja kaikki niistä onkin toteutettu joko ryhmätapaamisten tilassa tai toisessa pienemmässä huoneessa, jossa pidetään myös yksilötapaamisia. Ajattelen, että tutkimuskysymykseni huomioiden, oli hyvin luontevaa, että aineisto muotoutui juuri sateenkaarilippujen alla paikassa, jossa ryhmä kokoontuu. Näin myös miellyttävän ilmapiirin kannalta tärkeänä, että haastateltavat pystyivät saapumaan heille tuttuun ja turvalliseen paikkaan.

Jo rahoitusmahdollisuuksia kartoittaessani, olin joutunut arvioimaan sitä, montako haastattelua muodostaisi riittävän aineiston. Virtanen (2006, 171) toteaa, että kovin pieni vastaajaryhmä ei riitä tuomaan kokemuksen koko vaihtelevuutta esille. Sovittuani ensimmäiset haastattelut tuleville viikoille, odotin innoissani, jopa malttamattomana niiden toteutumista. Luotin siihen, että haastattelujen karttuessa löytäisin myös saturaatiopisteen ja tietäisin aineiston olevan riittävä (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 1997, 181). Koska haaveenani oli saada säilyttää aineistoa myös jatkotutkimusta varten, olin päättänyt haastatella kaikki halukkaat, mikäli se apurahan puolesta olisi mahdollista. Noin neljännen haastattelun kohdalla aloin huomaamaan, että kertomuksiin sisältyi runsaasti samankaltaisuuksia, vaikka jokainen oli hätkähdyttävän ainutlaatuinen, eri tavoin haastattelurunkooni painottuva ja uusia kokemuksen sävyjä esiintuova. Kaiken kaikkiaan haastattelin 12 henkilöä, jonka jälkeen lopetin aineiston keräämisen. Tavoitteeni tulkita ja ymmärtää yhteisötoiminnan merkitystä tutkimuskohteeni elämismaailmassa saavutettiin mielestäni kiitettävästi tällä haastattelumateriaalilla.

Huomasin haastateltavia etsiessäni joidenkin innokkaasti haluavan päästä kertomaan kokemuksistaan Together -toiminnassa. Havahduin haastattelutilanteissa pohdintoihini, ajattelevatko informanttini vastaustensa sosiaalista hyväksyntää jopa siinä määrin, että he vastaavat kysymyksiini niin sanotusti totuutta muunnellen (esim. Järvinen & Järvinen 2011, 146). Viittaan tällä esimerkiksi vastauksiin, joissa painotettiin toiminnan jatkumisen tärkeyttä, työntekijöiden omistautunutta asennetta tai kerrottiin, että tutkimukseen haluttiin osallistua, koska järjestö on auttanut puhujaa. Useassa haastattelussa myös toistettiin sanasta sanaan Together -toiminnan periaatteita (muun muassa salassapito, muiden kunnioitus ja itsestä huolehtiminen), joka sai minut miettimään, halutaanko tällä kuvata niiden sisäistämistä merkinä yhteisön ”sääntöjen” omaksumisesta vai sitä, että periaatteiden sisällöllä on oma painoarvonsa puhujan elämässä. Olin kuitenkin sekä tutkimukseni informaatiokirjeessä että haastattelujen aikana painottanut, ettei Helsinki Pride Yhteisö saa tietää haastattelujen sisällöstä kuin opinnäytetyöstäni, jossa ne esitetään siten, ettei haastateltu henkilö ole tunnistettavissa. Ajattelen että näiden painotusten vuoksi luottamuksellisen suhteen muodostuminen haastateltavien kanssa oli mahdollista, ja he pystyivät esittämään myös kritiikkiä tai kehitysehdotuksia Together -toimintaa kohtaan.

Kahdestatoista haastattelusta kymmenessä oli tulkki paikalla ja kahden informantin kanssa keskustelu käytiin englanniksi. Kaikki haastattelut äänitettiin nauhurilla jälkepäin tehtävää litterointia varten. Kestoltaan haastattelut olivat 30–75 minuuttia, keskimääräisesti noin tunnin mittaisia. Olin pääsääntöisesti varannut tulkin yhden tunnin ajaksi haastattelua kohden. Tuo aika riitti kiitettävästi kaikista teemoista keskusteluun. Yksi haastatteluista oli vain 30 minuuttia, sillä haastateltava oli runsaasti myöhässä eikä tulkkauksen pidentäminen ollut mahdollista. Tarjosin tuolloin haastateltavalle mahdollisuuden kirjoittaa minulle jälkikäteen lisää ajatuksiaan aiheista ja siten täydentää haastatteluaan, mutta hän oli sitä mieltä, ettei tälle ollut tarvetta. Myös hänen haastattelussaan ehdimme käydä läpi koko haastattelurungon.

Oma haasteensa oli muistuttaa käyttämilleni tulkeille jokaisella kerralla ilmaisujen tarkkaa kääntämistä. Lisäksi jotkut haastateltavista kokivat kysymykseni vaikeasti hahmotettaviksi, kuten alla olevasta Samerin haastatteluotteesta voi huomata:

P: No miten sä kuvailisit kaikkien ryhmäläisten keskinäisiä välejä? Millaset suhteet ihmisillä on toisiinsa?

Samer: Mitä sä tarkoitat?

P: *Mmm, et millaiset välit vaikka sulla on muihin ryhmäläisiin ja mitä yleensä ajattelet teidän kaikkien keskinäisistä väleistä?*

Samer: *Mitä niistä pitäis siis ajatella?*

P: *Ööö no tota... Voisitsä kuvailla mulle millaisia ihmissuhteita täs ryhmän niinku sisällä on?*

Samer: *ai et onko ne hyviä?*

P: *Niin kertoisitsä mulle niistä? Ihan vaan omin sanoin sun ajatuksia.*

Edeltävästä otteesta konkretisoituu myös se, miten paljon haastattelija ohjaa keskustelua, vaikka olinkin pyrkinyt luomaan rennon ja keskustelunomaisen hetken. Esittämäni kysymykset toimivat ikään kuin velvoitteina vastaajalle, jonka ”tehtävä” on tuottaa tietoa. Kuten arkikeskusteluissakin, myös tutkimushaastatteluissa keskustelun oletetaan etenevän totutulla tavalla ja kyseessä on siten moraalisesti latautunut asia. (Ten Have 2004, 57.) Oma toimintani vuorovaikutuksen osapuolena oli merkittävää, sillä myötäilyni, kannustavien ilmeiden ja kehonkielen avulla pystyin houkuttelemaan lisää puhetta esille. Erityisesti hiljaisempien haastateltavien kohdalla palautteenanto tuntui vaikuttavan merkittävästi heidän rohkeuteensa jatkaa lauseita. Tämän yhteydessä korostui merkittävästi myös tulkin persoonan vaikutus tilanteisiin. Varsinkin yksi tulkeista kykeni muistamaan pitkiäkin puheosuuksia ja malttoi odottaa hiljaa, kun haastateltava pohdiskeli seuraavia lauseitaan, sen sijaan että olisi rikkonut hetken alkamalla tulkkaamaan edeltävää puheenpätkää. Haastatteluja litteroidessa eron huomasi, sillä hänen tulkkaamansa haastattelut sisälsivät selvästi pitempiä puheenvuoroja. Tulkin vahva molempien kielen taito yhdistettynä rauhalliseen tapaan olla läsnä, tuotti mielestäni selkeästi myös tunnepitoisempia haastatteluita. Toisaalta, pitkien puheosuuksien tulkkauksessa on vaarana pienien mutta merkityksellisten sanojen unohtuminen, lauseiden muokkaantuminen ja siten myös merkitysten vaihtuminen. Ajattelen koko haastattelun syntyvän osallistujien toiminnan tuloksena, jolloin vuorovaikutuksen merkitys on huomioitava kaikissa tutkimuksen vaiheissa haastattelun suunnittelusta tulosten raportointiin. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 10, 13). Sekä minun että tulkin osuutta pohdiskelemalla voi tavoittaa ymmärrystä siitä, että vastaus ei ole siten milloinkaan haastateltavan itsenäinen tuotos, vaan se muotoillaan yhdessä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 30).

Käytin tulkkeina aiemman työni kautta luotettaviksi ja sensitiivisiksi havaitsemiani ammattilaisia, ja hyväksyitin heidät etukäteen haastateltavilla. Osalle tulkit olivat jo ennestään tuttuja aiemmista viranomais- tai Helsinki Pride Yhteisön tapaamisista. Pidin välttämättömänä kuulla haastateltavien toiveita tulkkien suhteen, jotta haastattelutilanne muodostuisi mahdollisimman turvalliseksi. Turvallisten, asianmukaista termistöä käyttävien tulkkien arvokkuutta on käsitelty myös

kansainvälisissä tutkimukseni viiteryhmää koskevissa julkaisuissa (ILGA 2014, 39-42; FRA 2017, 9–10). Haasteita aiheutti kahden haastateltavan toive puhelintulkkauksesta ja tulkin sukupuolesta, jonka seurauksena jouduin palkkaamaan minulle tuntemattoman tulkin. Päätin toteuttaa nuo haastattelut peräkkäin samana päivänä, jotta saisin varmasti molemmille toiveiden mukaisen ammattilaisen. Jo haastattelutilanteessa huomasin, ettei tulkin suomen kieli ollut riittävä ja jouduin tarkentamaan tulkkauksia useasti. Työkokemukseni vuoksi tunnistan monista kielistä tiettyjä sanoja ja ilmauksia, ja havaitsin, että tulkki jätti joitakin asioita tulkkaamatta. Jatkuva tarkennusten pyytäminen kuitenkin kulutti arvokasta tulkkausaikaa ja vaistosin jälkimmäisen haastateltavan hieman turhautuvan joutuessaan selittämään tulkille uudestaan asioita, koska tämä ei muistanut kaikkea puhuttua vaan pysyi haastateltavaa vastaamaan uudelleen. Myös puhelintulkkaus menetelmänä häiritsi vuorovaikutusta, sillä tulkki ei nähnyt haastateltavaa ja puhui useaan otteeseen tämän päälle, henkilön vielä miettiessä, miten jatkaa kertomustaan.

Jälkeenpäin litteroidessani jouduin toteamaan, että tulkkaus oli molemmissa haastatteluissa niin puutteellista, että minun pitäisi reklamoida työ tulkkausyritykselle. Yritys, josta tulkit oli tilattu, suhtautuu erityisen vastuullisesti tulkkauksen laatuun, joten he tarjoutuivat järjestämään asian siten, että toinen tulkki käy veloitusetta kansani äänitteiden epäselvät kohdat läpi. Tämän toteuttamiseksi, minun oli kuitenkin selvitettävä jälkikäteen haastateltavilta, että toinen ammattilaistulkki voi kuunnella nauhat. Lisäksi jouduin erottamaan alkuperäisestä äänitteestä uudelleentulkattavat osiot, jotta ne pystyttäisiin käymään uuden tulkin kanssa tehokkaasti läpi. Tämä aiheutti huomattavasti lisätyötä minulle, mutta tarjosi toisaalta arvokasta tietoa siitä, kuinka merkityksellisessä roolissa tulkit ovat työssään. Jälkeenpäin käyttämäni ammattilaisen tulkkaukset olivat huomattavasti yksityiskohtaisempia, kuten Farrah:n haastattelusta tehty vertailu osoittaa:

ESIMERKKI 1:

P: ”joo, mistä sä kuulit ekan kerran tästä toiminnasta, kuka sulle kerto?”

1. Tulkin versio:

Farrah: ”Kaveri. Niinku mun siskon kaveri, jonka kans niinku äää... näistä vähemmistöistä, niin mun sisko antoi mun tutustua häneen kun meillä on sama tilanne ja sit hänen kaa mä oon kuullu. Mut hän ei oo täällä Helsingissä niinku Hesetassa vaan niinku [toisen suomalaisen kaupungin nimi]. Mutta samassa niin hän antoi sitten nettiosoitteen ja sitten sen kautta eli hänen kautta mä oon kuullu.”

Korjattu versio:

Farrah: ”Mun siskon kaveri kuuluu myös seksuaalivähemmistöön ja mun sisko ajatteli, että ois molemmille hyvä, että me tutustutaan. Koska molemmilla on ollut niin vaikea tilanne [kotimaa]:ssa ja myös nyt täällä Suomessa [saman maan kansalaisten] kanssa. Hän asuu [kaupungin nimi], eli ei Helsingissä, mut tiesi Hesetan ja näytti heidän nettisivut mulle ja sitä kautta mä sit sain tietää tästä toiminnasta.”

ESIMERKKI 2:

P: miten sitte kertoko [HPY:n työntekijän nimi] sulle täst ryhmätoiminnasta?

1. Tulkin versio:

Farrah: ”Hän selitti mulle kaikkee eli hän sanoi et me ollaan sellasii semmonen järjestö jossa ei oo paljon resursseja, me tehään viikottain niinku ohjelmia ja tällaisia niinku asioita. Jos haluat liittyä mukaan niinku kaikenlaisia mitä me tehään... viikottain toimintaa ja sitten mä aloin.”

Korjattu versio:

Farrah: ”No [työntekijän nimi] selitti tämän järjestön toiminnasta juuri minunlaisten ihmisten hyväksi, kertoi, että täällä järjestetään viikoittain erilaisia tapaamisia, joihin voisin tulla ja tavata muita ihmisiä, jotka on samanlaisessa elämäntilanteessa. Että täällä tehdään monenlaista toimintaa, keskusteluja, on taideryhmä, vierailuja ja sitten yhdessä jutellaan keskenämme. Ja että järjestö ei pysty tarjoamaan mitään taloudellista tukea, niinku rahaa tai sellasta, mutta täällä on tekemistä ja voi saada ystäviä. Ja sitten me sovittiin, että mä tulen mukaan niihin tapaamisiin.”

Edeltävistä aineisto-otteista voi huomata, että täsmällisen tulkkauksen merkitys on varsin merkityksellinen pelkästään asiasisällön, mutta myös kerronnallisuuden tavoittamiseksi. Olipa kyseessä sitten strukturoitu tai strukturoimaton haastattelu, kaikki osapuolet osallistuvat aina tiedon tuottamiseen (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12), tässä tapauksessa myös työtehtäväänsä suorittava tulkki. Halusin käsitellä asiaa opinnäytetyössäni suhteellisen laajasti ja konkreettisten esimerkkien kautta, sillä tulkkiä käyttö yleistyy koko ajan erilaisissa tutkimuksissa ja asiakastilanteissa. Ilman työkokemustani ja auttavaa kielitaitoani, en välttämättä olisi osannut kyseenalaistaa tulkkauksen

laatua. Asiakkaan kokemusten tavoittamisen kannalta, paljon tärkeää tietoa olisi vain lipunut ohitseni tai vääristynyt, ellen olisi saanut jälkikäteen toista ammattilaista korjaamaan nauhoja.

Raportointi

Litteroitua tekstiä haastatteluista muodostui fonttikoolla 12, rivivälillä 1 yhteensä 82 sivua. Tulkatuista haastatteluista olen litteroinut oman puheeni lisäksi ainoastaan suomeksi tulkatut osuudet. Englanninkieliset haastattelut olen litteroinut kokonaisuudessaan. Koska en ole pystynyt paikantamaan haastateltavan naurahduksia tai liikuttumisen hetkiä suomenkielisessä tulkkauksessa oikeisiin paikkoihin, olen jättänyt ne merkitsemättä tekstiin. Kiinnostukseni oli myös nimenomaisesti haastattelujen asiasisällössä, joten seikkaperäisempi litterointi äännähdyksineen ei ollut tarpeellista (Ruusuvuori 2010, 425). Minun tuli myös tehdä tietoinen valinta luottaa tulkkauksen pitävyyteen, sillä oma kielitaitoni ei olisi riittänyt haastateltavan alkuperäiskielen tarkastamiseen. Tekstien luettavuutta parantaakseni olen raportoinnin yhteydessä lisännyt siihen pilkut, pisteet ja isot kirjaimet. Merkintä ... kuvaa englanninkielisissä haastatteluissa puhujan taukoa tai kesken jäänyttä lausetta. Oman puheeni olen merkinnyt kirjaimella ”P”. Englanninkielisiä litterointeja en ole kääntänyt suomeksi. Mielestäni tämä on perusteltua, sillä en ole koulutukseltani kielenkääntäjä ja haastateltavat nimenomaisesti halusivat kertoa tarinansa englanniksi. Englanti ei myöskään ole molemmille ensimmäinen kieli, jonka vuoksi saattaisin omalla käännökselläni lisätä aineistoon vääranlaisia sävyjä tai painotuksia.

Haastateltavien anonymiteettiä suojellakseni, olen poistanut litteroinneista kaikki erisnimet sekä puhujan kotimaan tai kansalaisuuden paljastavat ilmaisut, ja merkinnyt näihin kohtiin hakasulkeiden sisään, mihin haastateltava viittaa, esimerkiksi seuraavalla tavalla: [kotimaa] tai [työntekijän nimi]. Valitsin 12 kansainvälistä pseudonyymiä, joilla nimesin haastattelut. Tutkimukseni informantit ovat siten Samer, Noor, Taylor, Amari, Diana, Fadhil, Alex, Ali, Nelson, Farrah, Carlos ja Ron. Osa pseudonyymeistä on sukupuolineutraaleja nimiä ja ne on jaettu tietoisesti siten, etteivät ne viittaa puhujan todelliseen alkuperään tai sukupuoleen. Olen päätenyt näihin ratkaisuihin, sillä Together -yhteisötoimintaan osallistujat ovat varsin pieni joukko ihmisiä, eikä tutkimuksessani saa olla heidän yksityisyyttään vaarantavia tekijöitä. Tästä syystä en käsittele opinnäytetyössäni henkilöiden äidinkieltä, ikää tai sukupuolta. Yleisellä tasolla voin kertoa, että haastateltavia oli neljästä eri maasta ja suuri osa oli ikäluokaltaan nuoria aikuisia, loput vanhempia. Together -toimintaan osallistuminen oli kestänyt muutamasta kuukaudesta jopa vuosiin. Kaikki haastateltavista osallistuivat tai olivat

osallistuneet säännöllisesti viikoittaisiin tapaamisiin. Osa pystyi haastatteluhetkellä olemaan mukana harvemmin opiskelun tai työnteon vuoksi, mutta kävi mahdollisuuksien mukaan viikkotapaamisissa tai lauantaisin järjestettävissä All together -päivissä.

4.4. Sisällönanalyysin askeleet

Sarajärven ja Tuomen (2018, 103) mukaan sisällönanalyysi voidaan käsittää yksittäisenä metodina tai erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liittyvänä väljänä teoreettisena kehyksenä. He kutsuvat sitä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmäksi, joka soveltuu hyvin monenlaiseen tutkimukseen. Sisällönanalyysillä analysoidaan usein kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa, esimerkiksi kirjoja, artikkeleita, haastatteluja, keskusteluja, dialogeja ja raportteja. Analyysimenetelmän tarkoituksena on purkaa ja ”uudelleenjärjestää” aineisto systemaattisesti ja tuottaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus sanallisessa muodossa. Analyysi ei kuitenkaan saa jäädä ainoastaan kuvaukseksi, vaan tarvitaan myös johtopäätösten tekoa aineistosta. (Emt. 116–117.) Valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin metodikseni, sillä koin sen sopivan parhaiten pääosin tulkatun puheen käsittelyyn. Päädyin tähän siitä syystä, että jouduin jo tutkimusasetelmaa luodessani pohtimaan, tulisinko analysoimaan tulkin vai haastateltavani puhetta (Huttunen 2010, 42). Edeltävässä alaluvussa (4.3) esiintuomani haasteet vahvistivat käsitystäni siitä, että tulkkaus paradoksaalisesti sekä kadottaa jotakin alkuperäisestä puheesta, että lisää siihen. Tästä syystä ajattelin, että vahvasti kieleen keskittyvät laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät eivät palvelisi aineistoani parhaiten.

Aineistolähtöisyys merkitsi omassa työssäni käytännössä sitä, etten ollut sitoutunut aluksi valmiiseen malliin tai teoriaan, enkä siten ollut myöskään määritellyt etukäteen analyysiyksiköitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96). Aineistolähtöisyys linkittyi vahvasti tieteenfilosofiseen orientaatiooni, jossa tilaa annetaan nimenomaan tutkimuskohteen kokemusmaailman hahmottumiselle. Tämän halusin pitää vahvasti mielessäni lähtiessäni tutkimaan keräämäni aineistoa. Hermeneuttisessa tutkimuksessa analyysi ei ole varsinaisesti aineistonkeruusta irrotettu oma prosessinsa vaan kytkeytyy aineistonkeruuseen, jopa tutkimusasetelman rajaamiseen. Huomasinkin tekeväni jonkinlaista tiedon järjestelyä jo haastattelujen aikana. Olin haastattelujen päätteeksi kirjoittanut itselleni lyhyehköjä muistiinpanoja siitä, millaisissa tunnelmissa haastattelu oli edennyt, oliko tapahtunut jotakin yllättävää (esimerkiksi tulkkaukseen liittyvät haasteet) sekä mitkä aihepiirit olivat korostuneet kertojan puheessa. Nuo muistiinpanot toimivat lähinnä vertailukohtana, kun litteroinnin jälkeen loin

niin sanottuja tiivistettyjä minikäsitteitä kustakin haastattelusta. Lisäksi litterointivaiheessa tunnistin mielenkiintoista aineiston eri osasten jäsentelyä ja teemojen alustavaa pohdiskelua.

Varsinainen analyysin ensiaskeleeni oli kuitenkin koko aineiston läpilukeminen litteroinnin jälkeen. Olin jo haastatteluja tehdessäni havainnut tietyt samankaltaisuudet tai uudet, yllättävät puheenaiheet, joten pyrin siirtämään nuo syrjään ja tutkimaan, mitä kaikkea muuta aineistostani löytyy. Työskentelin aktiivisesti materiaalin ymmärtämisen eteen, kuin seittimäistä verkkoa kutoen. Tuossa vaiheessa prosessia luomukseni oli kuitenkin hyvin karkea ja hajanainen, ulkopuolisen silmissä ehkä sattumanvaraisia ristipistoja siellä täällä.

Koko aineiston lukemisen jälkeen yritin tiivistää jokaisen haastattelun omaksi ”minikäsitteeksi”, jotta pystyisin paremmin hahmottamaan ja hallitsemaan rikasta aineistoani. Tämä merkitsi jonkinlaisen ytimen tai pääsanoman esille kuorimista. Tätä kautta tavoittelin ymmärrystä siitä, kertooko koko aineista jonkinlaista yhteistä tarinaa. Minulle hahmottui kaikki haastattelut lävistävä kokemus jostakin muiden kanssa jaetusta, yhteisestä, jonka seurauksena henkilöiden minäkuva oli kokenut merkityksellisen muutoksen. Päätarinan rakennusosat ja yksityiskohdat tavoittaakseni valitsin teemahaastatteluaineiston käsittelyssä suositun tavan järjestää aineisto teemoittain, poimimalla jokaisesta vastauksesta haastatteluun liittyvä kohta (Eskola 2010, 190). Näitä teemoja hyödyntäen koodasin aineistoa perinteisesti erivärisillä kynillä yliviivaten ja marginaaleihin avainsanoja kirjoittaen. Tekstimassa järjestyikin aluksi suhteellisen helposti haastattelurungon mukaisesti omiksi aihealueikseen, mutta minua kiinnosti myös haastatteluun liittyvien ”ulkopuolelle” jäävä aineisto. Pyrin katselemaan haastatteluja ikään kuin ulkopuolisen silmin, jotta välttyisin vain uusintamasta omia näkemyksiäni poimimalla haastatteluista ainoastaan ennakkoletuksiani vahvistavat ajatukset (Järvinen & Järvinen 2011, 146).

Sisällönanalyysissä on keskeistä, että tutkimusaineistosta erotetaan sen sisältämät samankaltaisuudet ja erilaisuudet, jolloin muodostettujen luokkien tulisi olla sekä toisensa poissulkevia että yksiselitteisiä (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 23). Pällekkäisyys on kuitenkin tyypillistä ja kuvaa lähinnä merkityksmaailmamme kerroksellisuutta. Lähdin siirtämään tekstistä aineistolainauksia ja koodeja erilliseen taulukkoon. Ensimmäinen taulukko käsitti kaikkiaan 62 pikkuteemaa tai koodia, ja koko aineisto näytti sekavalta. Päätin alkaa yhdistelemään teemoja ja seuraava taulukkoni olikin tiiviimpi kokonaisuus. Varto (1992, 120) puhuu tulkkiutumuksesta eli prosessista, jossa elämämaailmamme merkitykset muodostuvat ilman tarkoituksellista tulkintaa suhteessa yksilön kokemuksiin. Monikerroksinen ja -ulotteinen elämämaailmamme toimii itseohjautuvasti, eikä

merkitysten muodostumisprosesseja ja uudelleenjärjestymistä pystytä jäljittämään tarkasti. Tutkimuksen tekemisen kannalta tähän uudelleenjäsentämiseen keskittyminen on kuitenkin keskeistä, sillä saatamme erheellisesti ajatella merkitysten asettuvan toisten ihmisten maailmoissa jotenkin selkeään järjestykseen esineiden tavoin. (Emt. 120.) Oman tutkimukseni kohdalla tämä liittyi juuri taulukoinnin haasteisiin, siihen että koodien ja teemojen mekaanisella järjestelyllä lähdin kadottamaan aineistostani olennaisinta. Merkitykset eivät ole tavaroiden kaltaisia siirreltäviä yksiköitä vaan jatkuvasti muokkautuvia mielellisiä sisältöjä, joiden muuttumistavasta meillä ei ole selkeää käsitystä. Joskus täysin ulkoapäin käsittämättömältä vaikuttanut toiminta muuttuikin johdonmukaiseksi ja selitettäväksi, kun tulkkiutuminen on hahmottunut itselle kokonaisena merkitysyhteytenä. Tutkimuksessa tämä merkitsee prosessia, jossa tutkimuskohde tulee tutkimuksen aikana tutummaksi ja läheisemmäksi. Tällöin monet tutkimuskohteen maailmaan liittyvät tekijät kohtaavat hiljaa ja huomaamattomasti tutkijan suhtautumistavat ja muodostavat uudenlaisen jäsenyyksen. (Varto 1992, 70–71.) Sen sijaan, että olisin jumiutunut loputtomalta tuntuvaan taulukointiin, päätin luoda aineistostani käsitekartan, jonka seurauksena haastattelujen aiheet näyttivätkin paljon selkeämmiltä. Haastattelutilanteissa kirjoitetut muistiinpanot kulkivat tässä rinnalla ja auttoivat ymmärtämään haastattelutekstin yhteyden tutkimuskontekstiin. Konkreettisesti tämä merkitsi esimerkiksi irrotettujen sitaattien tarkastelua uudelleen osana laajempaa puheosuutta, jonka seurauksena huomasin uusia yhteyksiä teemojen välillä. Kirjasin ylös myös ajatuksiani ja omaa päänsisäistä keskustelua aineiston kanssa, joka toimi hermeneuttiselle tutkimukselle ominaisen jatkuvan reflektoinnin apuvälineinä.

Virheiden ja epäonnistuneiden tulkintojen esilletuominen kuuluu laadullisen tutkimuksen raportointiin, sillä vain näiden avustuksella voidaan täysin perustella ne yleistämiset, joihin päädytään. Hermeneutiikan kehämäisen liikkeen vuoksi myös tutkimuksen kulun kuvaus on spiraalimaista ja sisältää jatkuvaa arviointia ja korjaamista. (Varto 1992, 114.) Aineistolähtöisyys työssäni oli aiheuttanut epävarmuutta sen suhteen, mistä kaikesta monipuolinen aineistoni kertoi. Sinnikkään tieteellisen kirjallisuuden lukemisen ja saamani ohjauksen ansiosta, sain kuulumisen käsitteestä kaipaamiani suuntaviivoja analyysissä etenemiseen. Omien lähtökohtien ymmärtäminen vapauttaa osittain niiden kahleista, mutta merkitsee samanaikaisesti uutta lähtöalustaa ja myöhemmin siihen palaamista. Hermeneuttisella kehällä kulkemisen periaatteiden mukaisesti, ymmärsin, että ensimmäinen aineiston lukutapani kertoi lähinnä vain minusta ja omista esteistäni ymmärtää kohdetta. Toinen ymmärrykseen pyrkivä tapani, jossa tarkastelin aineistoa kuulumisen käsitteen lävitse, oli jo jossain määrin vapautunut aiemmista oletuksista ja lähtökohdista. (Varto 1992, 69.)

Analyysi piirtyi lopulliseen muotoonsa kuulumisen käsitteen avulla. Sen subjektiivista, emotionaalista tasoa kuvaavan mutta sosiaalisissa ja yhteiskunnallisissa suhteissa syntyvän, ajassa ja paikassa jäsentyvän kerroksellisuutensa vuoksi, yhteisötoiminnalle annetut merkitykset tuntuivat kaikessa kompleksisuudessaan asettuvan ymmärrettäväksi järjestelmäksi. Olen jäsentänyt aineistostani nostetut teemat seuraavasti: 1) Kuulumisen paikat, sekä niiden rajoitukset ja mahdollisuudet informanttien elämässä 2) kuuluminen emotionaalisenä kokemuksena ja muihin ihmisiin liittymisenä sekä 3) kuulumisen politiikka, eli yhteisötoiminnan merkitys yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen näkökulmasta.

5. TUTKIMUSEETTISIÄ PULMIA JA NIIDEN RATKAISUJA

Laitinen ja Uusitalo (2007, 318) kirjoittavat, että eettisesti kestävä tutkimuksen toteuttaminen edellyttää riskien ja hyötyjen punnitsemista suhteessa tehtyihin valintoihin ja rajauksiin, mutta myös siihen, mitä on jättänyt tekemättä. Eettiset valinnat liittyvät aiheen rajaukseen, tutkimushenkilöiden valintaan ja aineistonkeruuseen, analyysin vaiheisiin, tulkintaan ja raportointiin (Lee & Renzetti 1993; Kvale 1996, ref. Kiuru 2015, 83). Koko tutkimusasetelmani, turvapaikanhakijoina Suomeen tulleet lhbtq* -ihmiset ja heidän vertaisryhmätoimintansa, on sisältänyt monia eettisiä kysymyksiä, joita olen joutunut pohtimaan läpi opinnäytetyöprosessini. Sen lisäksi, että ihmistieteisiin lukeutuvien tutkimusalojen eettisiin periaatteisiin kuuluu hyvän tieteellisen käytännön lisäksi kiinnittää erityistä huomiota tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyydestä ja tietosuojasta huolehtimiseen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018), olen joutunut arvioimaan omaa positiotani tutkimuksen tekijänä ja aineiston tulkitsijana. Syvennyn tässä kappaleessa niihin keskeisimpiin tutkimuseettisiin kysymyksiä, joita opinnäytetyöprosessini on edellyttänyt.

5.1. Vapaaehtoisuus ja yksityisyys

Opinnäytetyöni keskiössä on lhbtq* -turvapaikanhakijoiden henkilökohtainen elämä, joten aihe on sensitiivinen ja herkkä. Arkaluontoisuus ei ole kuitenkaan este tutkimuksen toteuttamiselle, mutta se edellyttää tutkimuseettisen normiston tuntemista ja huolellista pohdintaa. (Kuula 2006, 136.) Eettisesti kestävä tutkimuksen lähtökohtana on aina ihmisarvon kunnioittaminen. Pro gradu -

tutkielmani käsittelee hyvin haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, joten velvollisuutenani on ollut kiinnittää erityistä huomiota heidän sensitiiviseen ja oikeudenmukaiseen kohteluunsa. Itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan sillä, että ihmisellä on mahdollisuus päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen. Voidakseen tehdä onnistuneen päätöksen, täytyy hänellä olla riittävästi ennakkotietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuksia harkita päätöstään. Tutkimukseen osallistujalle tulee kertoa tutkimuksen perustiedot, mitä sillä tavoitellaan, sen toteuttaja ja tutkimusta varten kerättävän tiedon käyttötarkoitus, käsittelevät sekä työskentelyn aikataulu. Tutkittavan tulee saada tietää, mitä tutkimukseen osallistuminen tulee konkreettisesti hänelle merkitsemään. (Kuula 2006, 60–62; Berg 2009, 60.) Tämän vuoksi käytin erityistä huolellisuutta laatiessani informaatiokirjettä ja suostumuslomaketta ja pidin välttämättömänä, että dokumentit käännetään haastateltavien omalle äidinkielelle. Koska tutkimukseni kohderyhmä on haavoittuva ja monilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia, en halunnut painostaa ketään osallistumaan haastatteluihini. Tiedostin, että toimintani Helsinki Pride Yhteisön vapaaehtoisena saatettaisiin kokea velvoittavana tekijänä tutkimukseen osallistumiselle, jonka vuoksi halusin kiinnostuneiden perehtyvän opinnäytetyöni tietoihin omassa rauhassaan tapaamisten ulkopuolella. Niidenkin kohdalla, jotka ilmoittivat halukkuutensa välittömästi Helsinki Pride Yhteisöllä järjestettyjen informaatiohetkien päätteeksi, varmistin erikseen, että he lukevat informaatiokirjeen huolella.

Itse haastattelutilanteissa halusin jälleen hyvän tutkimuskäytännön tavoin varmistaa, että jokainen haastateltava ymmärtää tutkimuksen tarkoituksen ja toimintatavat. Ennen varsinaista aloitusta kävimme läpi suostumuslomakkeen sisällön, ja tutkimuskohteillani oli mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Kaikkien tuli antaa kirjallinen suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseen ja haastattelumateriaalien käyttöön (Kuula 2006, 99–110). Kirjallisia suostumuksia laadittiin kaksi kappaletta, joista suomenkielinen kappale jäi minulle. Haastateltavat – yhtä lukuun ottamatta – saivat suostumuslomakkeen omalla äidinkielellään mukaansa. Yksi informanteistani puhui kieltä, jolle en ollut käännettänyt dokumentteja, joten ratkaisin asian siten, että tulkki kävi hänen kanssaan tekstin läpi kohta kohdalta. Painotin myös ennen haastattelujen aloitusta vapaaehtoisuutta ja selitin, että henkilöllä on oikeus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa tai kieltäytyä vastaamasta epämiellyttäväksi kokemaansa kysymykseen.

Hyvä tutkimusetiikka edellyttää myös aineiston huolellista ja salassapitosäännöksiä kunnioittavaa hallintaa. Haastattelut on tallennettu nauhurilla, josta äänitiedostot on siirretty tietokoneelleni. Äänitteiden litteroinnit sekä skannatut suostumuslomakkeet on siirretty ulkoiselle tallennuslevylle ja suojattu salasanalla. Olen laatinut aineiston käsittelystä, säilyttämisestä ja tuhoamisesta oman

suunnitelmansa, joka on nähtävissä liitteessä 5. Sensitiivisyyden tulee ilmetä myös tulosten raportointivaiheessa. Aineistosta on poistettu kaikki henkilöiden tai maiden erisnimet eikä lopullisessa työssäni mainitse yksilöiviä tietoja haastatelluista.

5.2. Ihmisten vahingoittamisen välttäminen

Tärkeä tutkimuseettinen periaate erityisesti sensitiivisten aihepiirien kohdalla on ihmisten vahingoittamisen välttäminen eli käytännössä sen varmistaminen, ettei tutkimukseen osallistuminen aiheuta kärsimystä (Laitinen & Uusitalo 2007, 320–321). Tutkimuskohteeni elämänhistorioissa on lukuisia traumaattisia kokemuksia, ja monia huoletti turvapaikkaprosessin vaiheet puhutteluineen ja mahdollisine siirtoineen toiseen vastaanottokeskukseen, sen lisäksi että oma tulevaisuus Suomessa on vielä epävarmalla alustalla. Sukupuoli-identiteettiin tai seksuaaliseen suuntautumisen perusteella turvapaikkaa hakeneilta myös edellytetään usein turvapaikkapuhuttelussa tietynlaista, uskottavaa tapaa esittää omaa identiteettiään (Gartner 2015; Akin 2016; Hertoghs & Schinkel 2018), joka saattaa jo itsessään tuottaa lisäkuormitusta koko elämänsä asiaa piilottaneelle henkilölle. Tästä syystä painotin alusta asti sitä, että haastattelut pureutuisivat nimenomaan yhteisötoiminnasta saatuihin kokemuksiin, eikä esittäisi kysymyksiä henkilöiden taustasta, kansallisuudesta, oleskelulupastatuksesta tai pyytäisi heitä kertomaan omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. Vaikka haastattelukysymykseni eivät suoraan kysyneet henkilön elämänhistoriasta, pysyin herkkänä sille, että keskusteluissa saattaisi nousta esille kivuliaitakin menneisyyden kokemuksia. Olin pohtinut etukäteen, miten varmistaisin haastateltavan avunsaannin jatkossa, mikäli haastattelu vaikuttaisi tämän psyykkiseen vointiin heikentävästi. Vastuunkanto olisi tarkoittanut esimerkiksi henkilön omaan sosiaalityöntekijään tai terveydenhoitajaan yhteydenottamista ja tarvittaessa saattamista vastaanottokeskukseen tai kotiin.

Heikommassa asemassa olevien ihmisten elämää koskevissa tutkimuksissa on pohdittava myös sitä, ettei tutkimus vahvista entisestään marginalisoitua asemaa. Ongelmallista on, mikäli tutkija yrittää ”äänen antamisella” pelastaa vähempiosaisia (Isopahkala-Bouret & Brunila 2014, 24). Niin kutsuttu pelastus- ja huolipuhe on yksi keino tuottaa ja ylläpitää hierarkkisia valtasuhteita marginaaliin asetettuihin. (Suutari & Suurpää 2001, 14–15). Yhteiskunnallisilla eronteoilla tarkoitetaan kategorisointeja, joiden avulla ihmisiä asetetaan hierarkkisiin suhteisiin esimerkiksi iän, sukupuolen, kulttuurisen taustan, etnisyyden, yhteiskuntaluokan tai seksuaalisen ja sukupuolisen suuntautumisen perusteella (Isopahkala-Bouret & Brunila, 2014, 24). Kaikenlainen marginaaleja ja yhteiskunnan

toisia koskeva kirjoittaminen, puhe ja tutkimus siten tuottavat tai vahvistavat väistämättäkin rajoja ”yleisen” ja ”erilaisen” välillä. Marginaalisuus on aina määrittelykysymys ja paljastaa määrittelyä tekevän, oli kyseessä sitten sosiaalityöntekijä tai tutkija, valta-aseman suhteessa tutkimuskohteeseen tai asiakkaaseen. Pohjola (2003, 62–65) painottaakin, miten tärkeää tutkijan on harkita käsitevalintojaan ja tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kategorisointeja, koska pelkästään niillä saatetaan tuottaa haitallista toiseuttamista ja leimata ihmisryhmiä. Olen toteuttanut tämän kiinnittämällä erityistä huomiota terminologiani määrittelyyn ja perusteluun luvussa 2.

Hooks (1989, 42–47) huomauttaa, että kirjoittaessaan toiseen ryhmään kuuluvien kokemuksista tutkijan tulisi puntaroida, pitääkö tutkimus yllä toisten jo ennestään alisteista asemaa. Olenkin koko tutkimukseni ajan pohtinut sitä, etten työlläni ”eksotisoisi” sateenkaarevia turvapaikanhakijoita ja edesauta toiseutettujen identiteettien rakentumista. Olen osittain edelleen ristiriidassa sen kanssa, onko seksuaali- ja sukupuolivähemmistö sopiva termi kuvaamaan haastattelujeni ihmisiä, erityisesti koska aineistossa kyseistä termiä kuvataan negatiivissävytteiseksi. Valitsen kuitenkin pitäytyä tässä ilmaisussa painottaakseni sitä tosiasiaa, että niin suhteessa suomalaiseen väestöön kuin muihin turvapaikkaa hakeviin yksilöihinkin, haastateltavani ovat marginaaliasemassa. Tämä positio ja erityisen haavoittuvaan asemaan lukeutuminen eivät kuitenkaan merkitse passiivisuutta tai kyvyttömyyttä, vaan kuten aineistoni osoittaa, traumaattisista kokemuksista ja vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta, haastateltavien puheet kertovat suurempaa tarinaa hämmästyttävästä resilienssistä – eli selviytymiskapasiteetista haastavissa tilanteissa –, toimijuudesta ja halusta rakentaa yhdenvertaisempaa tulevaisuutta.

5.3. Tutkijapositioni, tulkintojeni luotettavuus ja tutkimukseni hyödyt

Tutkimukseni luotettavuuden näkökulmasta, eettiseksi kysymykseksi nousee myös se, kuinka paljon minä tutkijana ja entisenä vastaanottokeskuksen työntekijänä olen vaikuttanut tuloksiin. Laadulliseen tutkimukseen sisältyy filosofian vaatimus yleispätevyydestä eli siitä, että tutkimus, tutkimuskohde ja tutkija ovat samassa maailmassa. Tutkimuksen on siis asetuttava elämismaailmaan siten, ettei mikään siinä rakennu todellisuutemme ilmiöitä ohentaen, muihin ilmiöihin palauttaen tai johdattaen tulkintoihin, jotka voisivat vaikuttaa näin. Tämä on omanlaisensa yleisinhimillinen vaatimus, jonka kohteena on elämismaailmamme ja tutkimuksen eettisten vaatimusten yhdenmukaistaminen. (Varto 1992, 78.) Fenomenologis-hermeneuttisessa orientaatioissa tunnustetaan se, ettei toisen ihmisen täydellinen ymmärtäminen ole mahdollista, vaan tutkija tekee aina tulkintaa (Varto 1992, 58–59).

Huolimatta autenttisen kokemuksen tavoittamisen mahdottomuudesta, olen pyrkinyt syvälliseen ymmärrykseen tutkimuskohteeni todellisuudesta.

Perttula (2009, 145) kirjoittaa eideettisestä reduktiosta, joka merkitsee sitä, että voidakseen tavoittaa ilmiön syvimmän olemuksen, on tutkijoiden pyrittävä ymmärtämiseen omien ennakoivien todellisuusoletuksien tunnistamisen ja niiden systemaattisen poistamisen tai *sulkeistamisen* kautta. Sulkeistaminen tarkoittaa luontaisen omaksutun asennoitumisen muuntamista kohti tieteellistä ajattelua. Tällöin tutkija tulee tietoiseksi omista ennakko-oletuksistaan ja kykenee asettamaan ne sivuun tutkimuksen ajaksi. Onnistuakseen tässä eideettisessä reduktiossa on tutkijan alati reflektoitava toimintaansa ja pohdittava, ovatko hänen tulkintansa peräisin aineistosta vai omista todellisuusolettamista. Sulkeistamisen jälkeen seuraa vaihe, jossa tutkija erittelee ja tulkitsee tutkimuskohteen kokemuksen ilmenemismuodot. Systemaattisuus koko prosessin läpi parantaa tutkimuksen objektiivisuutta. (Perttula 2009, 145.) Omassa tutkimuksenteossani tämä on merkinnyt jatkuvaa refleksiivisyyttä prosessin eri vaiheissa, omien ennakko-oletusten paikantamista ja kyseenalaistamista, jotta en niihin nojaten ohittaisi aineistosta jotakin tutkimuskohteeni kannalta olennaista. Kokonaisvaltainen omista ennakkokäsityksistä irtautuminen ei ole ollut mahdollista, mutta niiden systemaattinen erittely ylös kirjoittamalla ja tehtyjen tulkintojen arvioiminen eri näkökulmista, ovat toimineet hyödyllisinä työkaluina koko tutkimusprosessini ajan.

Jatkuva oman position ja maailmankuvan pohtiminen ovat myös johdattaneet oman valta-asemani äärelle kysymään, millainen oikeus minulla on ollut ylipäättään tutkia aihetta. Granfelt (2004, 148–149) kehottaa tarkastelemaan kriittisesti sitä, miksi ja miten haluaa marginaaliin määriteltyjen ihmisten ”äänenä” toimia. Kannoin huolta erityisesti siitä, miten minulla turvallisessa Suomessa kasvaneena valkoisena ihmisenä olisi lupaa puhua täysin erilaisessa todellisuudessa elävien ihmisten asioista ja esittää tulkintoja siitä, mikä heille on ollut tärkeää ja miksi. Oman valta-asemani tiedostamisen kautta minulle avautui selkeästi myös vastuu tutkimukseni seurauksista. Lisäksi tutkimuseettisiin periaatteisiin sisältyy vaade hyödyn tuottamisesta (Laitinen & Uusitalo 2007, 320; Pietilä & Länsimies-Antikainen 2008, 16, 65). Toin aiemmassa alaluvussa kategorisoinnin haasteellisuuden vaarat ja sen, että olen tutkimuksellani kiistämättä omalta osaltani vahvistanut näitä määritelmiä. Toivon silti, että tutkimukseni antaa turvapaikkaa hakevia lhbtqi* -ihmisiä koskevaan keskusteluun jotain muutakin kuin kategorian määrittelyä.

Mitä hyötyä sitten pro gradu -tutkielmastani on ollut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituville turvapaikanhakijoille? Tähän kysymykseen pyrin vastaamaan oman tutkimusalani

sosiaalityön ja erityisesti sen syrjinnän vastaisen orientaation avulla. Antiopressiiviseen sosiaalityöhön sisältyy velvoite työskennellä erilaisten ihmisryhmien ulossulkemista vastaan. Sekä käytännön työssä että tutkimusmetodologiassa tämä tähtää vuorovaikutuksen ja yhdessä tekemisen keinoin yksilöiden ja yhteisöjen valtaistumiseen sekä valtahierarkioiden murenemiseen (Dominelli 2002, 3–4). Tämä voi tapahtua esimerkiksi asiakkaiden toista tietoa kuulemalla ja kuljettamalla sitä eteenpäin muulle yhteiskunnalle; poliittisille päättäjille, muille ammattilaisille ja tutkijoille (Juhila 2006, 142). Tutkimukseni yhtenä keskeisenä tavoitteena oli kiinnittää huomiota hyvin usein piiloon jäävän ihmisryhmän elämismaailmaan, jotta heidän haavoittuva asemansa tulisi tunnistetuksi. Tätä kautta on mahdollista myös paikantaa eriarvoisuutta tuottavia käytänteitä yhteiskunnassa. Lisäksi toivoin, että opinnäytetyöni kautta lhbtq* -pakolaisia tai -turvapaikanhakijoita työssään kohtaaville ammattilaisille muodostuisi hieman parempi ymmärrys ryhmän ainutkertaisista tarpeista sekä keinoista, joilla niihin on mahdollista vastata.

Tutkimusprosessini aikana koetusta epäröinnistä huolimatta uskalsin luottaa siihen, että huolellisesti käsitevalintoja pohtimalla, päätelmiäni refleктоimalla ja omaa positiotani jatkuvasti näkyväksi tekemällä pystyisin toteuttamaan tutkimukseni siten, että siitä olisi hyötyä tälle marginaalisuuden paikassa elävälle ihmisryhmälle. Haastatteluja tehdessä sain myös informanteilta vahvistusta sille, että olin oikeilla jäljillä:

”- jos näitä akateemisia tutkimuksia oltaisi tehty aiemmin, vuosia vuosia aiemmin, niin ehkä meitä ei oltaisi sanottu sairaksi tai meitä ei oltaisi yritetty muuttaa tai meidän perheet ei olisi nähneet tota jotenkin semmosena asiana et se on sairautta tai hirveä häpeä perheelle, vaan se ois nähty ihan normaalina sukupuolen suuntautumisena. Et tosi tärkeä juttu mitä teet.”

-Amari

Amarin tavoin, moni muukin toi haastattelujen aikana oma-alotteisesti esille sen, miten tärkeänä he tutkimukseni näkivät. Diana selitti, että sateenkaari-ihmiset ovat oma erityisryhmänsä omanlaisine tarpeineen, joka helposti hukkuu muiden turvapaikanhakijoiden sekaan, ja näkee tästä syystä opinnäytetyöni merkityksellisenä. Myös Alin mielestä on hyvä, että muut ihmiset saavat tietää Together -yhteisötoiminnasta ja niistä asioista, jotka ovat auttaneet sateenkaarevia turvapaikanhakijoita heidän vaikeassa elämäntilanteessaan. Tutkimukseni oikeutusta ja hyötyä voidaan siten perustella juuri sillä, että sen kautta asianosaiset itse pääsevät ääneen ja pystyvät puhumaan siitä, mikä heitä on Suomessa auttanut, ja miten näitä hyviä käytäntöjä voitaisiin vahvistaa.

Toisaalta, voimme palata pohtimaan sitä, miten uskottavaa minun ”ymmärtämiseni” voi olla, ja onko minulla ylipäättään oikeutta kuvitella ymmärtäväni tutkimuskohteeni todellisuutta. Tiedostan, että huolimatta huolellisesta työstäni tutkimuksenteossa, en ole joutunut koskaan hengissä pysyäkseeni elämään ”kaapissa” tai pakenemaan kotimaastani, enkä siten voi koskaan täysin tavoittaa haastateltavieni kokemusmaailmaa. Lehtomaa (2005, 163) määrittelee tutkijan tavoitteeksi kokemuksellisen ilmiön ymmärtämisen sellaisena, kuin se on. Lisäksi tutkijan tulee työssään kuvata ilmiö siten, että se ”säilyttää oman merkitysyhteytensä”, eikä muutu tutkijan omaksi merkitysyhteydeksi. Ihmisille on luontaista ymmärtää toisiaan ja ympäröivää maailmaa usein sen mukaan, mitä itse on kokenut ja kokemuksista ymmärtänyt. Tutkimusta tekevä tutkija pyrkii välttämään tällaista automaattista tapaa käsitellä asioita omaan ymmärrykseensä nojaten ja korvaamaan sen tieteellisellä asenteella. (Lehtomaa 2006, 163–164.) Opinnäytetyöni luotettavuutta vahvistaakseni, olen pyrkinyt kirjoittamaan mahdollisimman läpinäkyvän kuvauksen tutkimukseni ennako-oletuksista, tiedonkeruun ja analyysin vaiheista sekä tekemistäni rajauksista. Vaikka en voi tavoittaa täysivaltaista kokemusta siitä, miltä yhteisötoiminnassa mukana oleminen tuntuu Suomessa asuvan lhbtqi*-turvapaikanhakijan näkökulmasta, olen haastattelujen ja yhteisötoiminnassa mukanaolon kautta päässyt eläytymällä mukaan informanttieni todellisuuteen, siten kuin he ovat sen halunneet ja pystyneet minulle esittämään. Ricoeria mukailen ajattelen, että kommunikaatiossa voimme siirtää jotain omasta elämästämme toiselle:

” Minun kokemuksestani ei voi tulla sinun kokemuksesi. [- -] Silti, kaikesta huolimatta, jotain kulkeutuu minulta sinulle. [- -] Tämä jokin ei ole kokemus koettuna, vaan sen merkitys.”

(Ricoeur 2000, ref. Hallila 2007, 2–3.)

Opinnäytetyössäni on ollut mahdollista tutkia lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden todellisuudesta vain pienen pientä aluetta, ja tätäkin ainoastaan valitsemieni teemojen kautta, mutta olen silti pyrkinyt vahvasti siihen, ettei tutkimukseni vääristä, virheellistä tai mitoitaa väärin sitä, mikä on tullut tutkituksi. (Varto 1992, 78). Ytimessä onkin ennen kaikkea tässä ainutkertaisessa risteyksessä elävien ihmisten ymmärtäminen sen tiedon varassa, jonka olen onnistunut keräämään.

6. YHTEISÖTOIMINTA KUULUMISTA RAKENTAMASSA

Analyysini jäsenyi lopulliseen muotoonsa tarkasteltuani yhteisötoiminnalle annettuja merkityksiä kuulumisen käsitteen näkökulmasta. Käsitän kuulumisen kerroksellisena, fyysisiin paikkoihin osittain kiinnittyvänä, intersubjektiiivisissa suhteissa rakentuvana emotionaalisenä tunteena, johon vaikuttavat sekä yhteiskunnalliset kategoriat, käsitykset ja identifioinnit, sekä niiden tuottamisen dynaamiset prosessit (Yuval-Davis 2006; Anthias 2008; Antonsich 2010). Kuvaan tässä kappaleessa yhteisötoiminnan merkitystä haastateltavien elämismaailmassa kuulumisen eri ilmenemismuotojen läpi. Lähdän ensimmäisessä alaluvussa liikkeelle kuulumisen paikoista ja tiloista, sekä niihin kytkeytyvistä rajoituksista, joita lhbtq* -turvapaikanhakijat kohtaavat. Näin pystyn selvemmin kuvaamaan sitä, miksi Together -yhteisötoiminta on muodostunut haastateltavilleni merkitykselliseksi kuulumista rakentavaksi paikaksi. Alaluvussa 6.2. siirryn tarkastelemaan yhteisötoimintaan osallistumista kuulumisen emotionaalisen ulottuvuuden läpi, tuoden esille ilmiön subjektiivista, tunneperäistä olemusta ja ryhmässä syntyneiden ihmissuhteiden merkitystä. Kolmannessa alaluvussa palaan jälleen tarkastelemaan kuulumisen politiikkaa ja tuon esille sitä, kuinka Together -yhteisötoiminta on muovautunut siihen osallistuvien yksilöiden käsityksiä itsestään ja omista mahdollisuuksistaan yhteiskunnassa.

6.1. Paikkojen politiikkaa – kuulumisen rajoitukset ja ”oman paikan” löytäminen

Omassa aineistossani fyysisille paikoille ja niissä olemiselle annetut merkitykset nivoutuvat tiiviisti osallisuuden ja ulosrajaamisen teemojen kanssa. Tästä syystä olen valinnut käsitellä niitä yhtenä kuulumisen politiikan heijastumana, jolloin olennaista paikkoihin kytkeytyvän tunnelatauksen lisäksi on se, millaisia yhteiskunnallisia erontekoja niiden kautta voidaan tavoittaa. Ajatteluni on linjassa kuulumista tutkineiden Huotin, Rudmanin ja Dodsonin (2014, 330) kanssa, jotka toteavat, että silloin, kun koettuun kuulumiseen tunteeseen liitetään sosio-tilallisia inklusion ja eksklusion prosesseja, on kyseessä kuulumisen politiikka. Se ja subjektiivinen kokemus paikkaan kuulumisesta ovat jatkuvasti sidoksissa toisiinsa, ja näissä siteissä ilmenevien prosessien kautta kuulumisen ”ruumiillistuu”. Fyysinen ympäristö asettaa elämälle tietynlaiset raamit, joiden sisällä luodaan merkityssuhteita omiin toimintamahdollisuuksiin. (Huot ym. 2014, 330.) Omille informanteilleni oli tarjoutunut Suomessa sekä uudenlaisia mahdollisuuksia että rajoitteita kuulumisen näkökulmasta.

Kuulumisen rajoitteet

Anthias (2008, 8) väittää, että yksilön sosiaalisen position muodostuminen perustuu itse asiassa enemmän eksklusioon kuin inklusioon, sillä kiinnittymispinnat tulevat näkyvimmiksi silloin, kun kokee tulevansa ulossuljetuksi. Jotta vastaus tutkimuskysymykseeni yhteisötoiminnalle annetuista merkityksistä olisi mahdollisimman kirkas, annan tietoisesti työssäni tilaa tutkimuskohteeni elämismaailmassa esiintyvien kuulumista estävien tekijöiden kuvaukselle.

Lähden liikkeelle turvapaikanhakijoiden ”kodista”, eli vastaanottokeskuksesta. Haastattelemieni ihmisten kertomuksissa muut turvapaikanhakijat ja vastaanottokeskukset ilmensivät enemmänkin lähtömaan tilannetta, kuin turvallisia asetelmia liittymiselle ja johonkin kuulumiselle. Kuva keskuksista piirtyy piilottelua ja ahdistuneena oloa kuvaavien lauseiden kautta. Osa haastateltavista kuvailee pelkäävänsä henkensä edestä jatkuvasti, sillä muiden turvapaikanhakijoiden nähdään edustavan ja ylläpitävän niitä ajattelu- ja käyttäytymistapoja, joita henkilöt ovat paenneet. Tämä ei ole yllättävää, sillä useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on tuotu esille, että vastaanottokeskukset ovat vaarallisia paikkoja seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuuluville turvapaikanhakijoille (esim. Jansen & Spijkerboer 2011; UNHCR 2015; FRA 2017; Lukac 2017; Alessi ym. 2018; Eggebø ym. 2018; ILGA 2019). Oman orientaation lisäksi Together -yhteisötoiminnassa syntyneitä ihmissuhteita saatetaan piilotella keskuksen seinien sisällä, kuten Diana selventää:

”No esimerkiksi sellanen ero on, että jos mä oisin ihastunut johonkin tyttöön ja me oltais samassa vastaanottokeskuksessa, niin eihän sitä voi mitenkään näyttää. Et siel pitää olla vaan tosi varovainen, ollaan vaan pokkana, niinku ei mitään.

Ja pelätä, et näkeeks kukaan ja arvaaks kukaan ja olla piilossa. Mut tääl ei tarvii. Täällä ja ulkopuolella voi olla ihan normaalisti. Mut esimerkiksi ryhmän kesken, vaikka me oltais samassa vokissa, niin eihän me ees tervehditä siellä, ollaan niinku ei tunnettaiskaan. Et on se tosi eri.”

- Diana

Dianan haastatteluotteessa kuvatun piilottelun huomioiminen on olennaista, sillä turvapaikkaprosessit ovat varsin pitkiä ja tarkoittavat siten kuukausia, jopa vuosia kestäväää asumista vastaanottokeskuksessa. Käytännössä siis paikka, jossa henkilö suurimman osan ajastaan viettää, ei tee kuulumista kokemuksellisella tasolla mahdolliseksi. Henkilö tai ryhmä saattaakin olla sidoksissa fyysiseen paikkaan kuitenkin kokematta kuuluvansa sinne (Anthias 2008, 6–8).

Piilossa pysyminen ei kaikkien kohdalla rajoitu vain vastaanottokeskuksen tiloihin: joissakin haastatteluissa puhuttiin lisäksi vaikeuksista kertoa omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan Suomessa jo pitempään asuneille tuttaville tai sukulaisille, koska myös näiden koetaan edelleen ajattelevan ja elävän kuten lähtömaassa. Farrah, joka on kertonut identiteetistään yhdelle sukulaiselleen, joutuu pitämään itsensä piilossa yhteisissä illanvietoissa, koska sukulaisen ystävät saattaisivat katkaista suhteensa molempiin, jos Farrahin seksuaalinen suuntautuminen paljastuisi. Myös Noor kertoo liikkuvansa ulkona ainoastaan muiden seksuaalivähemmistöön identifioituvien kanssa, koska hänen kanssaan samasta maasta olevat henkilöt vain pilkkaisivat häntä. Farrahin ja Noorin lisäksi useassa muussa haastattelussa puhutaan ”muiden ihmisten” kohtaamattomuudesta ja oman itsen piilossa pitämisestä esimerkiksi kouluympäristössä. Ilmaisulla ”muut ihmiset” viitataan haastatteluissa sekä toisiin turvapaikanhakijoihin ja oman kulttuurin ihmisiin, että suomalaisiin. Haastateltavien arjen potentiaaliset kuulumisen paikat, esimerkiksi koulu tai samasta maasta kotoisin olevien ihmisten vapaa-ajanviettopaikat, eivät siten mahdollistakaan kokemusta muihin liittymisestä, sillä pelkona on jälleen syrjityksi tuleminen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten ihmisten yksinäisyys ja sosiaalisten suhteiden niukkuus on tuotu esille monissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Suurimpia syitä yksinäisyydelle ovat usein rikkoutuneet suhteet omaan perheeseen sekä kohdemaassa asuvan oman yhteisön homofobisten asenteiden pelko (esim. Heartland Alliance 2012, 28; Logie ym. 2016, 2; Tiven & Neilson 2016, 264; Eggebø ym. 2018, 3).

Turvallisuus näyttäytyi aineistossani keskeisenä kuulumista juurruttava tekijänä paikkojen yhteydessä (vrt. Yuval-Davis & Kannabiran & Vieten 2006, 2, 21). Tästä syystä on kiinnostavaa tarkastella sitä, millaisena haastateltavat kokivat turvapaikanhaun kohdemaansa Suomen. Suomen maaperälle saapuminen mainittiin muutamissa haastatteluissa yhdenlaisena turvallisuuden kehälle astumisena. Idea siitä, ettei seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituminen ole maassa kriminalisoitu, asetti symbolisen lähtötason turvallisuuden kokemukselle. Ymmärrys siitä, että ”olemassa oleminen” on lähtökohtaisesti sallittua, toisin kuin kotimaassa, toi joillekin haastateltaville helpotusta. Osa kuitenkin mainitsee, miten tämä olemassaolon oikeuden sisäistäminen oli konkretisoitunut vasta myöhemmin turvallisten viranomaiskohtaamisten ja Helsinki Pride Yhteisöllä käytyjen keskustelujen myötä.

Toisaalta joissakin haastatteluissa tuotiin vahvasti esille sitä, ettei Suomen valtion rajojen sisällä oleminen yksinään takaa ihmisille toivotun kaltaista osallisuutta. Taylor kuvailee vierauden kokemuksiaan seuraavasti:

"I'm gonna take something very simple: I'm black.

*And outside, **the way** people look at me, it's not the same way how [HPY:n työntekijän nimi] and [HPY:n työntekijän nimi] and other people here are looking at me. - -*

- - Outside when they look at me, when someone looks at me, I feel that the person is thinking negatively... and many things are going wrong way, even if I smile to them. It's also the same thing about how I am... I'm really struggling in this society.

I'm struggling with the racism and outside you can really feel it."

-Taylor

Rastas (2007, 98, 125) kirjoittaa väitöskirjassaan Suomeen adoptoitujen ja monikulttuuristen lasten ja nuorten kokemasta arkipäivän rasismista sekä juuri "katseiden kohteena" olemisesta. Katseilla nimittäin on huomattava rooli jokapäiväisessä elämässä rakentuvan toiseuden ja erilaisuuden kokemuksen tuottajana, ja niistä saattaa muodostua jopa ihmisen identiteetin rakennusosia (emt. 125, 261). Tutkimusten valossa Suomessa esiintyy ennakkoluuloja ja rasistisia erityisesti "näkyvästi eri etniseen tai uskonnolliseen ryhmään" kuuluvia ihmisiä kohtaan (esim. Jaakkola 2009; Matikka & Wikström & Halme 2015; Mubarak & Nilsson & Saxén 2013, 201; Keskinen & Alemanji & Himanen & Kivijärvi & Osazee & Pöyhölä & Rousku 2018). Kuulumisen näkökulmasta on huomioitava, että läheisten ihmisten lisäksi myös tuntemattomilla on merkitystä tunteen syntymiselle ja sille, miten inkluusivisia koemme erilaisten paikkojen olevan (May 2013, 118). Arkiset kohtaamiset tuttavien tai tuntemattomien kanssa, esimerkiksi ihmisten tervehdykset – tai katset – kaduilla muovaavat sitä, kuinka kotoisaksi tai hyväksytyksi oloimme tunnemme (May 2013, 118; Pöyhönen & Kokkonen & Tarnanen 2019, 195).

Arkielämän kohtaamisissa kuulumisen politiikka onkin usein rodullistettua. *Rodullistaminen* viittaa käsitteenä sosiaaliseen prosessiin, jossa "rotu" ikään kuin luontaisena ja staattisena kategoriana saa monikerroksisia merkityksiä. Tähän liittyy usein oletuksia ihmisen syntyperästä, kotimaasta tai siitä, mitä kieltä tai kulttuuria hän edustaa. (Anthias & Yuval-Davis 1992, 58–59.) Huttunen kirjoittaa Ahmedia mukailien kulttuurisista figureista; visuaalisista hahmoista, joissa tiivistyy erilaisia, kulttuuriin tai sukupuoleen kytkeytyviä, pinnalta näkymättömiäkin ominaisuuksia. Nämä figuurit essentialisoituvat ja alkavat ohjata tapaamme nähdä erilaisissa tilanteissa kohtaamamme ihmiset. (Ahmed 2000 ref. Huttunen 2004, 139.) Rastas (2007, 27) toteaaakin, että ihmisille tarjoutuu tietynlaisia kuulumisen paikkoja heidän ulkonäkönsä perusteella.

Taylor pohtii myöhemmin haastattelussaan, että pelkkä avoimen vainon ja syrjinnän puuttuminen ei merkitse, että yksilöt suhtautuvat toisiinsa avoimesti. Tämä pätee sekä ulkoisesti tunnistettavaan ”erilaisuuteen” että heteronormista poikkeamiseen, johon hän viittaa sitaatissaan ”*how I am*” - ilmaisulla. Taylorin tavoin, Fadhil puhui omassa haastattelussaan siitä, ettei voi olla varma, miten eri työntekijät hänen etniseen taustaansa tai seksuaaliseen suuntautumiseensa suhtautuvat. Fadhil ei viitannut työntekijöillä ainoastaan vastaanottokeskuksen henkilökuntaan vaan laajemmin kaikkiin tapaamiinsa eri alojen ammattilaisiin. Myös parissa muussa haastattelussa tuodaan esille, että puhujat ovat tunnistanee erottelua ja rasismia viranomaisten toiminnassa. Vaikka en haastattelutilanteissa osannut tarttua näihin rasismista kertoviin lauseisiin ja esittää lisäkysymyksiä, aihe on niin merkittävä, että se tulee ottaa esille tutkimuksessani. Ajattelen, että tietoa rasismista voidaan tavoittaa ensisijaisesti kuuntelemalla niitä, joita rasismi koskettaa. Pakolaistaustaiset lhbtq* -ihmisten kohdalla on tiedostettava se, että he kokevat sekä homofobisista että rasistisista asenteista kumpuavaa syrjintää eri paikoissa. Tämä on erityisen haitallista ihmisille, jotka ovat jo lähtömaissaan altistuneet monentasoiselle syrjinnälle, myös viranomaisten taholta.

Yhdenvertaisuutta painottava lainsäädäntö ja valtion alueella oleskeleminen eivät siten yksinään luo kuin hauraan lähtötason kuulumisen kokemukselle, mikäli jokapäiväisen elämän sosiaaliset kohtaamiset eivät kutsu liittymään. Kuulumisen politiikassa onkin olennaisesti kysymys siitä, keillä on lupa kuulua mihinkin ryhmään ja millä ehdoilla. Lähtökohtaisesti voisi ajatella, että omasta kotimaastaan paennut sateenkaareva ihminen olisi tervetullut suomalaisen lhbtq* -yhteisöön ja pystyisi tätä kautta myös vapaammin ilmaisemaan identiteettiään. Sateenkaariystävällisiä illanviettopaikkoja ja tapahtumia löytyy Pääkaupunkiseudulta jonkin verran, mutta myös niiden ovilla tehdään omien haastateltavieni elämismaailman kannalta merkityksellistä kuulumisen politiikkaa:

*”Even if I see the rainbow in front of the bar, I still can not enter there
because I don’t have the [recidence] permit. But here... it’s very signifigant because
it means that I am allowed to come here,
and be who I am.”*

-Alex

Näin Alex selitti minulle, kun kysyin Together -tilan sateenkaarilippujen merkityksestä hänelle. Hänen lisäksi moni muukin haastateltava kuvasi Together -yhteisötoiminnan olevan ainoa paikka,

jonne pääsy omana itsenään on mahdollista, sillä virallisen henkilöllisyystodistuksen puuttuessa (mahdollisesti mukana olevat matkustusasiakirjat luovutetaan poliisille turvapaikanhaun yhteydessä) pääsy suomalaisen lhbtq* -yhteisön paikkoihin, kuten yökerhoihin ja tapahtumiin on evätty. Lähes kaikissa haastatteluissa omaa itseä identifioidaan enemmänkin suomalaiseen tai maailmanlaajuiseen lhbtq* -yhteisöön kuin oman maan kansalaisiin, samaa kieltä puhuviin tai muihin turvapaikanhakijoihin. Kuitenkin ne ihmiset, joiden joukkoon tuntee kuuluvansa, ovat saavuttamattomissa niin kauan kuin henkilöllisyystodistusten tilapäinen puuttuminen pysäyttää lhbtq* -turvapaikanhakijat heidän pyrkiessään yhteisön ajanviettopaikkoihin.

Edeltävän lisäksi emme voi olettaa, että eri kieltä puhuva ja ei-valkoinen henkilö otettaisiin aina ennakkoluulottomasti mukaan yhteisöön, vaikka monissa tekemissäni haastatteluissa suomalaiset seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituvat ihmiset kuvaillaan ei-rasistisiksi ja vastaanottavaisiksi. Seksuaalivähemmistöön identifioituvien pakolaistaustaisten ihmisten kuulumisen kokemuksia käsittelevässä kanadalaistutkimuksessa tuodaan esille, että yksilöt ovat kokeneet rasismia paikallisissa sateenkaariyhteisöissä, joka on asettanut kuulumisen kokemukselle rajoitteita myös uudessa asuinpaikassa (Lee & Brotman 2011, 259–260). Norjassa tehdyssä selvityksessä vuodelta 2018 on samankaltaisia tuloksia (Eggebo ym. 2018, 3), jonka lisäksi suomalaisen sateenkaariyhteisön valkoisuutta sekä suomalaiskeskeisyyttä on tuotu esille esimerkiksi Baher of Finland-dokumentissa (Asikainen 2018). Vaikka emme voi näiden tuloksien perusteella päätellä lhbtq* -yhteisöjen olevan muita yhteisöjä enemmän tai vähemmän rasistisia, ymmärrämme, että myös niissä elää stereotyyppisiä eri ihmisryhmiä. Norjalaisraportissa tuodaan esille, että asenteisiin saattaa vaikuttaa esimerkiksi stereotyyppiset mielikuvat arabeista tai muslimeista homofobisina. On lisäksi mahdollista, että tällaisiin käsityksiin nojautuen epäillään maahanmuuttajataustaisten lhbtq* -ihmisten suuntautumisen ”aitoutta”, ja esimerkiksi evätään heidän pääsyä yhteisön yökerhoihin. Rasismin kokemukset lhbtq* -yhteisössä saatetaan kokea jopa haitallisempina, koska ryhmän odotetaan olevan inklusiivinen kaikkia sateenkaarevia ihmisiä kohtaan. (Eggebo ym. 2018, 3.) Lisäksi, yhteisen kielen puuttuminen saattaa vaikeuttaa yhteyden luomista paikalliseen lhbtq* -yhteisöön (Heartland Alliance 2012, 29).

Yksilöiden kokemusmaailmassa risteää siten kaksi päällekkäistä ulossuljetuksi tulemisen kokemusta, koska hänellä ei ole pääsyä omana itsenään lhbtq* -yhteisöön eikä omaan etniseen yhteisöönsä. Kun kuulumisen mahdollisuuksia pohditaan vielä naisten ja transihmisten näkökulmasta, kysymykseksi nousee se, kuinka paljon sateenkaariyhteisöissä on transfobisuutta tai miten miesvaltaisuus vaikuttaa muiden sukupuolien kuulumisen kokemuksiin (vrt. Lee & Brotman 2011, 260). Omassa aineistossani

ei kyseisistä teemoista puhuttu, mutta näen niiden esiin nostamisen tärkeänä, jotta opinnäytetyötäni lukevat voivat pohtia kuulumisen kompleksisuutta myös näistä näkökulmista.

Turvassa sateenkaarilippujen alla - yhteisötoiminta kuulumisen paikkana

Edeltävissä kappaleissa olen selventänyt, miten informanteillani ei ole ollut mahdollisuutta kävellä – symbolisella tai konkreettisella tasolla – moneenkaan vastaanottavaiseen, turvalliseen tilaan. Kaikissa haastatteluissa Helsinki Pride Yhteisön tilat Helsingissä kuvattiinkin elämismaailman ainoaksi omaksi turvalliseksi paikaksi, ”kodiksi”, jonne oli lupa tulla. Pysin seuraavaksi kuvaamaan, miksi juuri tämä konkreettinen paikka ja symbolinen tila on ollut merkityksellinen informanteilleni.

Ensimmäinen elementti kytkeytyy paikan niin sanottuun tarkoitukseen, eli siihen, että se on varattu juuri lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden kokoontumiselle ja antoi osallistujille ikään kuin ”luvan” tulla sinne omana itsenään. Fyysinen paikka ei ole kuitenkaan ainoastaan välineellinen, Together -tapaamiset mahdollistava ”resurssi”, vaan Helsinki Pride Yhteisön tilojen nähtiin myös symboloivan lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden omaa paikkaa koko yhteiskunnassa. Monet mainitsivat, että on hienoa, että ryhmällä on oma kokoontumistila, joka on tarkoitettu ainoastaan heille. Näen tämän kertovan omalta osaltaan siitä paikattomuudesta, jossa haastateltavani elävät: he ovat sekä fyysisesti kaukana kotimaastaan, että myös tavallaan kodittomia Suomessa, sillä eivät voi kiinnittyä vastaanottokeskuksiin.

Toinen paikkaan kytkeytyvä elementti oli ehdottomasti turvallisuus, joka teemana korostui monissa haastatteluissa. Antonsich (2010, 10) kirjoittaa Ignatieffiä mukaillen, että ihminen kuuluu sinne, missä kokee olevansa turvassa ja vastaavasti taas siellä, missä tuntee olevansa turvassa, kokee myös kuulumista (Ignatieff 1994 ref. emt.). Haastatteluissani turvallisuudella tarkoitettiin erityisesti luottamusta siihen, ettei tilassa tarvitse pelätä oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin tuomitsemista, rasismia, syrjintää tai väkivaltaa. Kokemus turvallisesta ympäristöstä syntyi fyysisestä rajatusta tilasta ja ymmärryksestä, ettei sinne pääse ”kuka tahansa” ulkopuolinen sekä Together -yhteisötoiminnan säännöistä, joihin kaikkien osallistujien edellytettiin sitoutuvan. Erityisesti tämä oma toimintakulttuuri erotti Together -yhteisötoiminnan fyysisen paikan myös symbolisesti muusta maailmasta. Yhteisymmärrys siitä, että toimintaperiaatteisiin kuuluva salassapitoedellytys velvoittaisi myös ryhmän ulkopuolella loi ulkomaailmaan ulottuvan sanattoman sopimuksen osallistujien välille. Yksi periaatteista muun muassa on, etteivät ryhmäläiset tervehti

toisiaan automaattisesti esimerkiksi kohdatessaan kadulla, elleivät ole siitä etukäteen sopineet. Turvallisena koettu paikka ja siellä syntyneet liittymiset, eivät siten ulkopuolellakaan saattaisi ketään vaaraan. Intiimi, seinin ja verhoihin rajattu tapaamistila, hallittu ryhmään liittyminen, toimintaperiaatteita ”valvovien” työntekijöiden läsnäolo sekä vapaus päättää, kuinka paljon haluaa tapaamisilla itsestään jakaa, edistivät turvallisuuden tunnetta ja kiinnittymistä paikkaan. Salassapidon ja luottamuksellisuuden merkitys on nostettu esille myös muissa lhbtq* -turvapaikanhakijoille kohdennetun yhteisöllisen tuen mahdollisuuksia käsittelevissä julkaisuissa (esim. Reading & Rubin 2011, 91).

Together -kokoontumisten paikan merkityksellisyys kuulumisen näkökulmasta kytkeytyy myös siihen, miten konkreettiset tavarat luovat kiinnittymistä. May (2013, 147–148) mainitsee, että ihmisten ja materiaalisen ympäristön välisessä suhteessa merkityksellisiä ovat myös erilaiset esineet ja materiaaliset objektit. Esineisiin sisältyy usein vahvoja tunnelatauksia ja ne järjestävät todellisuutta ympärillämme. Niiden avulla pystytään myös muodostamaan käsityksiä omasta itsestä ja luomaan kuulumista. (Emt. 147–148.) Taylor kuvaa, miten saapuessaan tilaan ensimmäisen kerran, rauhoittui nähdessään sateenkaarilipun, koska tiesi sen olevan ”oman yhteisön merkki”:

*”When I saw the flag, I knew that this is our sign, so then I started to feel like,
'okay, this is a place where I supposed to be.'.*

This is how it was. I was feeling very good to come here because of that”

-Taylor

Kysyin muutamissa haastatteluissa, voisiko tapaamiset järjestää esimerkiksi kirjastossa tai jossakin ”tavallisemmassa” toimistotilassa, johon monet totesivat lippujen nimenomaisesti *merkitsevän* tilan heille kuuluvaksi. Materiaalisilla objekteilla kerrotaan sinne kokoontuvien ihmisten ominaisuuksista ja arvoista. Sateenkaariliput ja yhteisötoiminnassa syntyneet, henkilökohtaisia tarinoita kertovat taideteokset viestittivät kaikille tilaan astuville lhbtq* -ihmisten oikeuksista yhteiskunnallisella tasolla ja toivottivat noihin arvoihin sitoutuneet tervetulleiksi. Fyysisestä symboleilla merkitystä paikasta, jolla on määrätty tarkoitus ja toimintakulttuurinsa muodostui siten tärkeä kuulumisen ankkurointipiste haastateltavieni kertomuksissa.

6.2. Kotia ja perhettä etsimässä – kuulumisen emotionaalisenä kokemuksena

Olen edeltävän alaluvun lopussa kuvannut, miten haastateltavani olivat löytäneet konkreettisen paikan, johon kuulua. Seuraavaksi tutkin kuulumisen subjektiivista, emotionaalista ulottuvuutta, joka jäsentyy juuri ihmisten välisissä vastavuoroisissa suhteissa. May (2013, 3–4) kirjoittaa, että kuulumisen on ihmisen perustavanlaatuinen tarve, olemukseltaan itsestäänselvä mutta jatkuvasti sosiaalisissa ja kulttuurisissa ilmiöissä muokkautuva. Vaikka emme lähtökohtaisesti ajattelisi ihmisen kuuluvan aina perheeseensä, oletetaan perheen kuitenkin olevan jossain määrin kuulumisen kokemuksen alkuperä tai lähde. Ihmiset etsivät ja tavoittelevat vaihtoehtoisia perhettä muistuttavia ryhmiä ja yhteisöjä silloin, kun ”oma” perhe ei tee kuulumista mahdolliseksi. (May 2013, 114–115.) Haastateltavieni kertomuksissa pilkahtelivat lyhyehköt tarinat ulossulkemisten ja osattomuuden kokemuksista sekä lähtömaassa että Suomessa. Toistuvat kokemukset siitä, että omassa itsessä on jotakin sellaista, jota muut ihmiset – edes oma perhe – eivät tule koskaan hyväksymään, ovat tehneet yksilöistä sulkeutuneita ja varovaisia. Niin kutsuttuihin toisiin tulee suhtautua varauksella, sillä oma elämä saattaa olla uhattuna, mikäli paljastat itsesi heille. Kuten Carlos kuvaa:

”Mun elämäkokemus on se, että mut on aina työnnetty pois. Mua ei oo hyväksyty ikinä missään tai mitenkään.

Niin sen perusteella ajattelin, et mikä ryhmä mua muka huolis mukaan.”

– Carlos

Suurin osa haastateltavista oli kuullut Helsinki Pride Yhteisön toiminnasta vastaanottokeskuksen henkilökunnalta. Together -yhteisötoiminta oli vaikuttanut monien mielestä kiinnostavalta mutta vaikeasti hahmotettavalta. Joidenkin mielestä jopa absurdi idea samankaltaisessa elämäntilanteessa elävistä ihmisistä herätteli toiveita itselle sopivan paikan löytämisestä, vaikka varsinainen ryhmään liittyminen ja vieraiden kohtaaminen epäilytti. Henkilöiden elämänhistoriaa vasten voimme ymmärtää, miksi yhteisötoiminnan alkuaskeleita kuvataan pelottaviksi, hämmentäviksi ja epätodellisiksi. Tästä huolimatta kertomuksissa kajastaa kaipuu muihin liittymiseen, joka esitetään kuin unelmana, jonka toteutumisesta ei ole uskaltanut edes haaveilla.

Kuulumisen emotionaalisen tason näkökulmasta, sekä yhteisötoimintaa järjestävät ammattilaiset että muut ryhmäläiset näyttäytyivät merkittävinä ”toisina”, joiden lämmin, hyväksyvä asenne kohtaamisissa on ravisuttanut selviytymiskeinona omaksuttua varauksellisuutta ja muilta piilottelua. Sekä kahdenkeskinen tapaaminen Helsinki Pride Yhteisön työntekijä kanssa, että ensimmäinen

ryhmätapaaminen kuvautuvat käännekohtana, josta kuulumisen kokemus on alkanut syntyä. Carlos jatkaa myöhemmin haastattelussaan:

*Se ensimmäinen kokemus oikeesti muutti kaiken. Se oli ensimmäinen kerta et mä olin jossain, missä on ihmisiä, jotka ei tuominnu mua suoralta kädeltä. Se oli jo maatajärisyttävä kokemus. Et kaikki oli päinvastoin kuin ennen. Kukaan ei kattonu kieroon, kukaan ei arvostellu, ei esittäny outoja kysymyksiä, joista jo tietää et tää on menossa väärään suuntaan.

Mä muistan et sillon yöllä kun mä olin sängyssä mä mietin ja ihmettelin sitä, et tää on niinku eka kerta että kukaan ei halunnu mitään paha. Kaikki oli hyväntahtosia ja noihin voi mahdollisesti jopa luottaa, et nehän hyväksyy mut.”

- Carlos

Carlosin lisäksi monissa haastatteluissa toistuvat kuvaukset vastaanottavaisesta ilmapiiristä sekä omassa kokemusmaailmassa poikkeuksellisesta nähdystä ja kuulluksi tulemisesta omana itsenään. Osa kokee yhteisötoiminnan suojaisana paikkana, jossa välitetään ja pidetään huolta. Yhteisön ja ulkomaailman välistä rajaa havainnollistetaan muun muassa kertomalla, miten tapaamisissa voi unohtaa huolet ja kokea olevansa ”omiensa” parissa. Myös pakolaistaustaisille lhbtqi* -ihmisille suunnatun ryhmämuotoisen terapian mahdollisuuksia tarkastelevassa yhdysvaltalaisessa artikkelissa tuodaan esille, miten erilaisia identiteettejä kunnioittava ilmapiiri ja vertaistuki ryhmäläisten kesken tukivat selkeästi yksilöiden hyvinvointia (Reading & Rubin 2011, 91). Keskeistä Together -toiminnan vuorovaikutuksessa on siis vastaanottavaisuus ja moninaisuuden kunnioittaminen eli se, että osallistujat emotionaalisisella tasolla kokivat tulevansa hyväksytyiksi. Tätä vasten ei ole yllättävää, että haastatteluissa yhteisötoiminnasta puhutaan kotina ja muista osallistujista omana perheenä - lähes kaikille meille, juuri koti merkitsee turvallista paikkaa, jossa meillä on lupa olla omia itsejämme. Yuval-Davisia mukaillen, yhteisötoiminnassa rakentunut kuuluminen on juurikin tunnetta, että on kotona (emt. 2006, 197).

Yhteisötoiminnan myötä osallistujat ovat saaneet tärkeitä ystävyysuhteita, joita ylläpidetään myös kokoontumisten ulkopuolella puhelimitse ja joskus yhdessä aikaa viettämällä. Vaikka osallistujat tulevat lukuisista eri maista, haastatteluissa puhutaan samankaltaisten kokemusten jakamisesta ja yhteisestä elämäntilanteesta turvapaikanhakijana (tai turvapaikanhakijataustaisena) lhbtqi* -ihmisenä Suomessa. Seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioituminen yhdessä kotimaasta pakenemisen kanssa tuottaa ainutkertaisen position, jonka hyvin erilaisista lähtökohdista tulleet ihmiset nimeävät joksikin yhteiseksi. Jaettu marginaalin paikka on mahdollistanut rikkaita,

vastavuoroisia ihmissuhteita, joissa yhteisen kielen tai saman etnisen taustan merkitys jää vähemmälle. Vertaisuudesta ja yhteisestä marginaalin paikasta kummunnut emotionaalinen kuuluminen saakin siten mielenkiintoisen yhteiskunnallisen sävyn, kun sitä tarkastelee intersektionaalisesti, ottaen huomioon Together -yhteisötoimintaan osallistuvien ihmisten iät, sukupuolet, uskontokunnat, etnisyydet ja kielen. Yksi haastattelukysymykseni pyysi kuvailemaan, millaisia merkityksiä haastateltava antaa sille, että osallistujia on monista eri lähtömaista, eikä kaikkien kanssa ole välttämättä edes yhteistä kieltä. Huolimatta vastaajien sukupuolesta, kieliryhmästä ja lähtömaasta, ryhmän monikulttuurisuus nähtiin kaikissa haastatteluissa rikkautena, omaa maailmankuvaa avartavana tekijänä. Osa painotti, ettei uskonnolla tai etnisyydellä tehdä eroja yhteisötoimintaan osallistuvien keskuudessa, vaan kaikki ovat yhdenvertaisia. Alex kuvasi, miten huolimatta moninaisista taustoista, Together -toiminta sitoo osallistujat yhteen:

”we share something more than nationality, or religion or culture.

Because we take ourselves as one. We are falling in a minority group, under the same umbrella.

What makes us come here is our community. That we are one. It’s not about the religion or the language or the background.”

-Alex

Alexin sitaatti tekee näkyväksi sen, että kuuluminen juurtuu samankaltaisen vähemmistöaseman jakamiseen, ei kansalaisuuteen, uskontokuntaan tai kulttuuriin. Alexin lisäksi muissakin haastatteluissa yhteisötoiminta nähdään jopa ihanteellisen yhteiskunnan mallina, jossa ei ole alkuperään, seksuaaliseen suuntautumiseen tai rotuun perustuvaa rasismia. Edeltävällä kaikenlaisia ihmisiä kunnioittavalla ideologialla tehdäänkin eroa muihin ihmisiin, ja korostetaan oman ryhmän rajoja. Yhteisötoiminnassa jaetut arvot voidaan nähdä ikään kuin pääomana tai resurssina, joka ohjaa yhteisön jäsenten käyttäytymistä ja valintoja. Nuorten yhteisöjä tutkinut Tolonen (2007, 38) on kuvannut vastaavanlaista oman vertaisyhteisön sosiaalista pääomaa lujittavia resursseja ”alokulttuurisen sosiaalisen pääoman” käsitteellä. Tällä pääomalla ja keskinäisiä vakiintuneita käytäntöjä toistamalla, jäsenet vahvistavat jo ryhmän olemassa olevia sosiaalisia resursseja (Tolonen 2007, 8). Moninaiseen yhteisöön kuulumisen ja kokemus jostakin yhteisestä jaetusta on siten ryhmässä syntyntä sosiaalista pääomaa. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että kohdennetuilla ryhmämuotoisilla palveluilla, jotka synnyttävät merkityksellisiä ihmissuhteita, voidaan edistää lhbtq* -turvapaikanhakijoiden tai pakolaistaustaisen henkilöiden voimavaraistumista ja kamppailla yksinäisyyden kokemuksia vastaan (Karban & Sirriyeh 2015; Logie ym. 2016, 1; Kahn ym. 2017, 321–322; Alessi ym. 2018; Lee & Brotman 2018, 268).

Jaettuun marginaaliin perustuva kuuluminen on mielenkiintoista siksi, että usein maahanmuuttajia koskevat tutkimukset ovat tuoneet esille omaan kotimaahan, kulttuuriin, kieleen tai uskontokuntaan juurtuvaa liittymistä (esim. Kokkonen 2010, 90, 170). Myös kuulumista on käsitelty kulttuurista, etnisyydestä tai kielestä ammentavana prosessina (Yuval-Davis ym. 2006, 1; Antonsich 2010, 2; May 2013, 101). Erilaisilla etnisillä ryhmillä ja samaa kieltä puhuvien tai yhteiseen uskontokuntaan kuuluvien maahanmuuttajien keskinäisillä vuorovaikutussuhteilla on suuri merkitys juuri sosiaalisen tuen näkökulmasta. Ystävyyssuhteista on ollut sekä teknistä hyötyä esimerkiksi tulkkausavun, asunnon tai työn löytämisen kannalta, mutta niihin on kuulunut myös tärkeää emotionaalista tukea. (Kokkonen 2010, 90; Jauhiainen 2017, 9.) Petäjäniemi, Lanas ja Kaukko (2018, 15) havaitsivat omassa turvapaikanhakijoiden osallisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan, että muista turvapaikanhakijoista rakentunut yhteisö oli tärkeä juuri siksi, että heillä on samankaltaisia elämäkokemuksia. Yhteisöllisyys ulottui etnisten rajojen ylitse (emt. 15). Oman tutkimuskohteeni maailmassa kuulumista samasta maasta kotoisin olevaan yhteisöön vaikeuttaa kuitenkin aiemmin koettu syrjintä ja eritasoinen kaltoinkohtelu juuri omanmaalaisten taholta. Sen sijaan haastateltavat näkevät itsensä ensisijaisesti osana Together -vertaisryhmää, eli kotimaastaan seksuaalisen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustunutta vainoa paenneita ihmisiä.

Kokemukset samankaltaisuudesta ja johonkin yhteisöön kuulumisesta olivat siten keskeisiä yhteisötoiminnan tärkeyttä selittäviä tekijöitä. Tunnistin haastatteluissa joitakin eroavaisuuksia kuulumisen jäsentymisessä suhteessa Together -toiminnan työntekijöihin ja muihin ryhmäläisiin, vaikka molempien kohdalla korostuikin tietynlaiseen moninaisuutta kunnioittavaan arvomaailmaan sitoutuminen. Yhteisötoiminnan työntekijät esiintyvät kertomuksissa vertaisista poiketen turvallisina ja lämpiminä, ikään kuin äiti- tai isähahmoina, jotka järjestävät toimintaa ja huolehtivat osallistujista. Heitä ja koko Helsinki Pride Yhteisöä järjestönä kuvaillaan oikeuksien valvojina sekä kansakulkijoina. Koska yhteisötoimintaan liittyminen voi tapahtua ainoastaan työntekijän tapaamisen kautta, heidät nähdään ikään kuin portinvartijoina, jotka varmistavat yhteisötoiminnan turvallisuuden. Tärkeimpiä ominaisuuksia työntekijöissä on heidän kykynsä olla läsnä ja kohdata arvostavasti, joiden pohjalta monelle haastateltavistani on muodostunut jo ensimmäisellä tapaamisella kokemus, että heistä välitetään omanlaisinaan ihmisiä.

Esitin haastattelujeni loppupuolella kysymyksen eri tahoilta saadun tuen merkityksestä. Vastauksissa korostui, että yhteisötoiminnan työntekijöiltä saatu tuki on ollut hyvin erilaista verrattuna esimerkiksi vastaanottopalvelujen ammattilaisten kohtaamiin. Monia harmittaa, että viranomaiset vaihtuvat usein, ovat kiireisiä ja tapaamisaikaa saattaa joutua odottamaan pitkiäkin aikoja. Osa kuvailee

työntekijöiden vain suorittavan tehtäväänsä ja ettei asiakkaista todellisuudessa olla kiinnostuneita yksilöinä. Tästä syystä omasta itsestä ja menneisyyden kokemuksista kertominen on hyvin vaikeaa. Kuitenkin joillekin vastaajille, vastaanottopalvelujen työntekijät ovat olleet tärkeitä arjen tukihenkilöitä ja turvan tuojia. Keskeistä tässäkin on ollut juuri empaattisuus, kohtaaminen ja kokemus siitä, että työntekijä aidosti välittää (Laitinen & Kemppainen 2010, 160; Hänninen & Poikela 2016, 156). Yhteisötoiminnan kontekstissa kuulumisen ei siten juurru ainoastaan samankaltaisuuden kokemukselle ja vertaisuudelle, vaan myös vastavuoroiselle, ihmisarvoja kunnioittavalle kohtaamiselle työntekijöiden kanssa. Tuo merkityksellinen kohtaaminen toimii ikään kuin siltana yksilön ja yhteisön välillä. Tämän ymmärtäminen on sosiaalityön näkökulmasta merkittävää ja pureudun siihen vielä myöhemmin johtopäätöksissäni.

Olen tässä tarkastellut Together -ryhmäläisten kuulumista hyvin yksilöllisestä näkökulmasta, painottaen emotionaalista tasoa ja subjektiivista kokemusta. Ihmisten välisissä suhteissa vaikuttaa kuitenkin aina elämänsä historian lisäksi eritasoiset ympäristölliset tekijät tehden siitä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen ilmiön. Suhteissa tapahtuva toiminta on aina jossain määrin yhteisöllistä ja yhteiskunnallista, eli kuulumisen politiikkaa. Oman perheen löytämisen, eli yhteisöön kuulumisen kautta osallistujien suhde sekä omaan itseensä että ympäröivään maailmaan oli muuttunut merkityksellisesti.

6.3. Yhteisötoiminnan merkitys yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen näkökulmasta

Olen aiemmin tässä luvussa kuvannut tutkimuskohteeni elämänsä maailman kuulumisen rajoitteita, löytynyttä turvallista paikkaa ja siellä syntyneitä merkityksellistä yhteisöön liittymistä, sosiaalisia suhteita ja ”kodin tunnun” tavoittamista. Analyysini viimeisessä alaluvussa kuvaan sitä, miten yhteisötoiminnassa syntynyt kuulumisen on muovailut osallistuneiden henkilöiden suhdetta ympäröivään maailmaan. Kuulumista tarkastellessa ei voi keskittyä ainoastaan henkilökohtaisen kokemuksen tasoon ja jättää huomioimatta se sosiaalinen konteksti, joka subjektiivista kokemusta ympäröi. Kuulumisen politiikassa ei myöskään ole kyse vain yksilön alistumisesta yhteiskunnan tai yhteisön tekemisiin rajanvetoihin, vaan myös siitä, miten yksilö noihin rajanvetoihin ideologisella ja toiminnallisella tasolla suhtautuu. Pureudun tähän ihmisen ja yhteiskunnan dynaamiseen suhteeseen jäsentämällä yhteisötoiminnan merkitystä ensiksi yksilöiden minäkäsityksen muodostumisen näkökulmasta, sillä kuulumisen yhteydessä määritelmät siitä, kuka minä olen suhteessa elämänsä maailmaani nousevat väistämättä keskeisiksi (Yuval-Davis ym. 2006, 1–2). Käsitän

identiteetin ja minäkäsityksen omassa työssäni osittain holistisen ihmiskäsityksen pohjalta, joka näkee ihmisen kehollisena, tajunnallisena ja situaationaalisenä, eli elämäntilanteeseensa kietoutuneena olentona, jossa identiteetti on muuttuva ja intersubjektiivisesti rakentuva (Mead 1952, 135; Rauhala 2005, 31). Käsittelen sellaisia aineistosta nousseita teemoja kuten vapautta itsensä määrittelyyn, näkyväksi tulemista ja ulkopuolelta tulevien kategorioiden kyseenalaistamista. Viimeiseksi tarkastelen, miten yhteisötoimintaan osallistuminen on muovannut haastateltavieni käsityksiä heidän yhteiskunnallisen osallisuutensa näkökulmasta.

Vapaus määrittellä itsensä

Haastatteluaineistosta kävi ilmi, että yhteisötoiminnan kautta osallistujille oli mahdollistunut sekä konkreettisesti että symbolisesti oman positionsa muovaaminen elämismailmassaan. Ulkopuolelta – yhteiskunnallisista kategorisoinneista ja oletuksista – tulleiden rajanvetojen joustavuutta kokeiltiin ja niiden yli astuttiin. Yksi rajanylitys oli omasta itsestä puhuminen ja kokemusten jakaminen Together -tapaamisissa itselle sopivaksi tuntuvilla ehdoilla. Vertaisryhmään tulemisen pelottavuus ja esittelykierröksellä itsestään puhumisen vaikeus nousivat esille monissa haastatteluissa sekä se, miten moni keskittyi aluksi taustalta tarkkailemaan ja tulkitsemaan tapaamisen ilmapiiriä. Tätä kuvataan takarivissä tai sivussa seisomisenä, jonka näen kertovan myös henkisesti tasolla reunalla olosta, näkymättömänä pysyttelystä ja selviytymisestä. Ensikohtaaminen muiden ryhmäläisten kanssa herättää hämmennystä mutta siinä on myös jotakin korjaavaa, kun oma minä tulee nähtyäksi vastaanottavien toisten silmissä. Yhteisötoiminta ja sen kautta koettu kuuluminen muodostui siten alustaksi, josta käsin oman minäkäsityksen rakentaminen ja sanoittaminen lähtivät liikkeelle.

Omasta itsestä puhumisen ensimmäinen tärkeä elementti oli vapaus määrittellä itsensä kutsumanimestä lähtien. Lähtökohta tapaamisissa on, ettei henkilöiden tarvitse paljastaa omaa nimeään tai kansallisuuttaan, vaan työntekijä pyytää alun esittelykierröksellä jokaista kertomaan, millä nimellä toivoo itseään kutsuttavan. Suurin osa haastateltavistani kertoi käyttävänsä itsestään ryhmässä virallista kutsumanimeään, mutta mahdollisuus pseudonyymin käyttöön nostettiin jokaisen henkilökohtaisia rajoja kunnioittavaksi ja ryhmän turvallisuutta lisääväksi periaatteeksi. Itse näen tämän myös merkittävänä transihmisten kannalta, jotka eivät välttämättä koe lapsuudessa saadun nimen vastaavan kokemusta omasta sukupuolestaan.

Lisäksi se, että itsestään sai ryhmän periaatteiden mukaan jakaa ”niin paljon tai niin vähän” kuin kokee miellyttäväksi, toi Ronin sanoin ”lisää vapautta sen määrittelyyn, kuka itse on”. Ryhmässä ei esimerkiksi pyydetä ketään määrittelemään muille omaa seksuaalista suuntautumistaan. Yhteisöön kuulumisen edellytys ei ole ”kaapista ulos tuleminen” kaikille muille ryhmäläisille tai omien menneisyyden kokemusten avaaminen. Ron jatkaa:

*”-- täällä sua autetaan löytämään, kuka sä olet. Joo, tää toiminta on seksuaalivähemmistöille, mutta sä voit itse päättää, mitä se sun kohdalla sit viime kädessä merkitsee. Kukaan ei sua pakota. Koska kyllä muut voi antaa sulle sen jonkun määrittelyn ja kertoa, et joo sä oot biseksuaali tai muuta, mut sun pitää myös itse löytää se sun oma minä
Ja sit on helpompi selittää muillekin.”*

-Ron

Yuval-Davisia (2006, 199) mukaillen, Ronin kohdalla kuulumisen toteutuu kaksisuuntaisena tekona yhtäältä ulkopuolelta häneen mahdollisesti kohdistaman identifikaation ja toisaalta henkilökohtaisen, itseidentifioinnin kautta. Vaikka toiminta on kohdennettu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituville ihmisille, se jättää tilaa henkilökohtaisille tulkinnoille tuohon kategoriaan kuulumisesta. Jokaisen itsemäärittelyoikeutta korostava orientaatio on siten edistänyt positiivisten lhbtq*-identiteettien muodostumista ja antanut tilaa monenlaisille tavoille olla osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöä.

Osa kuvasi, miten seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta kuvaavan termistön oppiminen Together -toiminnassa oli tukenut oman orientaation nimeämistä. Tämä näkökulma on erityisen tärkeä, sillä seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön identifioitumisen perusteella kansainvälistä suojelua hakevilta edellytetään turvapaikkapuhuttelussa oman suuntautumisen ”todistamista”. Todistustaakkaa lhbtq* -turvapaikanhakijoiden kohdalla on kritisoitu muun muassa siitä syystä, että se perustuu ensinnäkin hyvin kapea-alaiseen, länsimaalaiseen käsitykseen eri seksuaalisten orientaatioiden ilmaisusta. Toisekseen, puhuttelujen käytänteet tarkkoine kysymyksineen eivät saa loukata ihmisen perustavanlaatuaista oikeutta yksityisyyteen. (esim. Jansen & Spijkerboer 2011, 49–66; ILGA 2014, 24; FRA 2017, 2, 6–7; ILGA 2019, 81; Hertoghs & Schinkel 2018, Lee & Brotman 2018, 257–258.) Turvapaikkamenettelyssä ei myöskään huomioida riittävästi sitä, että koko elämänsä mahdollisesti ”kaapissa” eläneelle ihmiselle oman identiteetin nimeäminen tai siitä puhuminen on usein hyvin vaikeaa. (esim. Jansen & Spijkerboer 2011, 69; FRA 2017, 6-7). Erityisesti sopivien sanojen löytämisen vaikeuden tunnistan omaan työhistoriaani asiakasryhmän parissa nojaten.

Together -yhteisötoiminnassa haastateltaville oli tarjoutunut tilaa ja vapautta omaehtoiseen itsemäärittelyyn, joka poikkeaa muualla koetuista velvoitteista sopeutua muiden määrittelyihin tai vastata itseä koskeviin kysymyksiin.

Näkyminen muille ja tilan ottaminen Together -tapaamisten ulkopuolella

Kuulumisen neuvottelut ilmenivät myös niin sanotusti syrjästä esiin astumisena, uskalluksena näkyä muille eri tavoin. Sen jälkeen, kun omaa itseä oli turvallisesti ”esitetty” vertaisille yhteisötoiminnassa, siitä haluttiin myös kertoa ulkomaailmalle. Vaikka ryhmän kesken oleminen Helsinki Pride Yhteisön intiimeissä tiloissa koettiin suojaisaksi paikaksi, myös yhdessä ulkoilmaan, muiden ihmisten pariin menemistä pidettiin tärkeänä. Erilaiset vierailut museoihin, osallistumiset tapahtumiin sekä kesäpäivän vietto yhdessä puistossa nähtiin merkityksellisinä kokemuksina. Yksilöt, joiden historiaan ja nykyhetkeen sisältyi runsaasti piilottelua, ”suljettuna” elämistä sekä kontaktin välttelyä, halusivat nyt näkyä ja ottaa tilaa. Nelson ja Alex selittivät, että pelkästään sisätiloissa kyhjäyttäminen tapaamisissa muistuttaisi liikaa kotimaan aikaista piilottelua ja muusta yhteiskunnasta eristyksissä olemista. Yhdessä ulkoilmaan siirtyminen oli sekä konkreettisesti materiaalisen tilan ottamista, mutta myös näkymistä ja osallistumista. Oman yhteisön jäsenistä sai turvaa myös ulkopuolella liikkua:

”Mut eihän meidän kuulu olla vaan täällä sisällä piilossa, sehän ois sama kun [kotimaa]:ssa!

Yhdessä me voidaan mennä tonne ulos ihan eri tavalla ku sit yksikseen.

Se voi pelottaa mut sit porukalla me tiedetään, et me ollaan täs turvassa ja se on aika mahtavaa.

Yhdessä se on eri.”

-Nelson

”We also need to be in touch with the life out there. And here it is possible, before in our countries, it wasn’t an option. So what I think is that we also need to go out there together and be part of the life, the society.”

--

”it’s not just this place itself. I mean, when we are together, we know we are safe...

It is here in this place but we can also go out and we are still safe --.”

-Alex

Turvallinen tila oli siis mahdollista kuljettaa kuin näkymättömänä sateenvarjona, tai -kaarena, myös muihin fyysisiin paikkoihin. Turvaa kannattelevat sekä yhteisötoiminnan osallistujat että ohjaajat sanattomalla sopimuksellaan yhteenkuuluvuudesta. Osittain paikkasidonnainen emotionaalinen, turvallisuuden tunnetta herättävä yhteisöön kuuluminen on kuitenkin pohjimmaltaan olemukseltaan liikuteltavaa ja väline vuorovaikutukseen ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Ron mainitsee, että mikäli hänen koulussaan olisi edes yksi ”togetherlainen”, paikka tuntuisi turvallisemmalta. Kuulumisella on siten myös ikään kuin tarve laajentua myös sen fyysisen syntypaikan ulkopuolelle.

Tällainen vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa oli aihealue, jota en ollut osannut huomioida alun perin haastattelukysymyksissäni, mutta joka osoittautui kiinnostavaksi teemaksi aineistossani. Pride -viikko ja erityisesti sen kulkue ja puistojuhla mainittiin myös tärkeinä muihin (laajempaan sateenkaarikansaan) liittymisen ja näkymisen paikkoina. Moni kuvasi mieleenpainuvaksi kokemukseksi marssia avoimesti sateenkaarilippuja heiluttaen yhdessä yli sadan tuhannen ihmisen kanssa. Tätä voidaan tarkastella niin oman itsen esittämisenä, näkymisenä osana yhteisöä kuin myös kannanottona itselle tärkeän asian – yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien – puolesta.

Tämän lisäksi Together -yhteisön omat taidenäyttelyt toimivat turvallisena väylänä oman tarinan kertomiselle. Toiminnassa työstetyt maalaukset ja kollaasit olivat ensisijaisesti välineitä omien tunteiden ja kokemusten käsittelyyn, mutta niiden esittäminen muille ihmisille symboloi turvallista itsensä kertomista. Tässäkään kertominen ei rajoitu vertaisryhmän sisälle, vaikka se olikin ensisijainen paikka teosten merkitysten avaamiselle. Carlos kuvaili, kuinka käänteentekevää oli saada tunnustusta omasta taideteoksestaan, kun se valittiin mukaan näyttelyyn aiemman vuoden Pride -viikolla. Vielä vaikuttavampaa oli kuitenkin se, että kymmenet tuhannet ihmiset näkivät hänen tarinansa.

Kuvallisen ilmaisun lisäksi yhdessä paikallisen teatterin kanssa toteutettu luova tanssiprojekti oli merkinnyt tilaisuutta oman itsen pohdiskeluun ja näyttämiseen kehollisesti:

*”It [taideprojekti] helped me to bring out my feelings and how I can display them
and
tell the world that this is who I am.”
-Alex*

Kuulumista ilmennetään joissakin määrittelyissä myös materiaalisena ja kehollisena kokemuksena. Tähän sisältyy myös niin sanottu paikan tekeminen (engl. *place-making*), jossa fyysinen paikka toimii konkreettisena raamina tai alustana kuulumisen muille relationaalisille ulottuvuuksille. (Lähdesmäki ym. 2016, 236–237.) Ajattelen aineistossani esiintyvän kehollisen esittämisen ja tilan ottamisen olevan myös tällaista juurruttavaa oman paikan tekemistä laajemmassa elinympäristössä. Tanssiprojektiin osallistumisen kautta haastateltavani oli asettunut myös kehollisella tasolla dialogiin muun maailman kanssa. Kehon kautta työskentely ja itsen näyttäminen ovat kiinnostavia myös siksi, että monien kohdalla omaan ruumiiseen on kohdistunut eri muotoista väkivaltaa, jopa kidutusta. Toiminnalliset, esimerkiksi joogaa ja erilaisia luovia menetelmiä hyödyntävät työskentelymuodot voivat tarjota lhbtq* -turvapaikanhakijoille erinomaisen väylän itsetutkiskelulle ja -ilmaisulle (Alessi & Kahn 2017, 388). Henkilökohtaista tarinaa kertovat, kuitenkin anonyymiytensä säilyttävät teokset toimivat siis symbolisina ”ulostuloina” ja keskustelunavauksina muulle yhteiskunnalle. Niiden kautta on mahdollista turvallisesti ottaa tilaa paikoissa -galleriatiloissa, esiintymislavoilla tai kadulla – sekä vaatia muita ihmisiä kuuntelemaan, mitä tekijöillä on kerrottavanaan. Yhteisötoiminta oli siten toiminut alustana oman identiteetin turvalliselle esittämiselle sekä omassa vertaisryhmässä että muussa yhteiskunnassa.

Neuvottelua omasta yhteiskunnallisesta paikasta: kategorioiden kyseenalaistaminen

Yuval-Davis (2006, 202) kirjoittaa, että identiteetit ovat kertomuksia, joita ihmiset kertovat ensiksikin siitä, keitä he ovat ja mihin he kuuluvat, mutta myös siitä, keitä he *eivät* ole. Haastatteluissa ”minää” tai omaa yhteisöä koskevat kerronnat ilmensivät sekä henkilökohtaisessa kuulumisen maastossa otettuja askeleita, että paljastivat lhbtq* -turvapaikanhakijoiden kohtaamia normeja ja stereotypioita. Kuvauksiin keskittymällä voidaan tavoittaa juuri sitä kokemuksellista ja paljastavaa toista tietoa, joka on niin sanotun virallisen tiedon totuuksien ja väittämien vastakohta, tai sitä täydentävää informaatiota (Hänninen, Karjalainen & Lahti 2005, 4–5). Kiehtova ja ennalta odottamaton teema oli haastatteluissa esiintynyt ulkopuolelta tulevien kategorisointien ja rajanvetojen kyseenalaistaminen. Näiden yhteydessä huomio keskittyy siihen, millaisia ominaisuuksia lhbtq* -ihmisyyteen ja turvapaikan hakemiseen haastateltavieni mielestä liitetään, ja miten he näihin ihmisryhmiin itse kuuluvina kokevat nuo määritelmät. Aineistossani kuulumista käsittelevä toinen tieto sai myös vastapuheen muodon.

Vastapuheen käsitettä on käyttänyt englannin kielisessä kirjallisuudessa muun muassa hooks (1989, 5), mutta sosiaalialan kirjallisuudessa sitä on käsitelty erityisesti Jokisen, Huttusen ja Kulmalan teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta* (2004). Vastapuheen idea lähtee ajatuksesta, että ihmisille on tyypillistä luokitella asioita kulttuurisesti muodostuviin sääntöihin perustuen, jotka yhdessä tuottavat tietynlaisen sosiokulttuurisen järjestyksen. Muille maailmamme ihmisille tuotetaan identiteettejä sen mukaan, millaisiin kategorioihin heidän katsotaan kuuluvan. Kategorioihin linkittyy tietynlaiset ominaisuudet ja toimintaodotukset (Juhila 2004, 22–23). Kulttuuriseen marginaaliin sijoitettuja identiteettejä, joita luodaan stereotyyppisten vastakohtaparien ja institutionaalisten mallitarinoiden kautta, voidaan kutsua Goffmanin (1961 & 1963, ref. Juhila 2004, 24) termein leimatuiksi identiteeteiksi (engl. *spoiled identity*). Vastapuhe tässä yhteydessä merkitsee asettumista poleemiseen suhteeseen näiden määrittelyjen tai tarinoiden kanssa. Siinä neuvotellaan vallassa olevien, vakiintuneiden kategorioiden kanssa ja ”viritellään vaihtoehtoisten identiteettien mahdollisuuksia” (emt. 29). Tuon vastapuheen käsitteen tässä esille, sillä näen sen tärkeänä kuulumisen politiikkaan kytkeytyvänä elementtinä, jonka kautta konkretisoituu se, miten haastateltavani kyseenalaistivat ulkopuolelta tulleita määritelmiä. Carlos kritisoi koko vähemmistö -termiä:

”Mitä mä toivoisin niinku elämältä ylipäättään, et unohdettais se seksuaalivähemmistöt, et ei me mitään vähemmistöjä olla. Se vähemmistö sanana on sellanen negatiivisesti resonoiva, et se painaa alaspäin. Et meistä tulis samanlaisia kuin kaikki muutkin ihmiset.”

-Carlos

Kritiikki kohdistuu juuri siihen ilmaisuun, jonka ongelmallisuuden olen itsekin tuonut esille termistöä käsittelevässä luvussa 2. Myös muissa haastattelussa kommentoitiin, miten huolimatta siitä, ettei henkilö ole seksuaaliselta suuntautumiseltaan hetero, hänellä on samanlaisia tarpeita, kuin kellä tahansa toisellakin. Vastapuheen yhteydessä tällaisista ilmaisuista puhutaan tavallisuusretoriikkana. Tavallisuusretoriikka toimii strategiana tilanteissa, joissa ihminen nähdään leimatun identiteetin läpi, tarjoten henkilölle keinon irrottautua negatiivisesti sävyttyneestä leimasta. (Juhila 2004, 30.) Ajattelen, ettei edellä kuvattu kyseenalaistus tutkimuskohteeni kohdalla merkitse sitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituminen itsessään olisi negatiivista, vaan kyseessä on nimenomaan heteronormatiivisten rakenteiden vastustaminen.

Carlosin tavoin, Amari kyseenalaistaa sen, että joutuu aina määrittämään omaa identiteettiään uusia ihmisiä tavatessaan: *”jos sä oot heteroseksuaali, sä et tuu sanomaan et hei [Amari], mä oon*

heteroseksuaali mut mä joudun aina sanomaan mitä mä olen”. Vastapuhe kohdistuu siis sellaisiin kategoriisiin käsityksiin, joissa heteronormatiivisuudesta poikkeaminen nähdään yksilön koko identiteettiä määrittelevänä tekijänä ja sellaisena, joka lähtökohtaisesti tulee ottaa esille sosiaalisissa kohtaamisissa. Tulkitsen tämän liittyvän kuulumisen ja identiteetin väliseen dynamiikkaan. Anthias (2009, 10) kirjoittaa, etteivät identiteetti ja kuuluminen eivät ole sama asia, sillä yksilö voi kokea lukeutuvansa tiettyyn ihmisryhmään, muttei tunne olevansa kokonaisvaltaisesti hyväksytty siihen. Hän voi myös tuntea vahvaa kuulumista yhteisöön kuitenkin identifioitumatta siihen kokonaan. On myös huomioitava, että ihmisillä on useita identiteettejä, jotka muovautuvat ja vaihtelevat tilanteen ja olosuhteiden myötä. (Emt. 10.) Yksilö voi siten tuntea olevansa osa ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistö -kategoriaa”, muttei koe tätä identiteettiään ensisijaisesti määrittävänä.

Tämä tekee myös omanlaistaan rajaa Helsinki Pride Yhteisön ja ”muun maailman” välille: Together-toiminnassa keskiöön nousee ihmisen yksilölliset ominaisuudet ja moninaiset identiteetit, joiden joukossa vähemmistöryhmään kuulumisen on vain yksi – vaikkakin hyvin merkityksellinen – tekijä. Sen sijaan, vähemmistökategorian liiallinen korostaminen ja koko persoonan lähtökohdaksi käsittäminen tuottavat toiseutta. Tulkitsen myös kommenttien puhuvan sen puolesta, että niin sukupuoli kuin seksuaalisuuskin voitaisiin nähdä laajempina jatkumoina, eikä niinkään selvärajaisina luokituksina, joilla otetaan kantaa siihen, mikä on ”yleistä” ja mikä ”erilaista”.

Vastaanasettuminen näkyi haastatteluissa myös turvapaikkaa hakeviin ihmisiin liitettyjen käsitysten kyseenalaistamisena. Tätä tehtiin erityisesti toimijuuden tai toiminnallisuuden korostamisen kautta, sekä niille asetettujen rajoitteiden kritisoinnana. Nimesin luvussa 3 toimijuuden yhdeksi osallisuuden osatekijäksi, jolla viitataan ihmisen konkreettiseen toimintaan ja toimintavalmiuksiin yhteiskunnassa. Käsitän omassa työssäni toimijuuden sosiaalisiin prosesseihin, valtaan, resursseihin ja rakenteisiin kytkeytyneenä tekemisenä tai tekemättä jättämisenä (Ronkainen 2008, 388). Siinä on kyse ihmisen käsityksistä siitä, mitä hän osaa ja mihin pystyy, sekä millaisia vaihtoehtoja elämässä on (Jyrämä 2008, 191–192). Lisäksi toimijuus on henkilökohtaisen hallinnan saavuttamista suhteessa ympäristöön ja tunteesta, että oma toiminta on itsestä lähtevää sen sijaan, että muut ihmiset tai normit säätelisivät sitä (Punna & Malinen & Sevón & Sihvonon 2017, 155.) Toimijuus ilmeni haastatteluissa erityisesti tekemisen kuvauksina, jotka sijoittuvat sekä nykyhetkeen että tulevaisuuteen. Toisaalta, yhdenlaista toimijuutta on itsessään kategorioiden kyseenalaistaminen ja aiemmin kuvattu tilan ottaminen ja muille näkyminen.

Huomioiden turvapaikanhakijoiden niukat mahdollisuudet vaikuttaa oman arkensa sisältöön (ks. luku 2.1.) yhdessä turvapaikkaprosessiin liittyvän epävarmuuden kanssa, voisi kuvitella yksilöiden passivoituvan ja keskittyvän ainoastaan oleskelulupapäätöksen saamiseen. Brun (2015, 19) puhuu artikkelissaan pitkittyneen siirtymän käsitteestä, joka merkitsee sitä, että yksilöt kokevat olevansa jumissa nykyhetkessä ja vain odottavansa arvaamatonta tulevaisuutta. ”Loputtoman nykyhetken” loukussa saattaa tuntua merkityksettömältä työskennellä oman tulevaisuuden eteen (emt. 19). Omien haastateltavieni kohdalla, epävarma tulevaisuus tai oleskeluluvan puuttuminen eivät kuitenkaan näyttäyty esteenä kiinnittymiselle ja osallistumiselle. Sen sijaan haastatteluissa kuvataan, miten tärkeää yhteisötoiminta on ollut kotoutumisen kannalta ja esitetään toiveita turvapaikanhakijoiden osallisuuden edistämiseksi:

”Kun sä oot turvapaikanhakija ja vielä tällänen erityispiirre kun mulla, niin sä vaan oot, etkä tee mitään. Ei ketään kiinnosta, et hei toihan vois osata jotain ja tollakin on jotain annettavaa. Et vaikka mä tarviin tukee, niin kyl mä silti voin myös tehdä asioita ja oppia. Ja tääl mä oonki sit tehny vaikka mitä, ja se on ollu ihan tosi iso juttu.”

-Diana

Dianan kommentti kyseenalaistaa vahvasti sellaisen käsityksen turvapaikanhakijoista, josta Huttunen kirjoittaa pakolaisten ja maahanmuuttajien kategorisointia käsittelevässä artikkelissaan seuraavasti: pakolaiseksi luokitellut eivät ole ensisijaisesti yksilöitä, vaan paon, kärsimyksen ja osattomuuden leimaamia hahmoja, avun tarvitsijoita ja lähinnä toimenpiteiden kohteita eikä aktiivisia toimijoita (Huttunen 2004, 143). Dianan tavoin, muutama muukin informanteistani toi esille haastatteluissaan, että tuen tarve yhdellä osa-alueella ei automaattisesti merkitse passiivisuutta ja kyvyttömyyttä kaikilla muilla. Turvapaikan hakeminen on jo itsessään *teko* ja pikemminkin osoitus vastarinnasta, toimijuudesta ja aktiivisuudesta, kuin merkki ”kohtaloon” alistumisesta. Tämän vuoksi heidät tulisi nähdä kykyjen ja osaamisen kautta, jota edeltävä sitaattikin peräänkuuluttaa. Together - yhteisötoiminta näyttäytyi aineistossa juuri yhtenä toimijuuden paikkana, jossa yksilöt eivät olleet ainoastaan oleskelulupapäätöstä odottavia, jähmettyneitä turvapaikanhakijoita, vaan aktiivisia, omaa toimintaa tuottavia yksilöitä. Passiivisen turvapaikanhakijan kategorian vastustaminen myös johdattaa seuraavan teeman, eli yhteiskunnallisen osallisuuden vaatimuksen äärelle.

Yhteisötoiminta yhteiskunnallisen osallisuuden edistäjänä

Kuulumisen politiikassa on kyse myös huomioiduksi tulemisesta, tilan ja osallisuuden vaatimuksesta (Yuval-Davis 2006, 197). Yhteisötoiminnassa mukanaolo oli tarjonnut haastateltavilleni konkreettista tukea Suomeen kiinnittymisessä sekä synnyttänyt rohkeutta vaatia ympäristöltä enemmän huomiota oman ryhmän tarpeille ja lisää mahdollisuuksia osallistumiselle. Samalla kun omasta kuulumisesta kerrottiin, tuotiin esille niitä tarpeita, joita lhbtqi* -turvapaikanhakijoilla yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta on.

Kuuluminen Suomeen, yhteiskunnan jäsenyys ja osallisuus muodostuivat aineistoni perusteella erityisesti kielen oppimisesta, sääntöjen tuntemisesta ja työpaikan löytämisestä. Monet kuvaavat halukkuuttaan kouluttautua, löytää oma koti ja ansaita elanto tulevaisuudessa Suomessa. Edellä nimettyjä kuulumisen rakennuspalikoita voisi kuvata osallisuuden toiminnalliseksi muodoksi. Together -yhteisötoiminta on ollut merkityksellistä, sillä sen kautta ryhmäläisillä on ollut mahdollisuus oppia suomalaisesta yhteiskunnasta, lainsäädännöstä, oikeuksista ja sateenkaariyhteisöstä. Aihealueita käsittelevät luennot kuvattiin tärkeiksi sekä yksilön itseluottamuksen että Suomeen kiinnittymisen näkökulmasta. Suomalaisista tavoista ja käytänteistä tietäminen helpotti sopeutumista uuteen ympäristöön. Alex kuvaili turvapaikanhakijana elämistä epätietoisuudessa olemisena ja selitti, ettei kukaan vastaanottokeskuksessa opeta konkreettisia arjen taitoja tai sitouta suomalaiseen kulttuuriin. Hänen lisäksi moni muu toi esille sitä, miten Together -yhteisötoiminta oli sekä tukenut yksilöiden voimavaraistumista tiedon karttumisen ja konkreettisten taitojen oppimisen kautta, että auttanut Suomeen kotoutumisessa. Samankaltaisia tuloksia esitetään myös kanadalaisessa artikkelissa, jossa pakolaistaustainen henkilö kertoo lhbtqi* -järjestössä oppimiensa asioiden merkityksestä, jotka muun muassa helpottivat paikallisessa järjestelmässä toimimista (Logie ym. 2016, 6–7). Tietojen ja taitojen kartuttamisen merkityksellisyys sekä hyvinvoinnin ja osallisuuden että kotoutumisen näkökulmasta on tuotu esille myös suomalaisissa turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttajia käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Marucco 2017, 99-100; Koskinen & Siekkinen 2019, 148).

Esitin kysymyksen, onko toiminnasta jäänyt puuttumaan jotakin kaivattua, ja moni toi esille kielikurssien tärkeyden. Amari muun muassa kritisoi sitä, ettei ole kuullut ryhmässä puhuttavan lähes ollenkaan suomea, vaan oli pääasiassa oppinut muiden kielten sanoja. Kielen oppiminen nähdäänkin usein tärkeänä elementtinä oman arjessa pärjäämisen näkökulmasta mutta myös siksi, että sen avulla voidaan luoda vuorovaikutussuhteita suomalaisiin (Kokkonen 2010, 170–171). Koska

yhteisötoiminnan koettiin monin tavoin tukevan omaa Suomeen kotoutumista, nähtiin se myös luonnollisena paikkana uuden elinympäristön kielen opettelulle. Aiemmin esille tuomani huolet kouluympäristön ihmisten homofobisista asenteista ja itsensä piilossa pitämisestä saattavat osaltaan vaikuttaa siihen, etteivät haastateltavat kokeneet niitä miellyttäväiksi opiskelupaikoiksi. Together -toiminnan työntekijät ja vertaiset sen sijaan toimivat turvallisina kumppaneina nykyhetkeen kiinnittymisessä ja oman kotoutumisen edistämisessä.

Toimintamahdollisuuksien kuvauksiin liittyi vastakkainasettelua kotimaan kokemusten ja nykyhetken välillä: osa selitti, miten kotimaassa kokonaisvaltaista osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan ei voinut kuvitellakaan, mutta Suomessa oli luvallista haaveilla uudenlaisista mahdollisuuksista.

”Meillä kotimaassa, kun sä kuulut seksuaalivähemmistöön, sä oot vähän kuin kirottu. Sua sanotaan noidaksi tai että sussa on pahat henget ja sä oot niinku tosi huono. Ja sä et voi olla mitenkään osa yhteiskuntaa eikä sulla oo mitään annettavaa.

Sä oot tosi paha ja likainen eikä susta oo mihinkään. Ja nyt tässä ryhmässä, oon miettinyt, että jonain päivänä, jos ois vaikka töiden puolesta lasten kanssa tekemisissä, niin mähän osaan opettaa niille askartelua, piirtämistä, maalaamista, korujen tekoa ja kukkien kasvattamista, vaikka mitä.

Että mä oon yhtä hyvä kuin muutkin ja mullakin on paikka tässä yhteiskunnassa ja mä osaan asioita. – ”

-Diana

Edeltävästä aineisto-otteesta huomaa, että ero aiempaan minäkäsitykseen on muuttunut merkittävästi. Sitaatti tuo esille ensinnäkin kuulumisen prosessinomaista luonnetta, jossa Suomeen paikannutaan myös tulevaisuudessa, ja toiseksi se kertoo yksilön voimavaraistumisesta. Diana, joka aiemmin oli kokenut yhteiskunnallisen osallisuutensa varsin kapeana, pohti nyt, miten paljon osaa asioita ja kuinka voisi jatkossa opettaa niitä myös muille. Yhteisöön kiinnittyminen, siellä taitojen kartuttaminen, uuden opettelu ja muilta saatu positiivinen palaute olivat siten yhdessä kasvattaneet osallistujien omanarvontunnettaan, joka jälleen lisäsi käsitystä toimintamahdollisuuksista yhteiskunnassa.

Kokkonen (2010, 27) kirjoittaa omassa pakolaisten vuorovaikutussuhteita käsittelevässä väitöskirjassaan, että suhteiden kautta voidaan tulla osaksi yhteisöä ja jopa yhteiskuntaa. Verdasco (2018, 2) puhuu nuoria turvapaikanhakijoita Tanskassa käsittelevässä artikkelissaan

ankkurointipisteistä, jotka merkitsevät sosiaalisista suhteista luotuja kuulumisen paikkoja, joilla pidettiin yllä kokemusta pysyvyydestä muutoin epävarmassa tilanteessa. Sosiaaliin suhteisiin vaikuttavat olennaisesti turvapaikan hakemiseen kytkeytyvät epävarmuus, sekä ajalliset ja paikalliset tekijät. Esimerkiksi kouluun, asuntolaan tai moskeijaan ”ankkuroitumisen” kautta, nuorille turvapaikanhakijoille muodostui tärkeitä turvallisuutta, vakautta ja osallisuutta luovia paikkoja ja ihmissuhteita. Näiden kiinnittymispaikkojen kautta pystyttiin myös säilyttämään ideaa elämän ”normaaliudesta”, sidottiin itseä nykyhetkeen sekä voitiin pohtia omaa elämää tulevaisuudessa. (Verdasco 2018, 9, 11, 13.) Samoin omassa aineistossani yhteisötoiminta on ollut ikään kuin yhdenlainen ankkurointipiste, josta käsin omaa tulevaisuutta Suomessa hahmoteltiin. Yhteisöön kuulumisen muodostui tosiaankin paikaksi rakentaa kuulumista koko yhteiskuntaan (vrt. Kokkonen 2010, 27).

Together -yhteisössä vahvistunut minäkäsitys sekä syntyneet ideat omista toimimismahdollisuuksista haluttiin lisäksi jalkauttaa osaksi muun yhteiskunnan toimintaa. Alaikäisiä turvapaikanhakijoita tutkinut Kohli (2011) on todennut, että turvallisuus, kuulumisen tunne ja onnistumisen kokemukset yhdessä ovat ensiarvoisen tärkeitä lasten hyvinvoinnin rakentumiselle, mutta liian usein työskentelyssä keskitytään ainoastaan niihin ja konkreettisten osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen unohtuu. Huolimatta siitä, että omat informanttini ovat aikuisia, tavoitan heidän kertomuksistaan samankaltaista kaltaista kaipuuta juuri toiminnalliselle osallistumiselle, joka arjen tasolla loisi mahdollisuuksia uusille kuulumisen paikoille ja edistäisi henkilöiden jaksamista epävarmassa elämäntilanteessa. Muutama haastateltavista esittikin toiveen, että voisi tehdä edes vapaaehtoistyötä, jotta saisi päiviinsä tekemistä, mutta myös antaakseen takaisin yhteiskunnalle. Suomalaisissa erilaisia maahanmuuttajia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että työn tai koulupaikan kautta hankitaan toimeentuloa ja ihmissuhteita sekä tullaan yhteisön jäseneksi. Lisäksi symbolisella tasolla työnteko antaa oikeuden yhteiseen hyvään (Huttunen 2002, 342; Valtonen 2004, 76–79; Pentikäinen 2005, 250).

Voimavaraistuminen oli myös synnyttänyt halua uudenlaiseen osallistumiseen yhteisötoiminnassa. Rooli yhteisön jäsenenä ikään kuin kehittyi ja osa haastateltavista toivoi tulevaisuudessa voivansa toimia kokoontumisten ohjaajana tai uusien ihmisten vastaanottajana. Tämä kytkeytyi kuulumisen vastavuoroisuuteen eli siihen, että saadessaan muilta, ihminen haluaa antaa takaisin. Afrikan ja Karibian alueen eri maista lähtöisin olevien lhbt -ihmisten ryhmätoiminnassa oli myös havaittu osallistujien keskinäistä vastavuoroisuutta. Osallistujat halusivat auttaa muita ryhmäläisiä jakamalla tietoa arjessa selviytymisen tueksi sekä kertoa miten itse olivat selvinneet traumaattisista

menneisyyden kokemuksistaan. Muiden auttaminen voimistaa sekä omaa henkistä jaksamista, että tarjoaa mielekästä, itseään kehittävää tekemistä. (Alessi 2016, 208–209; Logie ym. 2016, 6.)

Yhteisötoimintaan osallistuminen oli lisäksi vahvistanut osallistujien halua laajempaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Erityisesti oman yhteisön hyväksi toimiminen ja niin sanottu kansalaisaktivismi nousivat muutamassa haastattelussa keskeiseksi aiheeksi. Palo oman ryhmän, vainottujen sateenkaari-ihmisten, asioiden edistämiseen näyttäytyi yhtenä toimijuuden muotona. Together -yhteisön eteen halutaan tehdä töitä, jotta voitaisiin ”antaa takaisin” sitä hyvää, jota on itse saanut, mutta myös siksi, että ihmisten keskinäinen yhdenvertaisuus koko maailmassa kohenisi. Pohjoisamerikkalaisten tutkimusten mukaan lhbtq* -turvapaikanhakijoiden (tai pakolaisten ja maahanmuuttajien) resilienssiä oli lisännyt vertaistuen lisäksi omalle yhteisölle ja muulle yhteiskunnalle takaisin antaminen esimerkiksi vapaaehtoistyön kautta (Alessi 2016, 208–209; Logie ym. 2016, 6). Pelkästään yhteisötoiminnassa mukana olemisella nähtiin olevan yhteiskunnallista merkitystä, kuten Amari pohtii:

”Nämä tämmöset paikat ovat usein semmosia asioita, jotka on saatu tai voitettu.

Et en usko, että mikään valtio tai mikään poliittinen puolue olisi miettinyt meitä ja antanu meille tällaisen yhteisön ’heiii että tässä ois teille tällanen toiminta, et ottakaa se...’ vaan sen takia on sodittu, ehkä jopa tapeltu, tehty kaikki, että saataisiin se. Et tästä syystä sitä toimintaa pitää tukea. Juuri sen yhteisön takia, että muillakin ois tää koti.”

-Amari

Together -yhteisötoiminnan arvokkuus ja omanlaisensa harvinaisuus on siten ymmärretty, ja moni painottaakin, että vastaavanlaista toimintaa pitäisi olla tarjolla myös muualla Suomessa. Toive tästä linkittyy siihen tosiasiaan, että monet joutuvat siirtymään pois Pääkaupunkiseudulta turvapaikkapuhuttelun jälkeen (ks. kappale 2.1), jolloin tärkeä kuulumisen paikka menetetään. Osa tuo myös esille huolen siitä, miten sellaiset sateenkaarevat turvapaikanhakijat pärjäävät, jotka asuvat muualla Suomessa eivätkä ole tietoisia Together -toiminnan kaltaisesta palvelusta. Myös aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä on nostettu esille, että joutuessaan etäälle lhbtq* -ihmisten järjestöistä tai yhteisöistä, yksilöt ovat jälleen vaarassa jäädä täysin yksin (esim. Heartland Alliance 2012, 16; Akin 2016, 465; Seta 2017b) Esimerkiksi norjalaisen selvityksen mukaan lhbtq* -järjestö oli ainoa tärkeä kuulumisen kokemuksen rakentaja ja taho, jolta saada käytännön apua ja tukea (Eggebø ym. 2018, 4).

Together -yhteisötoimintaan osallistujien vastauksissa ei keskitytty kuitenkaan ainoastaan oman ryhmän aseman edistämiseen Suomessa. Vastaavanlaista tukitoimintaa halutaan laajentaa myös muihin valtioihin, jotta se tavoittaisi kaikki sorretut sateenkaari-ihmiset. Taylor kertoo haastattelussaan, haluavansa ensinnäkin integroitua Suomeen, mutta sen jälkeen työskennellä myös kansainvälisesti ihmisten asenteiden muuttamiseksi:

”And the other thing is that I really wish that all the struggle can be heard over the world. Because the society where we are coming from, is like we are the devil, we are from devil.

So for me, I really want to make this voice to come up and try to show them in my country that no, this is really not what you are thinking.

- - I really wish maybe we can also go out and fight for this right, to my home country or some other country! - -

So that’s what I am planning to do and I really wish that will happen.”

-Taylor

Me -ilmaisu viittaa sekä Together -yhteisötoiminnan ihmisiin, että kansainväliseen lhbtq*-kansaan, joihin molempiin Taylor kokee kuuluvansa. Kuulumista tapahtuu siten kokemuksellisen tasolla translokationaalisesti maailmanlaajuiseen lhbtq* -yhteisöön mutta paikallisesti Suomeen, jossa halutaan kerätä voimavaroja ja tietotaitoa, jotta ”paluu” omaan lähtömaahan sujuisi menestyksekkäästi. Paluu ei välttämättä tässä tapauksessa merkitse pysyvää muuttoa tai edes vierailua kotimaahan, vaan siellä ja muualla vallitsevan, aiemmin Tayloria sortaneen ajatusmaailman vastustamista, jopa muuttamista. Kuten Taylorin haastattelusitaatti osoittaa, yksilöt luovat kuulumistaan monentasoisissa sosiaalisissa suhteissa. Tämä relationaalinen verkostomme on jatkuvassa muutoksessa ja yhteys ympärillä oleviin ihmisiin saa erilaisia muotoja johtuen meistä itsestämme, muista ihmisistä ja olosuhteista (May 2013, 130.)

Yhteisötoiminta oli siis synnyttänyt voimavaraistumista, toimijuutta ja rohkeutta neuvotella omista yhteiskunnallisista mahdollisuuksista (Yuval-Davis 2006, 197; May 2011, 369–370). Kuulumisen politiikan näkökulmasta keskiöön nouseekin se, miten yhteiskunta noihin vaateisiin vastaa (Antonsich 2010, 13–14). Varjonen (2013, 154) kirjoittaa maahanmuuttajien identiteettiä, ryhmäsuhteita ja integraatiota maahanmuuttajien elämäntarinoita käsittelevässä väitöskirjassaan, että tutkimukseen osallistujat peräänkuuluttivat suomalaisilta ”ymmärrystä ja myötätuntoa, vaativat parempaa ja tasavertaisempaa kohtelua sekä enemmän resursseja, neuvontaa, koulutusta, asuntoja ja työllistymismahdollisuuksia” maahanmuuttajien kotoutumisen tueksi. Samanlaisia toiveita

osallistumismahdollisuuksien laajentamisesta esitetään myös omassa haastatteluaineistossani. Kuten oma aineistoni osoittaa, traumaattisesta taustasta ja haavoittuvuudestaan huolimatta, lhbtq* -turvapaikanhakijoilla on häkellyttävän paljon resilienssiä, osaamista, kykyjä, taitoja ja luovuutta, joita vahvistamalla voidaan edesauttaa niin menneisyyden kokemuksista ylipääsemistä kuin täysivaltaista yhteiskunnallista osallisuuttakin.

7. TULOSTEN YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSENI LUOTETTAVUUS

Juuri lhbtq* -turvapaikanhakijoita koskevia tutkimuksia on Suomessa tuotettu suhteellisen vähän, ja suurin osa tehdyistäkin on keskittynyt itse turvapaikkamenettelyyn tai vastaanottopalvelujen järjestämiseen. Helsinki Pride Yhteisön Together -yhteisötoiminnan kaltaista palvelua ei ole myöskään tarjottu Suomessa tai muissa Pohjoismaissa kuin muutamien vuosien ajan. Tämä oli minulle merkittävä syy lähteä tutkimaan ihmisryhmää, joiden todellisuudesta tiedetään vielä varsin vähän. Oppiaineeni sosiaalityön näkökulmasta tutkimustiedolle oli myös selkeä tarve. Olen pyrkinyt opinnäytetyössäni vastaamaan seuraavaan kysymykseen: *millaisia merkityksiä yhteisötoiminnalla on kuulumisen näkökulmasta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituille turvapaikanhakijoille?*

7.1. Kuulumisen ja osallisuuden vastavuoroisuus – yhteisötoiminnan merkitykset

Tutkimuksestani kävi ilmi, että Together -yhteisötoiminta oli lhbtq* -turvapaikanhakijoille ainutlaatuinen kuulumisen paikka. Pääasiallinen elinympäristö, vastaanottokeskus, ja siellä asuvat toiset turvapaikanhakijat eivät mahdollistaneet informanteilleni turvallisia sosiaalisia suhteita ja muihin liittymistä. Syynä tähän oli ensisijaisesti kokemus, että muut vastaanottokeskuksen asukkaat ylläpitävät lähtömaissa vallitsevia homo- tai transfobisia asenteita. Samankaltaisia huolia esitettiin myös sellaisista oman kulttuurin henkilöistä, jotka olivat asuneet Suomessa pitempään. Lähtökohtaisesti Suomessa oleminen koettiin turvallisena, mutta osa kuvasi pitävänsä oman identiteettinsä piilossa kaikkialla muualla, paitsi Together -yhteisötoiminnassa. Rasismin kokemukset ja epävarmuus suomalaisten ihmisten, myös ammattilaisten, asenteista nousivat joissakin haastatteluissa esille. Suomalaista lhbtq* -yhteisöä kuvattiin pääosin vastaanottavaiseksi, mutta

mahdollisten kohtaamispaikkojen niukkuus oli este liittymiselle. Lisäksi rajoitteeksi muodostui henkilöilystodistuksen puuttuminen, jota edellytetään sateenkaariystävällisiin illanviettopaikkoihin pääsemiseksi. Edeltävien kuulumisen rajoitteiden keskellä Helsinki Pride Yhteisön Together -yhteisötoiminta kuvattiin ainoaksi paikaksi, jonne haastateltavat kokivat olevansa kokonaisvaltaisesti tervetulleita.

Together -yhteisötoimintaan osallistuminen on ollut merkityksellistä haastateltaville, sillä se on mahdollistanut ainutlaatuista emotionaalista kuulumista turvallisessa ympäristössä muihin, samanlaisiksi koettuihin ihmisiin. Seksuaali- ja/tai sukupuoliyhteisöön identifioiduminen, sen vuoksi vainon kohteeksi joutuminen ja lopulta omasta kotimaasta pakeneminen muodostavat harvinaislaatuisten yhdistelmien, yhteiskunnallisen paikan ja intersubjektiveen siteen, jonka varaan kuulumista rakennettiin. (vrt. Reading & Rubin 2011; Murray 2014; Logie ym. 2016.) Ryhmän moninaisuus – erilaiset etniset taustat, persoonallisuudet ja sukupuolet – nähtiin poikkeuksesta rikkautena. Samanlaisten toisten lisäksi tärkeitä kuulumisen kokemuksen synnyttäjiä olivat yhteisötoimintaa järjestävät työntekijät vastaanottavaisina ja lämpiminä ammattilaisina, jotka toimivat ikään kuin sillanrakentajina yksilön ja yhteisön välillä. Kuulumisen kokemus juurtui keskeisesti juuri vastavuoroisiin suhteisiin ja Together -toiminnan konkreettisiin tiloihin, joita kuvailtiin ainoana turvallisena paikkana olla oma itsensä. Turvallisuus muodostui fyysisten puitteiden lisäksi säännöistä, joista salassapitovelvollisuus kohosi tärkeimmäksi.

Kuulumisen kokemus vaikuttaa siihen, miten yksilö näkee itsensä ja paikkansa elämiskaikmassaan. Together- yhteisöön liittyminen oli tarjonnut uudenlaisen tilan tai sijainnin, josta käsin marginaaliin asetetut henkilöt pystyivät neuvottelemaan omista yhteiskunnallisista asemistaan ja identiteeteistään. Lhbtqi* -turvapaikanhakijoilla on lähes poikkeuksesta taustallaan toistuvia, väkivallan ja erilaisista yhteisöstä ulossuljetuksi tulemisen kokemuksia ja monet ovat tottuneet piilottamaan identiteettinsä ollessaan tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Tämän vuoksi ”kaapista ulos tuleminen” eri viranomaisille turvapaikkaprosessin aikana voi olla pelottavaa ja uudelleen traumatisoivaa. (Messih 2017, 6; Lee & Brotman 2018, 254–259, 266; White ym. 2019, 10.) Painoarvoa yhteisötoiminnassa sai se, että yksilöillä on ollut vapaus määritellä itsensä ja harjoitella turvallisesti oman ”minän” näyttämistä muulle yhteiskunnalle esimerkiksi esittävän taiteen kautta. Tämän lisäksi yhteisön kanssa liikkumalla tapaamispaikan ulkopuolella sekä osallistumalla tapahtumiin ja aktiviteetteihin oli konkreettisesti pystytty ottamaan fyysistä tilaa omassa elinympäristössä. Tämä oli myös edistänyt kokemusta siitä, että on osa ympäröivää yhteiskuntaa.

Oman yhteisön löytäminen oli voimavaraistanut henkilöitä ja mahdollistanut sekä positiivisen lhbtq*-identiteetin luomisen, että negatiivissävytteisten sateenkaarevuuteen tai turvapaikanhakijuuteen liitettyjen, ulkopuolelta tehtyjen, toiseuttavien määritelmien kyseenalaistamisen. Haavoittuva asema ei merkitse passiivisuutta tai näköalattomuutta, eivätkä haastateltavat anna marginaaleihin asemoitumisen määrittää heidän toimijuuttaan. Sen sijaan he kertovat tulevaisuudensuunnitelmistaan, Suomeen kuulumisesta ja oman yhteisön eteen työskentelystä. Together -yhteisötoiminnassa mahdollistunut konkreettisten taitojen opettelu ja suomalaisesta yhteiskunnasta oppiminen ovat sekä tarjonneet mielekästä tekemistä, että kasvattaneet haastateltavien osallisuuden kokemusta. Haastateltavat toivat esille tarvitsevansa lisää toimimismahdollisuuksia, esimerkiksi kielen opiskelua, taitojen kartuttamista ja työelämään osallistumista, arjessa selviytymisen ja kotoutumisen tueksi. Mielenkiintoista tuloksissa on, että kuuluminen paikantuu Together -yhteisön lisäksi vahvasti juuri Suomeen. Oma paikka nähdään pikemminkin lhbtq* -yhteisössä, kuin muiden maahanmuuttajien tai maahanmuuttajataustaisten ihmisten keskuudessa.

Together -yhteisötoiminta saa siten monitasoisen merkityksen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien henkilöiden kertomuksissa kuulumisen näkökulmasta. Osallistuminen oli tärkeää haastateltaville, sillä se mahdollisti turvallisessa ympäristössä muihin samanlaisiksi koettuihin ihmisiin liittymisen ja yhteisöllisyyden kokemuksen. Sen lisäksi vapaus itsensä määrittelyyn ja ilmaisuun yhdessä taitojen kehittämisen kanssa oli tarjonnut välineitä oman minäkäsityksen muokkaamiseen. Tämän lisäksi yhteisöön kuulumisen oli synnyttänyt liittymistä sekä suomalaiseen lhbtq* -yhteisöön että Suomeen yhteiskuntana. Together- toiminta oli tarjonnut myös tilan, josta käsin henkilöt pystyivät neuvottelemaan omista yhteiskunnallisista asemistaan sekä toimintamahdollisuuksistaan. Osallisuuden ja kuulumisen kokemus näyttäytyvät läpi aineiston vastavuoroisina, toisistaan ammentavina ja toisiaan kasvattavina.

7.2. Tulosten merkitys sosiaalityölle

Tässä yhteydessä kytken tutkimukseni tulokset sosiaalityön kontekstiin. Pohdin, mitä kaikkea yhteisötoiminnasta saatu kokemustieto merkitsee niille käytännön työn ammattilaisille, jotka mahdollisesti kohtaavat sateenkaarevia turvapaikanhakijoita eri yhteyksissä. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotossa viranomaisilla on merkittävä rooli, mutta heidän lisäksi yksilöt kohtaavat monia eri toimijoita koulutuksen, sosiaali- ja terveysalan ja työllistymispalveluiden sektoreilta. Lisäksi yhteiskunnallisen alan järjestöillä on olennainen merkitys turvapaikanhakijoiden

arkipäivän mielekkyyden ja kotoutumisen kannalta, kuten omankin tutkimukseni tulokset osoittavat. (Keskinen & Vuori 2012, 27–28; Jauhiainen 2017, 9; Kokkonen 2018, 99.) Myös tässä tutkimuksessa kolmannen sektorin palveluista löytynyt yhteisö ja sen toimintaa ohjaavat ammattilaiset ovat vaikuttaneet merkittävästi lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden hyvinvointiin.

Sosiaalityö kategorioiden tuottajana ja purkajana

Pohdin ensimmäiseksi tulosteni merkitystä haavoittuvien ihmisryhmien tunnistamisen ja huomioimisen näkökulmasta. Suomalainen yhteiskunta juurtuu pohjoismaiselle hyvinvointivaltiomallille, jonka peruseriaatteet universalismi, tasa-arvo ja yhteenkuuluvuus korostavat yhteistä ja samanlaisuutta. Niiden liiallinen painottaminen saattaa kuitenkin sokaista tunnistamasta rasismia tai muita hierarkkisia eroja eri ryhmien välillä. (Keskinen & Vuori 2012, 27; Eliassi 2017, 7.) Lisäksi ihmisryhmien sisäinen moninaisuus saattaa jäädä piiloon. Esimerkiksi turvapaikanhakijat eivät ole yhtenäinen kategoria, vaan voimme erottaa joukosta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, alaikäisenä yksin tulleet, lapsiperheet, vammaiset, ihmiskaupan uhrin ja yksinään matkustaneet naiset omiksi ihmisryhmikseen, joiden tuen tarpeet saattavat poiketa suurestikin toisistaan. Lisäksi vaihtelua tuovat erilaiset kansalaisuudet, kulttuurit, ikä, luokka, uskonto, koulutustausta, elämäkokemukset ja persoonallisuuden piirteet. Kaiken tämän lisäksi yksilön haavoittuvuuteen vaikuttavat monentasoiset biologiset, psykologiset, sosiaaliset ja ympäristöön linkittyvät ominaisuudet, erilaiset suojaavat tai altistavat tekijät sekä yksilölliset pärjäämistä tuottavat prosessit. (Snellman ym. 2014, 208.) Suomalaisille palveluille tyypillisessä, ”kaikille samaa” painottavassa orientaatioissa on vaarana, että sen nojalla erityinen haavoittuvuus saattaa jäädä huomiotta, sillä yhdenvertaisuuden nimissä kukaan ei saa saada ”erityiskohtelua”.

Hyvinvointivaltiollisissa poliittisissa linjauksissa tapahtuvalla erilaisten ihmisryhmien tunnistamisella on kaksinainen luonne. Yhtäältä niissä luodaan kategorisointeja, joilla määritellään tiettyjä ryhmiä ja niiden ominaisuuksia, usein varsin ongelmakeskeisessä muodossa. Sosiaalityön asiakasmääritelmillä on oma sijansa kategorioiden – esimerkiksi työttömät, asunnottomat tai lähisuhdeväkivallan uhrin – tuottajana. Pahimmillaan kategorisoinnit voivat toimia eriarvoistavan kohtelun perustana ja leimata ihmisiä. Toisaalta, käytänteillä ja politiikalla voidaan tuottaa mahdollisuuksia kuulumiselle ja osallisuudelle, mikäli ihmisten moninaisuus, kategorisoivien käytänteiden purkaminen ja rasismien vastustaminen otetaan lähtökohdaksi. Erityispalvelujen, esimerkiksi kotoutumispalvelujen tai tietyille marginaalissa oleville ryhmille suunnattujen

toimintojen kautta myös tunnustetaan erilaisten ihmisten moninaiset tarpeet. (Keskinen & Vuori 2012, 27.) Sosiaalityöntekijöillä on merkityksellinen rooli tässä erityisyyden tunnistamisen ja toiseuttavan kategorisoinnin välisessä tasapainoilussa.

Oman tutkimukseni löydökset asettavatkin sosiaalialan ammattilaisille eräänlaisen kaksoistavoitteen: samanaikaisesti kun yhteiskunnallinen velvollisuus on tunnistaa haavoittuvuutta ja erityistarpeita, ne eivät saa muodostaa ihmisiä negatiivisesti leimaavia kategorioita, joilla ajetaan voimavaraistumisen ja toimijuuden ylitse. Tämän yhteydessä käyttämämme kieli niin arjen asiakastyössä kuin tutkimuksessakin on merkityksellisessä asemassa. Esimerkiksi seksuaaliseen orientaatioon tai sukupuoleen viittaavien ilmausten käyttö asiakkaista – vaikkakin tahattomasti – saattaa luoda kokemuksen kohtaamattomuudesta, mikäli asiakas ei tunnista työntekijän sanavalintoja omikseen. Sosiaalityön antiopressiivinen orientaatio tunnistaa seksuaalisuutta kuvaavat termit sosiaalisesti rakennettuina kategorioina ja tiedostaa sen, etteivät monetkaan ihmiset yksiselitteisesti sovi näiden sisälle. (Hines 2012, 28–29.) Tästä syystä ammattilaisten tulisi jättää tilaa asiakkaiden yksilöllisille tulkinnoille ja määrittelyille, ja tukea heitä niiden omaehtoisessa rakentamisessa, kuten Helsinki Pride Yhteisöllä oli tehty. Olennaista on myös huomioida se, kuinka merkittävä rooli lhbtq* -turvapaikanhakijoita kohtaavilla sosiaalityöntekijöillä voi olla stigmatisoinnin purkamisessa. Mikäli ympäristöstä lähtöisin olevat negatiiviset asenteet ovat vaikuttaneet asiakkaan käsitykseen omasta orientaatiostaan, voi sosiaalityöntekijä ikään kuin asettua hänen liittolaisekseen noita haitallisia viestejä vastaan. (Hines 2012, 28–29.) Tätä kautta voidaan tukea asiakkaita näkemään itsensä arvokkaina ihmisinä ja vahvistaa heidän toimijuuttaan.

Kategorisointien yhteydessä voimme pohtia lisäksi sitä, millainen merkitys erilaisuudella ja haavoittuvuudella ylipäättään on sosiaalityöntekijälle. Juhila (2006, 104, 109) kirjoittaa eroihin perustuvasta sosiaalityöstä, jossa marginaalisuutta ei käsitetä aina lähtökohtaisesti huonommuutena tai jonakin sellaisena, josta tulisi pyrkiä pois, takaisin yhteiskunnan ”keskukseen”, vaan se on enemmänkin ”erilaisuutta vallitsevaan normaaliin nähden”. Marginaalisuus ei myöskään ole koko yksilöä essentiaalisesti määrittävä ominaisuus vaan yksi positio hänen elämässään, esimerkiksi turvapaikanhakijana eläminen Suomessa tai sateenkaarevana ihmisenä eläminen vastaanottokeskuksessa. Tämä haavoittuvuus, jota oman tutkimukseni kohteena olevat ihmiset kantavat, ei kuitenkaan merkitse, etteivätkö he voisi olla aktiivisia oman elämänsä toimijoita muunlaisissa olosuhteissa, kuten omatkin löydökseni osoittavat. Erot huomioiva ja ne työskentelyn lähtökohdaksi ottava sosiaalityöntekijä tai alan tutkija ei siten katso marginaalissa elävää ihmistä

ongelmana tai vain vähemmistönsä edustajana, vaan kokonaisuutena, jolla on monia puolia, identiteettejä ja toimijuuksia (Emt. 109–111.)

Tätä kokonaisvaltaista käsitystä olen itsekin yrittänyt painottaa koko opinnäytetyöni läpi, tuomalla esille kuulumisen kautta entisestään vahvistuneita yksilöitä, jotka aktiivisesti rakentavat paikkaansa Suomessa. Toivon, että kaikille opinnäytetyöni lukeneille on välittynyt osittain paradoksaalinenkin suhteeni sellaisiin ilmaisuihin kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistö tai turvapaikanhakija. Ajattelen edelleen, että tiettyjen yhteiskunnallisten asemien hahmottamiseksi termit ovat perusteltuja, sillä niiden avulla voimme tavoittaa ihmisryhmän marginaalisen aseman. En kuitenkaan esitä niitä linsseinä, joiden läpi ihmisten monitasoisia identiteettejä tulisi tarkastella. Juhilaa (2006, 110–111, 206) mukaillen, näen että erot ja ihmisten loputtoman monimuotoisuuden tiedostavalla sosiaalityöllä tuetaan myös yksilöiden ja yhteisöjen valtautumista, kun essentialisoivat oletukset ja kategorisoinnin rajoitteet puretaan eikä niiden anneta määritellä ihmisten toimijuutta. Näen tässä kaikessa olevan kyse hyvin perustavanlaatuisista sosiaalialan asiakastyön elementeistä, vuorovaikutustaidoista ja kohtaamisesta. Oma aineistoni puhui sen puolesta, että pelkästään sensitiivinen, arvostava ihmisten vastaanottaminen on korjaavaa ja sillä voidaan luoda vahvat perustukset voimavaraistumiselle. Stigmoja ja haitallisia kategoriointeja vastaan voidaan taistella yksinkertaisimmillaan siitä lähtökohdasta, että kunnioitamme kaikenlaista ihmisyyttä, annamme tilaa moninaisuudelle, kohtaamme asiakkaat sensitiivisesti ja etsimme heidän kanssaan ”yhteistä kieltä”. (Juhila 2006, 106–107.)

Sosiaalityön rooli osallisuuden edistäjänä

Olen pitkin opinnäytetyötäni tuonut vahvasti esille sosiaalityön vastuuta huolehtia heikommassa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnista. Tämä huolenpito tapahtuu sekä yksilötasolla asiakastapaamisissa kohtaamalla asiakas kunnioittavasti, että konkreettisilla toimilla ja ”rakenteellisesti” yhteiskunnallista osallisuutta edistämällä. (Pohjola & Laitinen & Seppänen 2014, 273.) Kyse ei siten ole vain toisen tiedon kuuntelusta, haavoittuvuuden havainnoimisesta tai kahdenkeskisiin asiakastapaamisiin jäävästä kumppanuudesta ja asiakasta yksilötasolla voimavaraistavasta työstä. Sosiaalityön tekeminen tai alan tutkimus saa poliittisen ulottuvuuden, kun ne nähdään keinoina käydä dialogia yhteiskunnassa valtaapitävien kanssa (Juhila 2006, 106–107). Osallisuuden edistäminen on siten ymmärrettävä sekä yksilökohtaisen että rakenteellisen sosiaalityön haasteena, jossa kyse on toimijuuden ja osallistumisen mahdollistamisesta sekä siitä, että kaikenlaiset

ihmiset, myös huono-osaiset, voivat olla mukana yhteiskunnallisissa prosesseissa ja vaikuttamassa päätöksiin (Pohjola ym. 2014, 272).

Yksilökohtaisen ja rakenteellisen sosiaalityön välinen raja ei ole yksiselitteinen. Suomalaisessa aihetta koskevassa tieteellisessä keskustelussa liikutaan samanaikaisesta sekä yksilöllisten tilanteiden tasolla että ihmisten elämässä vaikuttavia olosuhteita yhteiskunnallisesti tarkastellen. Näkökulma tuo vahvemmin esille sosiaalityön kokonaisvaltaisuutta ja sitä, että tavoitellut muutokset edellyttävät samanaikaisesti kaikilla ulottuvuuksilla työskentelyä. (Pohjola ym. 2014, 273.) Kansainvälistä suojelua hakevien lhbtq* -ihmisten elämässä kansallisilla ja kansainvälisillä linjauksilla on keskeinen merkitys jopa yksilön perustarpeiden, kuten asumisen, turvallisuuden, ruokailun ja yksityisyyden kannalta. Säädökset asettavat konkreettisia rajoja myös ihmisryhmän parissa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Kun kyseeseen tulee esimerkiksi omassa aineistossanikin esille tuotu lhbtq* -ihmisten turvattomuus vastaanottokeskuksissa, asettuu sosiaalialan ammattilaisten tehtäväksi turvapaikanhakijoiden majoitukseen liittyvien tasapäistävien ja jähmeiden rakenteiden kyseenalaistaminen ja uusien ratkaisujen etsiminen. Näin yksilökohtainen työskentely asiakkaiden kanssa merkitsee myös aina jossain määrin rakenteissa toimimista, jonka vuoksi painotan tässä alaluvussa sitä, kuinka suuri merkitys käytännön sosiaalityössä tehdyillä ratkaisuilla on myös yhteiskunnallisella tasolla.

Turvapaikkaa hakevien lhbtq* -ihmisten kohdalla olennaiseksi kysymykseksi nousee ensimmäisenä se, ketkä kaikki ymmärretään osaksi ”hyvinvointiyhteiskuntaamme”, toisin sanoen, perustetaanko ajatus osallisuudesta kansalaisuudelle tai pysyvälle oleskeluluvulle. Monia turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleviä ammattilaisia lannistaa se, että asiakkaille tarjottavat palvelut ovat suppeampia kuin kuntalaisten, jolloin arjen työkalupakki on ikään kuin vaillinaisempi ja toimijuuden tukeminen haastavampaa. Pohjoismaissa ihmisten oikeudet ja velvollisuudet ovatkin vahvasti sidoksissa oleskelulupaan (Keskinen & Vuori 2012, 11). Oleskelulupastatuksen muoto tai sen puuttuminen ei kuitenkaan saa missään tilanteessa ajaa sosiaalialan ammattieettisten periaatteiden ohitse, joissa keskeistä on ihmisoikeuksien kunnioittaminen, osallisuuden edistäminen ja yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden vastustaminen (Talentia 2017, 11, 16–17, 22–23).

Sironen (2019, 159) kirjoittaa pakolaistaustaisia naisia käsittelevässä artikkelissaan, että naisten kokemus osallisuudesta muodostui erityisesti yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien kautta. Tämän kautta voimme ymmärtää, kuinka turvapaikanhakijoiden ansiotyön tekemisen, opiskelun ja toimijuuden rajoittaminen heikentää ihmisryhmän yhteiskunnallista asemaa. Rajoitukset myös

heijastelevat vallitsevia käsityksiä siitä, miten muualta tulleiden ihmisten osaamista ja taitoja arvotetaan. Lisäksi kotoutumisen näkökulmasta on merkityksellistä, nähdäänkö uudet maahan tulleet ihmiset ainoastaan toimenpiteiden kohteina, joille yhteiskunta määrittelee osallisuuden ehdot, vai onko heillä itsellään mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, miten Suomeen kiinnittyvät. Osallisuuden ja toimijuuden rajoittaminen turvapaikanhakuvaiheessa tukee passiivisuutta ja pahimmassa tapauksessa muokkaa yksilön käsitystä itsestään siten, ettei hän enää koe pystyvänsä vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun. On lisäksi huomioitava, että oleskeluluvan saamisen jälkeen kotoutumisvaiheen palveluissa ihmisiltä odotetaan usein aktiivista osallistumista oman kotoutumisensa edistämiseen, joka puolestaan saattaa olla haasteellista, jos hän on pitkään joutunut törmäämään lähinnä toiminnan rajoitteisiin.

Kuten oma tutkimukseni tuo esille, huolimatta siitä, että turvapaikkamenettelyyn sisältyy rajoitteita, odottamista ja epävarmuutta, elämän ei tarvitse olla passiivista tai tyhjää, vaan aika halutaan käyttää hyödyllisesti. Epävarmuus siitä, saako jäädä Suomeen, ei lannistanut haastateltaviani vaan he olivat kiinnostuneita omien taitojen kehittämisestä ja kotoutumisensa edistämisestä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että aika turvapaikanhakijana voi olla aktiivinen ja tavoitteellinen vaihe, jossa oma elämäntilanne otetaan uudella tavalla haltuun, mikäli yksilöiden osallisuutta tuetaan (Rotter 2016, ref. Vanhanen 2019, 214; Kohli & Kaukko 2018, 503–504; Petäjaniemi ym. 2018, 15.) Vaikka virallisesti kotouttaminen alkaa vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen, miellän itse ihmisen henkilökohtaisen kotoutumisen prosessin alkavan siitä hetkestä, kun hän saapuu Suomeen, ehkä jopa aiemmin matkalla tai lähtömaassa. Ylipäätään käsitän kotoutumisen vuorovaikutuksellisenä, kahdensuuntaisena prosessina, jossa kyseessä on myös suomalaisen yhteiskunnan sopeutuminen väestön moninaisuuteen (Ahmad 2010, 90; Varjonen 2013, 11, 15). Yksi tällaisen sopeutumisen muoto voisikin olla vahvasti kansalaisuutta tai pysyvää oleskelulupaa yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksenä painottavan ajattelutavan horjuttaminen, ja keskittyminen siihen, millaisille muille perustoille ja olemisen prosesseille kuulumista voidaan rakentaa. Juuri tällaisessa muutostyössä on sekä yksilöllisellä että rakenteellisella sosiaalityöllä merkittävä tehtävänsä.

Käytännön sosiaalityössä turvapaikanhakijuutta voitaisiinkin tarkastella siitä näkökulmasta, että prosessin aikana pyritään nimenomaisesti tukemaan ihmisten osallisuutta ja voimavaraistumista, jotta hänellä olisi ensinnäkin parhaat mahdolliset valmiudet kertoa tarinansa turvapaikkapuhuttelussa ja toiseksi resursseja mielekkääseen elämään koko turvapaikkamenettelyn ajan. Tällöin yksilöillä olisi myös myöhemmin välineitä saada kaikki mahdollinen irti kotoutumispalveluista omanlaisen elämän rakentamisen tueksi. Tällä en tarkoita, että voimavaraistumisen tukemisella tulisi tähdätä ainoastaan

”tehokkaaseen” kotoutumiseen vaan pikemminkin sitä, että ihmisen henkilökohtaisten resurssien voimistamisella on hänelle itselleen hyötyä, oli hän missä päin maailmaa tahansa. Sosiaalityö on globaalia ihmisoikeustyötä, eikä yksilön tukeminen hänen senhetkisessä elämäntilanteessaan saisi olla riippuvaista siitä, onko tämän tulevaisuus Suomessa vai ei.

Osallisuuden edistäminen merkitsisi siis samaa, mitä Marucco (2017, 100) on omassa kirjoituksessaan suosittanut: että turvapaikanhakijat tulisi mahdollisimman varhain ottaa mukaan työelämään, vapaaehtoistoimintaan sekä muihin toimiin yhteiskunnan eri osa-alueilla. Työskentelyn lähtökohdaksi tulisi ottaa yksilöiden tarpeet, taidot ja harrastukset, ja järjestää näiden pohjalta heille sopivia toimintoja. Tällä tavoin vahvistetaan jokaisen ihmisen oikeutta osallistua merkitykselliseen toimintaan, jolla on myönteisiä vaikutuksia sekä heidän omaan että koko yhteisön hyvinvointiin. (Ingvarsson ym. 2016, ref. Emt. 100.) Näen, että erityisesti lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden kohdalla, jotka ovat usein kotimaassaan kohdanneet syrjintää työpaikanhaussa, opintoihin hakeutumisessa tai yrittäessään muutoin kehittää itseään, tukee toimintaan suuntautuva orientaatio erityisen hyvin voimavaraistumista ja traumaattisista tapahtumista toipumista (Alessi 2016, 203, 208–209).

Lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden osallisuuden tukeminen edellyttää siten käytännön työn ammattilaisilta vahvaa keskinäistä verkostoitumista, jotta erilaisten toimijoiden tarjoamat palvelut ovat tuttuja, sekä asiakkaiden aktiivista ohjaamista noiden toimintojen piiriin. Lisäksi se saattaa ajoittain edellyttää asiakkaiden mukaan menemistä ja palveluihin saattamista, koska uusien ihmisten kohtaaminen voi olla monelle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvalle turvapaikanhakijalle varsin pelottavaa. Tarvitaan lisäksi enemmän projekteja, hankkeita ja toimintoja, joilla tarjotaan arkeen mielekäästä tekemistä ja tuetaan toimijuutta. Näiden avulla voidaan myös tehdä yhteiskunnassa merkittävää asenteisiin vaikuttamista, joka on yksi rakenteellisen sosiaalityön muoto. Luomalla siltoja turvapaikanhakijoiden ja Suomessa asuvien ihmisten välillä, työskennellään myös ennakkoluulojen ja rasististen asenteiden purkamiseksi. Uusien käytänteiden ja toimintojen luomisprosesseissa tarvitaan juuri sosiaalityön laaja-alaista asiantuntijuutta ihmisten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Tätä kaikkea ei voida kuitenkaan toteuttaa ilman tarvittavia taloudellisia resursseja viranomaistyössä tai kolmannella sektorilla, nojautumalla siihen, että järjestöjen vapaaehtoiset pitävät huolta marginaalissa olevista. Tästä syystä myös yhteiskunnallisella tasolla tulee jakaa resursseja palvelujen kehittämiseen ja uusien käytänteiden luomiseen.

Oleennaista osallisuuden tukemisessa on myös, miten ihminen subjektiivisesti kokee yhteyttä elinympäristöönsä; löytyykö siitä hyvinvoinnin kannalta tärkeitä sosiaalisia suhteita - *kuulumista*. Sen

lisäksi, että lhbtq* -turvapaikanhakijoille tarjotaan merkityksellistä tekemistä kuten opinto- tai työtoimintaa, voisi yksi tavoite olla ihmisryhmän sosiaalisen pääoman kasvattaminen ja kuulumisen kokemuksen edistäminen. Oma opinnäytetyöni vahvistaa aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että ihmisryhmän hyvinvoinnin ja osallisuuden kannalta kokemus yhteisöön kuulumisesta on äärimmäisen tärkeää (Karban & Sirriyeh 2015; Alessi 2016; Logie ym. 2016). Syvennyn tähän vielä seuraavassa alaluvussa.

Sosiaalityö yhteisöjen syntymisen tukijana

Huolimatta siitä, että olen pitkin opinnäytetyötäni korostanut ihmisten yksilöllistä kokemusta ja tarpeita, tutkimukseni konteksti on keskinäiseen vertaisuuteen perustuva yhteisötoiminta ja näkökulmani intersubjektiivinen kuuluminen. Olen monesti itse ollut työntekijä, joka kertoo asiakkaalle yhteisön olemassaolosta ja tekee järjestelyjä, jotta tämä pääsisi Together -työntekijän tapaamiselle. Olen tämän yhteydessä nähnyt vastaanottopalvelujen puolelta, millainen vaikutus ryhmään liittymisellä voi olla yksilön hyvinvointiin. Tämä on saanut pohtimaan, missä niin vahvasti yksilöön keskittyvän sosiaalityön paikka on, kun selvästi vastavuoroisilla sosiaalisilla suhteilla on ihmisen elämässä käänteentekeviä vaikutuksia. Esitin opinnäytetyöni alkupuolella Juhilan sanat, jotka ehdottavat sosiaalityön yhdeksi tehtäväksi nimenomaan vertaisryhmien ja niissä syntyvän sosiaalisen pääomaa vahvistavien käytänteiden tukemisen, ryhmien organisoimisen sekä niiden toiminnasta oppimisen (Juhila 2006, 130). Olen omalla pro gradu -tutkielmallani pyrkinyt omalta osaltani vastaamaan tähän oppimisen haasteeseen ja pyrin nyt selventämään, miten sosiaalityön ammattilaiset voisivat käytännössä edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden omien yhteisöjen syntymistä.

Keskeiseksi tekijäksi yhteisön syntymisen kannalta muodostuu turvallisuudesta huolehtiminen. Petäjaniemi, Lanas ja Kaukko (2018, 15) tuovat artikkelissaan esille, että turvallinen, vahvistava yhteisö vastaanottokeskusaikana oli heidän tutkimuskohteilleen muodostunut ensisijaisesti vertaisista eli muista turvapaikanhakijoista. Oman tutkimuskohteeni kohdalla tämänkaltainen liittyminen ei kuitenkaan ollut mahdollista vastaanottokeskuksessa tai edes sen ulkopuolella. Suurella osalla haastateltavistani suhteet omaan perheeseen ovat katkenneet, eikä liittyminen diasporiseen yhteisöön ollut mahdollista niissä esiintyvien homofobisten asenteiden vuoksi. Tästä syystä, vaikka yhteisöllinen työote vastaanottokeskuksen sisällä saattaa edistää joidenkin siellä asuvien ihmisryhmien kuulumisen kokemusta ja liittymistä, se ei tee ympäristöstä vielä turvallista sellaisille

yksilöille, joilla tutkitusti on riski joutua erilaisen väkivallan kohteeksi (Jansen & Spijkerboer, 2011, 10; UNHCR 2015, 27–28; Eggebø ym. 2018, 5; ILGA 2019, 154; White ym. 2019, 10). Tämä ei liity ainoastaan asumisen järjestämiseen, sillä väkivallan uhka rajoittaa esimerkiksi lhbtq* -ihmisten osallistumista keskusten sisällä järjestettäviin aktiviteetteihin (esim. kielen opetus tai työtoiminta), jotka saattaisivat edistää heidän osallisuuttaan (Eggebø ym. 2018, 5). Kuulumisen kokemuksen kannalta turvallisuus on keskeinen elementti (Ignatieff 1994 ref. Antonsich 2010, 10), joten johtopäätökseni ovat linjassa aiemmin toteutettujen tutkimusten kanssa, jotka ovat myös todenneet, että turvallisille, pakolaistaustaisten lhbtq* -turvapaikanhakijoiden omille paikoille on suuri tarve (esim. Murray 2014, 24; Kahn ym. 2017, 321–323; Alessi ym. 2018; Lee & Brotman 2018, 268).

Pelkkä turvallisen paikan osoittaminen ei kuitenkaan riitä yhteisön muodostamiseksi. Esimerkiksi oman tutkimukseni toimintaympäristö, Together -yhteisö, ei ole itsekseen syntynyt, vaan Helsinki Pride Yhteisön ammattilaisilla on ollut merkittävä rooli sen toimintakulttuurin rakentamisessa ja yksilöiden mukaan ottamisessa. Tärkeää yhteisöjä luovan toiminnan järjestämisessä onkin se, että sitä suunnittelevat ja toteuttavat ammattilaiset, jotka ovat syvästi perehtyneet asiakasryhmän moninaisia tarpeisiin ja tilanteisiin sekä hallitsevat ryhmämuotoisen työskentelyn periaatteet. Toiminta tulee rakentaa kestäville periaatteille ihmisryhmän haavoittuvuus tiedostaen, ja siihen liittymisen tulee tapahtua hallitusti. Näin voidaan varmistaa tapaamisten turvallisuus ja luottamuksellisuus. Lisäksi on tiedostettava, ettei yhteisötoiminta palvele yksiselitteisesti jokaisen lhbtq* -turvapaikanhakijan senhetkisiä tarpeita, vaan ihmisillä tulee itsellään olla halua ja ennen kaikkea voimavaroja liittymiselle. Osa ihmisistä saattaa tarvita enemmän yksilöllisiä tukimuotoja, jotkut taas eivät lähtökohtaisesti koe tarvetta vertaisten löytämiseen.

Väitän kuitenkin oman tutkimukseni perusteella, että pakolaistaustaisten lhbtq* -ihmisten psyykkisen hyvinvoinnin näkökulmasta ryhmämuotoisella, huolellisesti toteutetulla vertaisryhmätoiminnalla voi olla merkittävää hyötyä sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Juuri tälle ihmisryhmälle kohdennetuilla yhteisömuotoisilla tukitoimilla pystytään edesauttamaan uusien ihmissuhteiden syntymistä (vrt. Karban & Sirriyeh 2015; Logie ym. 2016; Kahn ym. 2017). Muihin ihmisiin liittymiseen ja läheisiin vuorovaikutussuhteisiin juurtuvalla sosiaalisella tuella on tutkitusti sekä positiivisia vaikutuksia psyykkiseen hyvinvointiin, että apua ihmisten sopeutuessa elämänmuutoksiin, esimerkiksi maasta toiseen muuttamiseen (Kokkonen 2010, 213; Snellman & Seikkula & Wahlström & Kurri 2014, 210; Beiser ym. 1989; Tran 1991 ref. Kokkonen 2018, 98). Sosiaalisilla suhteilla sekä yhteisöllisyyden kokemuksilla on merkittävä vaikutus myös uuteen maahan kiinnittymiseen ja osallisuuden kokemukseen (Kokkonen 2010, 168–169; Castaneda ym.

2018, 64; Koskinen & Siekkinen 2019, 14; Tiilikainen & Fingerroos 2019, 135). Vertaisryhmätoiminnan arvokkuus on siten myös yhteiskunnallisessa mielessä huomattava, sillä se on saamieni tulosten valossa sekä voimavaraistanut yksilöitä että edistänyt heidän kotoutumistaan Suomeen.

7.3. Tutkimusprosessini analyyttinen tarkastelu

Lähes puolitoista vuotta kestänyt tutkimusmatkani on vihdoinkin päättymässä. Opinnäytetyöni tavoitteena oli tuottaa mahdollisimman rikasta tietoa yhdestä vähänlaisesti tutkitusta ilmiöstä. Sain mahdollisuuden haastatella usein piiloon jäävää ihmisryhmää – lhbtq* -turvapaikanhakijoita – ja kuunnella heidän kokemuksiaan kuulumisesta ja osallisuudesta Suomessa. Keräämäni tieto oli puhuttelevaa ja sen lisäksi, että tutkimusympäristöni, Together -yhteisötoiminnan merkityksellisyys valottui, haastattelut paljastivat paljon myös yksilöiden jokapäiväisestä elämämaailmasta. Tutkimukseni tulokset kuulumisen haasteellisuudesta, rakentumisesta ja laajemmista vaikutuksista tukivat aiempia selvityksiä siitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikkaa hakevien ihmisten tarpeisiin ja suojeluun tulee kiinnittää erityistä huomiota. (esim. Jansen & Spijkerboer 2011; ILGA 2014; UNHCR 2015; FRA, 2017; Alessi ym. 2018.) Opinnäytetyöni valaisi lisäksi konkreettisia tapoja, joilla ihmisryhmän voimavaraistumista voidaan tukea. Tutkimuksellani on kuitenkin rajoitteita, joita on tarpeellista käsitellä yhteenvetolukuni päätteeksi.

Kuulumisen tutkimuksen näkökulmasta, opinnäytetyöni rajoite on se, etten esittänyt haastatteluissa kysymyksiä muihin ihmisryhmiin liittymisestä, enkä siten voinut laajemmin käsitellä erilaisia kuulumisen muotoja informanttien elämässä. Aineistoni perusteella sai laajan käsityksen erityisesti kuulumattomuuden paikoista Suomessa ja Together -vertaisryhmään kiinnittymisestä, mutta uskon mahdollisten jatkotutkimusten selventävän sitä, millaisiin muihin yhteisöihin turvapaikanhakijoina tulleet lhbtq* -ihmiset rakentavat kuulumistaan. Esimerkiksi omassa aineistossani rakentunut Suomeen kiinnittyminen on kiinnostusta herättävä teema, jota tulisi tarkastella laaja-alaisemmin yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Kuulumisen tutkimukseen liittyy usein myös identiteettien tarkastelu narratiivisesti, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettuina kertomuksina, joka näkökulmana jäi omassa tutkimuksessani ulkopuolelle, sillä olin niin vahvasti kiinnittynyt kokemusten tavoittamiseen. Epäilin myös tulkatun aineiston soveltuvuutta tämäntapaiseen analyysitapaan, joskin tunnustan, että minua kokeneemmat tutkijat varmasti onnistuisivat metodin sovelluksessa.

Toinen rajoite liittyy tutkimusaineistoni pieneen kokoon: vain 12 ihmistä kertoi kokemuksistaan. Lisäksi se on linkittynyt vahvasti yhteen maantieteelliseen paikkaan ja tietynlaiseen toimintamuotoon. Muualla Suomessa asuvien, ehkä toisenlaisiin yhteisöihin liittyneiden lhbtq* -turvapaikanhakijoiden kertomukset saattavat siten tuottaa sävyltään hyvin erilaista ymmärrystä ilmiöstä. Myös kuuluminen on olemukseltaan dynaamista ja muuttuvaa ja saa varmasti erilaisia muotoja, kun Together -yhteisötoiminta muokkautuu ja erilaisia ihmisiä liittyy siihen. Haastatteluni keskiössä oli lisäksi Helsinki Pride Yhteisön Together -yhteisötoiminta, eikä muunlaisiin saadun tuen muotoihin pureuduttu syvällisemmin. Tarvitaan siis lisätutkimusta laajemmalla alueella ja erityyppisistä tukipalveluista, sekä lhbtq* -turvapaikanhakijoiden toista tietoa siitä, millaista hyviä avun muotoja vastaanottokeskuksen eri ammattilaiset ovat pystyneet tarjoamaan. Koen, että pienestä koostaan huolimatta, aineistoni on rikas ja monipuolinen. Kaksitoista haastateltavaani olivat eri ikäisiä ja henkilökohtaiset taustat vaihtelivat. Myös eri sukupuolet olivat edustettuina. Kuitenkin, uskon haastattelujen tuovan uusia näkökulmia kuulumisen mahdollisuuksiin ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen, mikäli analysoidaan intersektionaalisesti painottamalla esimerkiksi eri sukupuolten välisiä kokemuksia. Haasteeksi tämänkaltaisessa tarkastelussa saattaa asettua anonymiteetin säilyttäminen, joten näen tarpeena kerätä määrällisesti lisää kokemustietoa erilaisilta lhbtq*-turvapaikanhakijoilta.

Itse tutkimusprosessi oli haastava ja pakotti minut pohtimaan monia perustavanlaatuisia filosofisia kysymyksiä ihmisyydestä, tiedosta ja ihmisen sisäisen maailman ymmärtämisen mahdollisuuksista. Pyrin opinnäytetyössäni pääsemään jonkun toisen inhimillisen olennon kokemusmaailman äärelle, ja se edellytti minulta lapsenomaiseen ihmettelyyn ja uteliaisuuteen palautumista sekä jatkuvaa, omien ennakko-oletusten erittelyä ja tulkintojeni kriittistä arviointia. Toisaalta, tämä fenomenologis-hermeneuttisen metodologian edellytys oli minulle tuttua sosiaalialan työstä, jossa kaikenlainen tietäminen on paikallista (Juhila 2006, 140). Juhila (2006, 140) kirjoittaa Partonia mukaillen, miten ongelmat ovat aina sotkuisia ja määrittelemättömiä, ja tietäminen kehittyy ihmisten välisessä dialogissa. Jotta pystyin herkistymään haastateltavieni toiselle tiedolle ja tutkimaan sitä, minun piti lähteä avoimesti kysymään yhteisötoiminnan eri puolista. Juuri tämä avoimuus ja sisällönanalyysin joustavuus vaikuttivat siihen, että analyysi oli tutkimuksenteossa ehdottomasti raskain vaihe. Minulla ei ollut valmista mallia, johon aloittelevana tutkimuksen tekijänä tukeutua ja olin pakotettu tarkastelemaan aineistoani useista teoreettisista kulmista. Maltillisuus ja sitkeä tieteelliseen kirjallisuuteen perehtyminen kuitenkin kannattivat, ja mielenkiintoinen kuulumisen käsite auttoi

minua eteenpäin. Koen, että sinnikkään luovuutta vaatineen työskentelyn tuloksena pystyin myös välittämään aineistoni kerroksellisuuden ja moniulotteisuuden kirjoittamaani tekstiin.

Olen opinnäytetyössäni esittänyt vahvoja väitteitä ja ehdotuksia toimista, joita sekä asiakastyötä tekevät ammattilaiset, että yhteiskunnassa poliittisia päätöksiä alullepanevat voivat toteuttaa edistääkseen lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden hyvinvointia. Olen lausunut nuo ajatukset aineistosta tehtyihin tulkintoihini nojaten, mutta niitä – kuten koko tutkimustani – lävistää oma arvopohjani sosiaalialan tutkijana ja asiakastyötä tekevänä yksilönä. Haastattelemanani ihmiset eivät ole päässeet kommentoimaan työtäni, joten en voi olla sataprosenttisen varma esittämieni päätelmien, tai niihin perustuvien väittämien todenperäisyydestä. Epävarmuus omista taidoista tutkimuksen tekijänä tai pätevyydestä yhteiskunnallisten kannanottojen esittäjänä ei varmasti koskaan katoa, mutta luotan siihen, että huolellisella työskentelylläni ja juuri ihmisarvoja kunnioittavalla orientaatiollani olen pystynyt edes jossain määrin välittämään lhbtqi* -turvapaikanhakijoiden toista tietoa maailmaan.

Olen iloinen siitä, että jokainen kahdestatoista haastateltavasta antoi luvan litteroidun haastatteluaineiston säilyttämiseen jatkotutkimusta varten, sillä toivon tulevaisuuden tarjoavan minulle vielä uusia mahdollisuuksia aiheen tutkimiseen. Ehkä myös opinnäytetyöni inspiroimana muut tutkijat kiinnostuvat aiheesta ja laajentavat ymmärrystämme ihmisryhmän päivittäisestä todellisuudesta. Erityisesti toivon, että tulevaisuudessa tutkimusta tekevät kyseiseen ihmisryhmään kuuluvat, sellaiset, joilla on omakohtaista kokemusta siitä, millaiselta tuntuu olla kansainvälistä suojelua hakeva sateenkaari-ihminen.

8. LOPUKSI

Sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen sekä oikeanlaisten ja oikein ajoitettujen palvelujen kohdentaminen (SHL 1301/2014, 4 §; Talentia 2017, 22). Siihen kuuluu myös työntekijän henkilökohtaisten rajojen ja senhetkisen tietotason tunnistaminen, oman ammattitaidon kehittäminen ja ylläpitäminen, sekä halu oppia ja ymmärtää uusia ilmiöitä (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 123). Lisäksi työhön sisältyy rakenteissa toimiminen; heikommassa asemassa olevien ihmisryhmien tunnistaminen, kuuleminen ja heidän yhteiskunnallisen asemansa edistäminen (Pohjola ym, 2014, 273). Sosiaalityön työmaa sijoittuuin samanaikaisesti yksilöiden, ihmisryhmien, yhteisöjen ja yhteiskuntien rajapinnoille, mutta myös

niiden sisälle. Sen tavoite on löytää käytännön keinoja kaikkien tasojen keskinäiselle kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle.

Oman opinnäytetyöni päämääränä on ollut lisätä informaatiota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden elämästä ja tarpeista. Olennaisena näen, että sosiaalialan ammattilaiset, jotka heitä työssään kohtaavat, oppisivat tunnistamaan niitä erityisiä haasteita, joita lhbtq* -turvapaikanhakijat elämässään kohtaavat myös Suomeen saavuttuaan. He joutuvat ikään kuin luovimaan useamman erilaisen maailman välissä, joissa pätee joskus keskenään hyvinkin erilaiset arvot, odotukset ja normit. Tämä positio synnyttää samanaikaisesti erityisiä tarpeita, mutta myös mahdollisuuksia, jotka tulisi ottaa työn perustaksi. Anis (2008, 100) painottaa, että monikulttuuriseen sosiaalityöhön kuuluu kaksoisvaatimus: sekä tasa-arvoinen kohtelu, että erojen huomioiminen samanaikaisesti. Ajattelen itsekin, että kaikessa sosiaalityön tekemisessä tulisi korostua asiakkaan ottaminen keskiöön, hänen henkilökohtaisen asiantuntijuutensa arvostaminen ja toisen tiedon kuunteleminen. Se, että asiakkaita kohdellaan heidän yksilöllisistä lähtökohdistaan käsin, ei luo yhteiskuntaan lisää epätasaisuutta vaan päinvastoin edistää yhdenvertaisuutta ja tukee sitä, etteivät ihmiset joutuisi syrjään yhteisöistään.

Fakta on, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvat turvapaikanhakijat tarvitsevat vastaanottopalveluissa suunnitelmallista yksilöllistä ammattiapua sosiaali- ja terveyspalveluista, ja heidän turvallisuuteensa tulee kiinnittää erityistä huomiota asumisjärjestelyissä (UNHCR 2015, 27; Jansen & Spijkerboer 2011, 85; Lukac 2017, 25). Lisäksi heidän toimijuuttaan ja osallisuuttaan tulee tukea järjestämällä työ-, opinto- ja harrastustoimintaa sensitiivisissä, turvallisissa ympäristöissä. Tietoutta lainsäädännöstä, oikeuksista ja suomalaisesta kulttuurista tulee edistää. Lisäksi, sateenkaareville ihmisille kohdennetulla ryhmämuotoisella työllä on mahdollista taistella yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksia vastaan (esim. Reading & Rubin 2011, 94; Heartland Alliance 2012, 29; Kahl, Alessi, Kim, Woolner & Olivieri 2017, 321). Kahdensuuntaisen kotoutumisen näkökulmasta voimme myös pohtia, olisiko siltojen rakentaminen lhbtq* -turvapaikanhakijoiden ja suomalaisen sateenkaarikansan välillä mahdollista.

Tiedostan, etteivät ryhmämuotoiset palvelut ole autuaasti jokaiselle sateenkaarevalle pakolaistaustaiselle henkilölle sopivia, vaan edellyttävät myös sitä, että yksilön senhetkiset voimavarat riittävät yhteisöön liittymiseen. Tarvetta on varmasti myös erilaisille ryhmille: toiminnallisille, terapeuttisille, pitkäkestoisille suljetuille ryhmille jne. Voimme myös lähteä liikkeelle turvapaikkaa hakeneiden lhbtq* -ihmisten valtavasta moninaisuudesta, ja kysyä heidän

tarpeistaan esimerkiksi transsukupuolisten tai tiettyjen etnisten ihmisryhmien omille tapaamisille. Tarvitsemme ehdottomasti lisää ihmisryhmän toista tietoa heitä tukevista palveluista tai käytänteistä, jotta niitä pystyttäisiin luomaan ja kehittämään. Tämä toisen tiedon tavoittelu ei tarkoita ainoastaan lisää tutkimusten tekemistä, vaan myös sitä, joka on sosiaalityön ydintä: asiakkaiden sensitiivistä kohtaamista, heidän kielensä omaksumista, tutustumista, ja heidän asiantuntijuudelleen herkistymistä. Tätä periaatetta pystyy jokainen sosiaalityön kentällä toimiva ammattilainen noudattamaan.

Edeltävän lisäksi on erityisen tärkeää, että suomalaisessa yhteiskunnassa on sellaisia asiantuntijoita ja toimijoita, jotka pystyvät yhteisöjä muodostavia palveluita tarjoamaan. Tutkimukseni tarkoitus onkin ollut tuoda näkyväksi niitä hyviä käytänteitä ja mahdollisuuksia, joita kuulumisen paikkoja rakentavalla sosiaalityöllä on marginaalissa elävien ihmisten parissa. Mikäli sosiaalityön virastoissa ei voida saattaa asiakkaita yhteen, on viranomaisten otettava liittolaisikseen sellaisia kolmannen sektorin ammattilaisia, joilla on tarvittavaa osaamista ja mahdollisuudet yhteisöjen muodostamiselle. Yhteiskunnan valtaa pitäviltä voidaan taas vaatia resurssien jakamista siten, että palveluiden monipuolisuutta pystytään ylläpitämään. Toivonkin, että opinnäytetyöni kautta sekä sosiaalialan kentän ammattilaisilla, että yhteiskunnallisia päätöksiä tekevillä on hitusen enemmän tietoa yhden haavoittuvan ryhmän, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön identifioituvien turvapaikanhakijoiden, elämänsämaailmasta ja tarpeista. Kirjoitin tutkimukseni alkuun Juha Kilpiän (2015, 141) merkityksellisen lausahduksen ja haluan myös päättää työni hänen sanojaan mukailten:

”Sosiaalialan ammattilaisten kohdalla aktivismi ei ole oikeus, vaan se on velvollisuus.”

LÄHTEET

Aarnipuu, T. (2008): *Trans. Sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.

Ahmad, A. (2010). ”Voisin tietysti palkata heitä, mutta...” Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus* (s. 72–79). Helsinki: Gaudeamus.

Akin, D. (2016). Queer asylum seekers: translating sexuality in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(3), 458–474. Haettu osoitteesta: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369183X.2016.1243050> (Viitattu 10.10.2019).

Alessi, E. J. (2016). Resilience in Sexual and Gender Minority Forced Migrants: A Qualitative Exploration. *Traumatology*, 22(3), 203–213. Haettu osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/303828867_Resilience_in_Sexual_and_Gender_Minority_Forced_Migrants_A_Qualitative_Exploration

Alessi E. J. & Kahn, S. (2017). A Framework for Clinical Practice With Sexual and Gender Minority Asylum Seekers. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 4(4), 383–391.

Alessi, E. J. & Kahn, S. & Greenfield, B. & Manning, D. (2018). A Qualitative Exploration of the Integration Experiences of LGBTQ Refugees Who Fled from the Middle East, North Africa, and Central and South Asia to Austria and the Netherlands. *Sexuality Research and Social Policy: Journal of NSRC*. Haettu osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/329074298_A_Qualitative_Exploration_of_the_Integration_Experiences_of_LGBTQ_Refugees_Who_Fled_from_the_Middle_East_North_Africa_and_Central_and_South_Asia_to_Austria_and_the_Netherlands

Anis, M. (2008). *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Helsinki: Väestöliitto.

Anthias, F. (2008). Thinking through the lens of translocational positionality: an intersectionality frame for understanding identity and belonging. *Translocations: Migration and Social Change*, 4(1), 5–20. Haettu osoitteesta:

https://www.researchgate.net/publication/281475768_Thinking_through_the_lens_of_translocation_al_positionality_An_intersectionality_frame_for_understanding_identity_and_belonging

Anthias, F. (2009). Translocational Belonging, Identity and Generation: Questions and Problems in Migration and Ethnic Studies. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 4(1), 6–15. Haettu osoitteesta: https://etmu.fi/wp-content/uploads/2013/01/FJEM_1_2009.pdf

Anthias, F. (2011). Intersections and Translocations: new paradigms for thinking about cultural diversity and social identities. *European Educational Research Journal*, 10, 204–217. Haettu osoitteesta: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.utu.fi/doi/abs/10.2304/eeerj.2011.10.2.204>

Anthias, F. & Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized boundaries: race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*. Lontoo: Routledge.

Antonsich, M. (2010). “Searching for Belonging – an Analytical Framework”. *Geography Compass*, 4(6), 644–659. Haettu osoitteesta: https://repository.lboro.ac.uk/articles/In_search_of_belonging_an_analytical_framework/9481013

Anttonen, A. (1989). *Valtiollisesta yhteisölliseen sosiaalipolitiikkaan*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Asikainen, P. (2018). *Bahter of Finland*. Dokumentti. Haettu osoitteesta: <https://areena.yle.fi/1-4315114> (Viitattu 10.9.2019).

Bennett, J. (2014). Gifted places: the inalienable nature of belonging in place. *Environment and Planning D: Society and Space* 2014, 32, 658–671. Haettu osoitteesta: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.utu.fi/doi/abs/10.1068/d4913p>

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (2010). *Puhutaan seksuaalisuudesta: ammatillisia kohtaantumisia sosiaali- ja hoitotyössä*. Helsinki: Kirjapaja.

Brun, C. (2015). Active Waiting and Changing Hopes: Toward a Time Perspective on Protracted Displacement. *Social Analysis*, 59(1), 19–37.

Brunila, K. & Isopahkala-Bouret, U. (2014). Marginaali säätelevänä ja tuottavana voimana. Teoksessa K. Brunila & U. Isopahkala-Bouret (toim.), *Marginaalin voima!: Aikuiskasvatuksen 51. vuosikirja* (s. 23–37). Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.

Bruun, C. (13.11.2016). Drogad och våldtagen - flera HBT-personer som sökt asyl trakasseras i Helsingfors. *Yle Huvudstadsregionen*. Haettu osoitteesta: <https://svenska.yle.fi/artikel/2016/11/13/drogad-och-valdtagen-flera-hbt-personer-som-sokt-asyl-trakasseras-i-helsingfors> (Viitattu 1.9.2019).

Butler, J. (1990). *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Castaneda, A. & Mäki-Opas, J. & Jokela, S. & Kivi, N. & Lähteenmäki, M. & Miettinen, T. & Nieminen, S. & Santalahti, P. (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. Palomakäsikirja*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136193/7.8.PALOMA_KÄSIKIRJA_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y (Viitattu 19.12.2019).

Creswell, T. (2008). Place: Encountering geography as philosophy. *Geography* 93(3), 132–139. Haettu osoitteesta: <https://search-proquest-com.ezproxy.utu.fi/docview/194757168?accountid=14774>

Danisi, C. (2019). Crossing borders between International Refugee Law and International Human Rights Law in the European context: Can human rights enhance protection against persecution based on sexual orientation (and beyond)? *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 37(4), 359–378. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1177/0924051919884758>

Desjarlais, R. & Throop, C. J. (2011). Phenomenological Approaches in Anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 40(1), 87–102. Haettu osoitteesta: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-anthro-092010-153345>

Dominelli, L. (2002). Anti-oppressive practice in context. Teoksessa R. Adams & L. Dominelli & M. Payne (toim.): *Social work: themes, issues and critical debates*. 2. painos. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave.

Eggebo, H. & Stubberud, E. & Karlström, H. (2018). *Queer Migrants in Norway. Key findings from a research project about living conditions among LGBTI persons in Norway*. Bodo: Norland Research Institute.

Elfving, E. & Kärkkäinen, S. (2018). Sosiaalityön asiantuntijuus vastaanottopalveluissa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 26(4), 361–369. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.30668/janus.76454>

Eskola, J. (2010). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökuomia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 179–203). Jyväskylä: PS Kustannus.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 26–44). Jyväskylä: PS Kustannus.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle. Euroopan unionin virallinen lehti 20.12.2011. Haettu osoitteesta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex%3A32011L0095> (Viitattu 27.1.2019).

Ferguson, I. & Woodward, R. (2009). *Radical social work in practice: making a difference*. Bristol: Bristol University press.

Fontana, A. & Frey, J.H. (2000): The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Handbook of Qualitative Research* (s. 645–672). Toinen painos. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

FRA – European Agency for Fundamental Rights. (2017). *Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers*. Luxembourg: Publications Office.

Gadamer, H-G. (2004). *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.

Gartner, J.L. (2015). (In)credibly Queer: Sexuality-based Asylum in the European Union. Teoksessa A. Chase (toim.), *Transatlantic Perspectives on Diplomacy and Diversity*, (s. 39–66). New York: Humanity in Action Press. Haettu osoitteesta: https://www.humanityinaction.org/knowledge_detail/incredibly-queer-sexuality-based-asylum-in-the-european-union/

Gerharz, E. (2014): Indigenous activism in Bangladesh: translocal spaces and shifting constellations of belonging. *Asian Ethnicity*, 15(4), 552–57. Haettu osoitteesta: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14631369.2014.937112?journalCode=caet20>

Giesecking, J. & Mangold, W. (toim.) (2014). *The People, Place and Space Reader*. New York: Routledge.

Gothóni, R. & Siirto, U. (2016). Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa R. Gothóni & U. Siirto (toim.), *Pakolaisuudesta kotiin* (s. 9–20). Helsinki: Gaudeamus.

Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.

Granfelt, R. (2004). Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus - Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 12(2), 134 – 154. Haettu osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/50262/15160>

Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Suom. ja toim. M. Lehtonen & J. Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hallila, M. (2007). Kirjallisuudentutkimuksen teoreettiset käsitteet ja kohteen. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* 2, 70-76. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.30665/av.74693>

Harding, S. (1983). Why has the sex/gender system become visible only now? Teoksessa S. Harding, & M. Hintikka. *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science* (s. 311–324). Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.

Harper, D. (2019). Hermeneutic. Online Etymology Dictionary. Haettu osoitteesta: <https://www.etymonline.com/word/hermeneutic> (Viitattu 20.11.2019)

Heartland Alliance (2012). *Rainbow Welcome Initiative An assessment and recommendations report on LGBT refugee resettlement in the United States*. Prepared for Office of Refugee Resettlement, US Department of Health and Human Services. Haettu osoitteesta: http://rainbowwelcome.org/uploads/pdfs/ORR%20Report%20MASTER%20COPY_01.2012.pdf (Viitattu 20.12.2019).

Heikkilä, M. & Mustaniemi-Laakso, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisoikeudessa ja -käytänteissä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s. 65–74). Turku: Painosalama Oy.

Helsinki Pride Yhteisö (2019a). Meistä: Yhdistys. Haettu osoitteesta: <https://pride.fi/meista/yhdistys/> (Viitattu 1.12.2019).

Helsinki Pride Yhteisö (2019b). Toimintaamme: Together with Pride. Haettu osoitteesta: <https://pride.fi/toimintaamme/together-with-pride/together-with-pride/> (Viitattu 1.12.2019)

Helsinki Pride Yhteisö (2019c). Tietoa ja tukea: Sanasto. Haettu osoitteesta: <https://pride.fi/tietoa-ja-tukea/sanasto/> (Viitattu 10.12.2019).

Hertoghs, M. & Schinkel, W. (2018). The state's sexual desires: the performance of sexuality in the Dutch asylum procedure. *Theory and Society*. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1007/s11186-018-9330-x> (Viitattu 18.12.2019).

Hiltunen, K. & Oisalo, N. (2016). Rajantekoja, kaipausta, kapinaa. *Lähikuva* 29(4), 3–7. Haettu osoitteesta: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/63736>

Hines, J. M. (2012). Using an Anti-Oppressive Framework in Social Work Practice with Lesbians. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 24(1), 23–39. Saatavilla verkossa: <https://doi.org/10.1080/10538720.2011.611103>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009): *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus

Hirsjärvi, S. & Remes, S. & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi

Hokkanen, L. (2014). *Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet*. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu osoitteesta: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61787/Hokkanen_ActaE%20145pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y

hooks, B. (1989). *Talking back. Thinking feminist, thingking black*. Boston: South End Press.

Horsti, K. (2005). *Vierauden rajat: monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampere University Press.

Huot, S. & Rudman, D. & Dodson, B. (2014). Negotiating belonging following migration: Exploring the relationship between place and identity in Francophone minority communities. *Canadian Geographer*. 58(3), 329–340. Haettu osoitteesta: <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi/doi/abs/10.1111/cag.12067>

Huttunen, L. (2002). *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki: Hakapaino.

Huttunen, L. (2010). Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa J. Ruusuvuori & P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 39–63). Tampere: Vastapaino.

Hyväri, S. (2001). *Vallattomuudesta vastuuseen*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Vammala: Tietosanoma Oy.

Hyväri, S. (2005). Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus* (s. 214–235). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hänninen, K. & Poikela, R. (2016). Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa M. Törrönen & K. Hänninen & P. Jouttimäki & T. Lehto-Lundén & P. Salovaara & M. Veistilä (toim.). *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 146–161). Helsinki: Gaudeamus

ILGA - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. (2014). *Good Practices related to LGBTI Asylum applicants in Europe*. Haettu osoitteesta: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/good_practices_related_to_lgbti_asylum_applicants_in_europe_jul14.pdf (Viitattu 11.10.2019).

ILGA - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. (2016). *Seeking refuge without harassment, detention or return to a “safe country” ILGA Europe Briefing on LGBTI Refugees and Asylum. February 2016*. Haettu osoitteesta: <https://www.ilga-europe.org/resources/policy-papers/ilga-europe-briefing-lgbti-refugees-and-asylum> (Viitattu 20.11.2019).

ILGA - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. (2017). *State Sponsored Homophobia. A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition, 12th edition*. Haettu osoitteesta: <https://www.refworld.org/docid/59e615f64.html> (Viitattu 20.6.2019).

ILGA - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (2019): *State-Sponsored Homophobia 2019, 13th edition*. Author: L. R. Mendes. Geneve: ILGA. Haettu osoitteesta: <https://ilga.org/state-sponsored-homophobia-report-2019> (Viitattu 20.12.2019).

ILGA-Europe (n.a.). Members. Who we are. Haettu osoitteesta: <https://www.ilga-europe.org/who-we-are/members> (Viitattu 18.12.2019).

Isola, A.-M. & Kaartinen, H. & Leemann, L. & Lääperi, R. & Schneider, T. & Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Haettu osoitteesta: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 10.11.2019).

Jauhiainen, J. S. (2017). Johdanto ja johtopäätökset. Teoksessa J. S. Jauhiainen (toim), *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa* (s. 5–18). Turku: Turun yliopisto.

Jaakkola, M. (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Haettu osoitteesta: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/09_02_19_tutkimus_jaakkola.pdf

Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa A. Jokine & L. Huttunen & A. Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (s. 20–32). Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, T. (1997). Normatiivisen hyvän harhat. Teoksessa J. Lehtonen & J. Nissinen & M. Socada (toim.), *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen: lesbot, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaina* (s. 11–17). Helsinki: Edita.

Juvonen, T. & Rossi, L.-M. & Saresma, T. (2010). Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa T. Juvonen & L.-M. Rossi & T. Saresma (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s. 9-17). Tampere: Vastapaino.

Jyrkämä, J. (2008). Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettismetodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia* 22(4), 190–201. Haettu osoitteesta: <https://www.doria.fi/handle/10024/57371>

Jämsä, J. & Karvinen, M. (2008). *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Järvinen, P. & Järvinen, A. (2011): *Tutkimustyön metodeista*. Uudistettu painos. Tampere: Opinpajan kirja.

Kahn, S. & Alessi, E. J. & Kim, H. & Woolner, L. & Olivieri, C. J. (2017). Facilitating Mental Health Support for LGBT Forced Migrants: A Qualitative Inquiry. *Journal of counseling and development: JCD* 96 (3), 316–326. Haettu osoitteesta: [10.1002/jcad.12205](https://doi.org/10.1002/jcad.12205)

Karban K. & Sirriyeh A. (2015). LGBT asylum seekers and health inequalities in the UK. *Lesbian, Gay, Bisexual and Trans Health Inequalities*. Haettu osoitteesta: <https://bradscholars.brad.ac.uk/handle/10454/10490>

Karkulehto, S. & Saresma, T. & Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. Jyväskylän yliopisto. *Naistutkimus* 4/2012. Haettu osoitteesta: https://www.academia.edu/6783597/Intersektionaalisuus_metodologiana_ja_performatiivisen_intersektionaalisuuden_haaste_Intersectionality_as_Methodology_and_the_Question_of_Performative_Intersectionality

Karvinen, M. (N.d.). *Nainen, mies ja moni muu: Sukupuolien kulttuurinen rakentuminen*. Haettu osoitteesta: https://www.dropbox.com/s/f642cquetu0n25b6/Nainen_mies_ja_moni_muu_KARVINEN.pdf?dl=0 (Viitattu 10.9.2019).

Karvinen, M. (2019). Seksuaalinen suuntautuminen. Sateenkaaritieto. Haettu osoitteesta: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/> (Viitattu 20.11.2019).

Kaukko, M. & Wernesjö, U. (2016). Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *SAGE Journals: Childhood* 24(1), 7–20. Haettu osoitteesta: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.utu.fi/doi/10.1177/0907568216649104>

Keskinen, S & Alemanji, A & Himanen, M, Kivijärvi, A, Osazee, U, Pöyhölä, N & Rousku, V. (2018). ‘The stopped–ethnic profiling in Finland’, SSKH Notat 2/2018. Swedish School of Social Science, University of Helsinki, Helsinki. Haettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/239649>

Keskinen, S. & Vuori, J. (2012). Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa S. Keskinen & J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.), *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa* (s. 7–35). Tampere: University Press.

Kilpiä, J. (2015). *Nimestä minut tunnet*. Aktuaali koulutuspalvelut.

Kiuru, H. (2015). *Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana*. Akateeminen väitöskirjatutkielma. Turku: Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Haettu osoitteesta: <https://www.utupub.fi/handle/10024/104774>

Kohli, R. K. S. (2011). “Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review* 20(5), 311–323. Haettu osoitteesta: <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi/doi/abs/10.1002/car.1182>

Kohli, R. K. S. & Kaukko, M. (2018) The Management of Time and Waiting by Unaccompanied Asylum-Seeking Girls in Finland. *Journal of Refugee Studies*, 31(4), 488–506. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1093/jrs/fex040>

Kokkonen, L. (2010). *Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestäään uuteen sosiaaliseen ympäristöön*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Haettu osoitteesta: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/25577/9789513940683.pdf?sequenc>

Koskiahho, B. (2002). Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa P. Bäcklund & J. Häkli & H. Schulman (toim.), *Osalliset ja osajat* (s. 36–57). Helsinki: Gaudeamus.

Koskinen, S. (2003). Suomalaisen yhteisöosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut* (s. 206–236). Jyväskylä: PS-kustannus.

Koskinen H. & Siekkinen, K. (2019). Osallisuuden vahvistuminen yhdessä tekemällä. Teoksessa T. Kostianen & K. Popova & A. Metteri & M. Leppänen & M. Harju (toim.), *Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa – yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus* (s. 143–152). Tampere: Tampereen yliopisto.

Koster, M. & Nakken, H. & Jan Pijl, S. & van Houten, E. (2009). Being part of the peer group: a literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. *International Journal of Inclusive Education* 13 (2), 117–140. Haettu osoitteesta: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13603110701284680>

Könönen, J. T., & Himanen, M. (2010). Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.), *Vieraita työssä* (s. 45–71). Helsinki: Helsinki University Press.

Laban, C. & Komproe, I. & Gernaat, H. & de Jong, J. (2008). The impact of a long asylum procedure on quality of life, disability and physical health in Iraqi asylum seekers in Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 43(7), 507–515. Haettu osoitteesta: <https://link-springer-com.ezproxy.utu.fi/article/10.1007/s00127-008-0333-1>

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 28–45). Jyväskylä: PS- kustannus.

Laitila, M. (2010). *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa*. Akateeminen väitöskirja. Kuopio: Kopijyvä Oy. Haettu osoitteesta: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0224-5/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf

Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä* (s. 9–16). Tampere: Vastapaino.

Laitinen, M. & Kemppainen, T. (2010). Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 138–177). Helsinki: Gaudeamus University Press.

Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2007). Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus - Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 15(4), 316–332.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011/746. Annettu Helsingissä 17.6.2011. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746> (Viitattu 10.11.2019).

Lee, E. O. J. & Brotman, S. (2011). Identity, Refugeeness, Belonging: Experiences of Sexual Minority Refugees in Canada. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie* 48(3), 241–74. Haettu osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/51979434_Identity_Refugeeness_Belonging_Experiences_of_Sexual_Minority_Refugees_in_Canada

Leiler, A. & Bjärtå, A. & Ekdahl, J. (2018). Mental health and quality of life among asylum seekers and refugees living in refugee housing facilities in Sweden. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 54, 543–551. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1651-6>

Leemann, L. & Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. (2015). *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta: https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600 (Viitattu 14.11.2019)

Lehtonen, J. (2012). Opettajien käsityksiä seksuaalisuuden kirjosta. *Nuorisotutkimus* 30(2), 21–32. Haettu osoitteesta: <http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2012/2/opettaji.pdf>

Lehtomaa, M. (2005). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 163–194). Helsinki: Dialogia.

Lehtovaara, M. (2004). Tieni fenomenologiaan. Teoksessa R. Jaatinen & P. Kaikkonen & J. Lehtovaara (toim), *Opettajuudesta ja kielikasvatuksesta – puheenvuoroja sillanrakentajille* (s. 26–43). Tampere: Tampere University Press.

Leppänen, S. & Westinen, E. (2017). Migrant rap in the periphery: performing politics of belonging. *AILA Review* 30(1), 1–26. Haettu osoitteesta: [doi:10.1075/aila.00001.lep](https://doi.org/10.1075/aila.00001.lep)

Logie, C.H. & Lacombe-Duncan, A. & Lee-Foon, N. & Ransay, H. (2016). ”It’s for us –newcomers, LGBTQ persons, and HIV-positive persons. You feel free to be”: a qualitative study exploring social support group participation among African and Caribbean lesbian, gay, bisexual and transgender newcomers and refugees in Toronto, Canada. *BMC International Health and Human Rights* (2016), 16:18. Haettu osoitteesta: [10.1186/s12914-016-0092-0](https://doi.org/10.1186/s12914-016-0092-0)

Lukac, E. (2017). *LGBT Asylum Seekers in Sweden: Conceptualising Queer Migration Beyond the Concept of “Safe Third Country”*. An Oxford Research report, Haettu osoitteesta <http://www.sogica.org/database/lukac-lgbt-asylum-seekers-in-sweden-2017/> (Viitattu 20.12.2019).

Lyytinen, E. (2019). Johdanto. Teoksessa E. Lyytinen (toim.). *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s. 15–38). Turku: Painosalama Oy.

Lähdesmäki, T. & Saresma, T. & Hiltunen, K. & Jäntti, S. & Sääskilahti, N. & Vallius, A. & Ahvenjärvi, K. (2016). Fluidity and flexibility of ”belonging”: Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59(3), 233–247. Haettu osoitteesta: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0001699316633099>

Lönnqvist, J. & Henriksson, M. & Marttunen, M. & Partonen, T. (Toim.). (2011). *Psykiatria*. 9. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim.

Maahanmuuttovirasto (2019a). Sanasto. Haettu osoitteesta: <https://migri.fi/sanasto> (Viitattu 10.11.2019).

Maahanmuuttovirasto (2019b). Majoittuminen vastaanottokeskukseen. Turvapaikka Suomesta. Haettu osoitteesta: <https://migri.fi/majoittuminen-vastaanottokeskukseen> (Viitattu 10.11.2019).

Maahanmuuttovirasto (2019c). Vastaanottoraha. Turvapaikka Suomesta. Haettu osoitteesta: <https://migri.fi/vastaanottoraha> (Viitattu 10.11.2019).

Maahanmuuttovirasto (2019d). Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus. Turvapaikka Suomesta. Haettu osoitteesta: <https://migri.fi/turvapaikanhakijan-tyonteko-oikeus> (Viitattu 10.11.2019).

Maahanmuuttovirasto (2019e). Turvapaikkaa voi hakea vain Suomesta. Turvapaikka Suomesta. Haettu osoitteesta: <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta> (Viitattu 12.12.2019).

Maahanmuuttovirasto (2019f). Tilastot. Haettu osoitteesta: <https://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49?start=588> (Viitattu 29.12.2019).

Malkki, L. (2012) *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Toimittanut L. Huttunen. Tampere: Vastapaino.

Mansikka, O. (20.5.2016). Poliisi raiskasi, Isis jahtasi – homouden takia vainotut turvapaikanhakijat tukevat ryhmässä toisistaan. *Helsingin sanomat*. Haettu osoitteesta: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002902050.html> (Viitattu 10.4.2019).

Marcu, S. (2014). Geography of belonging: nostalgic attachment, transnational home and global mobility among Romanian immigrants in Spain. *Journal of Cultural Geography*, 31(3), 326–324. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1080/08873631.2014.945719>

Marucco, C. (2017). Turvapaikanhakijoiden arkipäivä. Teoksessa J. S. Jauhiainen (toim), *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa* (s. 85–102). Turku: Turun yliopisto.

Massey, D. (2005). *For Space*. Lontoo, California, New Delhi: Sage.

Matikka, A. & Wikström, K. & Halme, N. (2015). Maahanmuuttajataustaisten nuorten hyvinvointi ja sen seuranta. Tutkimuksesta tiiviisti 29. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Haettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/126929> (Viitattu 19.12.2019).

May, V. (2011). Self, Belonging and Social Change. *Sociology*, 45(3), 363–378. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1177/0038038511399624>

May, V. (2013). *Connecting Self to Society. Belonging in a Changing World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mead, G.H. (1952). *Mind, self and society. From the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.

Messih, M. (2017). Mental health in LGBT refugee population. *The American Journal of Psychiatry*, 11(7), 5–7. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1176/appi.ajp-rj.2016.110704>

Miettinen, S. (19.6.2016). Iranilainen homo uskoi paratiisiin, kun hän haki turvapaikkaa Suomesta. *Yle*. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-8956593> (Viitattu 10.10.2019).

Mubarak, Y. M. & Nilsson, E. & Saxén, N. (2015). *Suomen somalit*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Murray, D. (2014). Real Queer: "Authentic" LGBT Refugee Claimants and Homonationalism in the Canadian Refugee System. *Anthropologica*, 2014, 56(1), 21–32. Haettu osoitteesta: <https://www.muse.jhu.edu/article/544740> (Viitattu 3.1.2020).

Mustola, K. & Pakkanen, J. (toim.) (2007). *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like.

Nissinen, J. (2011). Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa L. Tuovinen & O. Stålström & J. Nissinen & J. Hentilä (toim.), *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (s. 11–34). Gaudeamus, Helsinki.

Nivala, E. & Ryytänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, 14*. Haettu osoitteesta: https://www.uef.fi/documents/364780/1847612/Nivala_%26_Ryytänen_Kohti_sosiaalipedagogista_osallisuuden_ideaalia.pdf/82a018a3-5f0a-4c44-8937-7fd4ac2a3879 (Viitattu 14.11.2019).

Nykänen, T. & Koikkalainen S. & Seppälä, T. & Mikkonen, E. & Rainio, M. (2019). Poikkeusajan tilat: vastaanottokeskukset pohjoisessa Suomessa. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s.161-182). Turku: Painosalama Oy.

Närhi, K. & Kokkonen, T. & Matthies, A.-L. (2015). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus - Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 22(3), 227–244. Haettu osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/51212>

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968. Annettu Genevessä 28.7.1951. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1968/19680077> (Viitattu 10.10.2019).

Pakolaisneuvonta (N.d.). Kansainvälinen suojele. Tietoa pakolais- ja ulkomaalaisoikeudesta. Haettu osoitteesta: <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/kansainvalinen-suojelu/> (Viitattu 13.12.2019).

Parviainen T. & Pelkonen M. (1998). Muuttuva hoitotyö ja Terveyttä kaikille -ohjelma. Teoksessa: T. Parviainen & M. Pelkonen (toim.), *Yhteisöllisyys - avain parempaan terveyteen. Työvälineitä hoitotyöhön* (s. 25-36). Helsinki: Stakes.

Pentikäinen, M. (2005). *Loputon matka. Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö.

Pesonen, T. P., Nissinen, J., & Väisänen, M. (2016). Sinuiksi tuleminen: Turvallinen ulostulo. Haettu osoitteesta: <https://www.sinuiksi.fi/tietopankki/oppaita-ohjeita-jaesitteita> (Viitattu 12.12.2019)

Petäjaniemi, M. & Lanas, M. & Kaukko, M. (2018). Osallisuus turvaa hakevan reunaehdoissa. Häntämajoitusyksikössä asuvien nuorten miesten kertomuksia arjesta. *Aikuiskasvatus* 38(1), 4–17. Haettu osoitteesta: <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88118> (Viitattu 30.12.2019).

Perttula, J. (2009). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tietenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.): *Kokemuksen tutkimus, merkitys-tulkinta-ymmärtäminen* (s. 115–162). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Pietilä, A.-M. & Länsimies-Antikainen H. (toim.). (2008). *Etiikkaa monitieteisesti Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Pohjola, A. (2003). Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa A. Pohjola (toim.), *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita* 47 (s. 53–67). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pohjola, A. & Laitinen, M. & Seppänen, M. (2014). Rakenteellisen sosiaalityön jäsentymisen. Teoksessa A. Pohjola & M. Laitinen & M. Seppänen, M. (toim), *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014* (s. 269–281). Kuopio: Unipress.

Pulkkinen, S. (2010). Husserlin fenomenologinen menetelmä. Teoksessa T. Miettinen & S. Pulkkinen & T. Taipale (toim.), *Fenomenologian ydinkysymyksiä* (s. 25–44). Helsinki: Gaudeamus.

Punna, M. & Malinen, K & Sevón, E. & Sihvonen, S. (2017). Kannattaako asiakkaan toimijuuden ja itseohjautuvuuden vahvistaminen? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 54(2), 155–158. Haettu osoitteesta: <https://journal.fi/sla/article/view/63656>

Puumala, E. & Ristimäki, H.-L. & Ylikomi, R. (2019). Kokemus, kertominen ja tieto turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s. 137–160). Turku: Painosalama Oy.

Päihdelinkki (2019). Vertaistukiryhmät. Mistä apua? Haettu osoitteesta: <https://paihdelinkki.fi/fi/mista-apua/vertaistukiryhmat> (Viitattu 18.12.2019).

Pöyhönen, S. & Kokkonen, L. & Tarnanen, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s. 183–208). Turku: Painosalama Oy.

Rainio, M. (2015). *Globalisaation varjoiset huoneet. Kuulumisen ja ulossulkemisen tilat rajanylityksiä käsittelevissä liikkuvan kuvan installaatioissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Rauhala, L. (2005). *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.

Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa T. Era (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 154. Helsinki: Suomen yliopistopaino Oy.

Reading, R. & Rubin, L. R. (2011). Advocacy and empowerment: Group therapy for LGBT Asylum Seekers. *Traumatology*, 17(2), 86–98. Haettu osoitteesta: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1177%2F1534765610395622>

Regnbågsankan (2018). Ordlista. <https://www.regnbagsankan.fi/utbildning/fakta-om-hbtiq/> (Viitattu 13.9.2019.)

RFSL – Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter (2015). HBTQ. Hbtq -fakta & tips. Haettu osoitteesta: <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/> (Viitattu 13.9.2019).

Ristkari, M. & Tyni, V. (2018). *Sukupuolena ihminen: Tietokirja transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Rossi, L.-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Juvonen & L.-M. Rossi & T. Saresma (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s. 21–37). Tampere: Vastapaino.

Rossi, L.-M. (2015). *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Roivainen, I. (2004). *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. Tampere: Tampere University Press.

Roivainen, I. & Ranta-Tyrkkö, S. (toim.). (2016). *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. Tallinna: United Press Global.

Ronkainen, S. (2008). Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73(4), 388–401. Haettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/101398>

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 22–56). Tampere: Vastapaino.

Ryttläinen, K. & Valkama, S. (2010). *Seksuaalisuus hoitotyössä*. Helsinki: Edita.

Sarkkinen, M. (2010). *Tyydyttävän äitiyden ulkopuolella. Fenomenologis-hermeneuttinen tapaustutkimus uudelleensynnyttäjän masennus kokemuksesta.* Psykologian ammatillinen lisensiaattitutkimus. Turku: Turun yliopisto.

Seta (2012). *HLBTIQ. Opas toimittajille. Näin kirjoitat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä.*
Haettu osoitteesta:
https://moodle.amk.fi/pluginfile.php/1784/mod_resource/content/8/Opas%20toimittajille%20N%C3%A4in%20kirjoitat%20seksuaali-%20ja%20sukupuoliv%C3%A4hemmist%C3%B6ist%C3%A4
(Viitattu 1.10.2019).

Seta (2016). *Opitaan yhdessä! Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Opas opettajille.* Helsinki: Suomen Uusiokuori Oy.

Seta (2017a). *Sukupuolen moninaisuus -opas.* 3. korjattu painos. Haettu osoitteesta:
<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/> (Viitattu 20.11.2019).

Seta (2017b). The situation of LGBTI asylum seekers in Finland. Submission to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination for the List of Themes in relation to the twenty third periodic report of Finland. Haettu osoitteesta:
https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/FIN/INT_CERD_CSS_FIN_26624_E.pdf (Viitattu 8.1.2020).

Seta (2019a). Sateenkaarisanasto. Haettu osoitteesta:
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> (Viitattu 13.9.2019).

Seta (2019b). Vertaistuki. Tuki- ja neuvontapalvelut. Haettu osoitteesta: <https://seta.fi/palvelut/tuki-ja-neuvontapalvelut/vertaistuki/> (Viitattu 17.12.2019).

Seta (n.a.). Jäsenjärjestöt. Järjestö. Haettu osoitteesta: <https://seta.fi/jarjesto/jasenjarjestot/> (Viitattu 18.12.2019).

Sheller, M. & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning* 38(2), 207–226
Haettu osoitteesta:
https://www.researchgate.net/publication/23539640_The_New_Mobilities_Paradigm

Silverman, D. (1997). Towards an aesthetics of research. Teoksessa D. Silverman (toim.), *Qualitative Research. Theory, Method and Practice* (s. 239–253). Lontoo: Sage Publications.

Siitonen J. (1999). *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis

Sironen, E. (2019). Pakolaistaustaisten naisten osallisuus ja paikkaan kiinnittymisen merkitys. Teoksessa T. Kostiainen & K. Popova & A. Metteri & M. Leppänen & M. Harju (toim.), *Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa – yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus* (s. 153–160). Tampere: Tampereen yliopisto.

Sisäministeriö (2019). Kuka on turvapaikanhakija? Usein kysytyt kysymykset turvapaikanhakijoista. Haettu osoitteesta: <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset/ukk> (Viitattu 11.10.2019).

Snellman, O. & Seikkula, J. & Wahlström, J. & Kurri, K. (2014). Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 51(3), 203–222. Haettu osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/277051850_Aikuisten_turvapaikanhakijoiden_ja_pakolaisten_mielenterveyden_ja_psykkisten_ongelmien_erityispiirteet_Special_features_of_mental_health_and_psychological_problems_of_adult_asylum_seekers_and_refugee/stats

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2014/20141301> (Viitattu 1.12.2019).

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2019). Turvapaikanhakijoiden sosiaaliturva ja palvelut Suomessa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Haettu osoitteesta: <https://stm.fi/turvapaikanhakijoiden-palvelut> (Viitattu 11.11.2019).

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (2013). Asioimistulkin ammattisäännöstö. Haettu osoitteesta: https://www.sktl.fi/@Bin/280271/Asioimistulkin_ammattiss%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6st%C3%B6.pdf (Viitattu 6.1.2020).

Suutari, M. & Suurpää, L. (2001). Johdanto. Erottautumista, kiinnikkeitä ja irrallisuutta. Teoksessa M. Suutari (toim.), *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla* (s. 5–12). Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Talentia (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Haettu osoitteesta: <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet> (Viitattu 10.1.2019).

Taipale, J. (2010). Intersubjektiivisuus ja normaalius. Teoksessa T. Miettinen & S. Pulkkinen & T. Taipale (toim.), *Fenomenologian ydinkysymyksiä* (s. 118–133). Helsinki: Gaudeamus.

Ten Have, P. (2004). *Understanding qualitative research and ethnomethodology*. Lontoo: Sage.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2011). Tautiluokitus ICD-10. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet. Suomalainen 3. uudistettu painos Maailman terveysjärjestön (WHO) luokituksesta ICD-10. Haettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/80324> (Viitattu 13.12.2019).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018). Tasa-arvosanasto. Sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvotiedon keskus. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> (Viitattu 20.11.2019).

Terveyskylä (2019). Etsi vertaistukea. Vertaistalo.fi. Haettu osoitteesta: <https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/etsi-vertaistukea> (Viitattu 18.12.2019).

Tiittula, L. & Ruusuvaori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvaori & L. Tiittula (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 9–21). Tampere: Vastapaino.

Tiven, R. & Neilson, V. (2016). Working with Lesbian, Gay, Bisexual and transgender immigrants. Teoksessa F. Chang-Muy & E. Congress (toim.), *Social work with immigrants and refugees. Legal issues, clinical skills and advocacy* (s. 257–271). New York: Springer Publishing Company.

Toivanen, M. (2014). *Negotiating home and belonging. Young Kurds in Finland*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto. Turku: Painosalama Oy.

Tolonen, T. (2007). Social and cultural capital meets youth research: A critical approach. Teoksessa H. Helve & J. Bynner (toim.), *Youth and Social Capital* (s. 29–42). Lontoo: Tufnell Press.

Tschalaer, M. & Held, N. (2019). Queer Asylum in Germany: Better visibility and access to legal and social support needed for LGBTQI+ people seeking asylum in Germany. Policy Briefing 77. 10/2019. Haettu osoitteesta: <https://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/policybristol/PolicyBristol-PolicyBriefing-Oct2019-germany-queer-asylum.pdf> (Viitattu 10.1.2020).

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Yhdestoista uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törrönen J. (2006). Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen & T. Lahti (toim.), *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta* (s. 15–37). Helsinki: Stakes.

UNHCR – The UN Refugee Agency. (2010). The Protection of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum-Seekers and Refugees. Discussion Paper. Haettu osoitteesta: <https://www.refworld.org/pdfid/4cff9a8f2.pdf> (Viitattu 10.3.2019).

UNHCR – The UN Refugee Agency. (2015). *Protecting persons with diverse sexual orientations and gender identities. A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Intersex Asylum-Seekers and Refugees*. United Nations High Commissioner for Refugees.

UNHCR – The UN Refugee Agency. (2019). Figures at glance. Haettu osoitteesta: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

Vallius, A. (2016). Tila, kuuluminen ja kuva. *Tahiti: Taidehistoria tieteenä, 1/2016*. Haettu osoitteesta: <http://tahiti.fi/01-2016/tieteelliset-artikkelit/tila-kuuluminen-ja-kuva/>

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE (2016). Intersukupuolisten lasten hoito. Kannanotto 22.3.2016. Haettu osoitteesta: https://etene.fi/documents/1429646/2056382/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf/c5d42c

[bd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf](https://doi.org/10.1111/1468-2445.12111) (Viitattu 10.11.2019).

Valtonen, K. (2004). From the Margin to the Mainstream: Conceptualizing Refugee Settlement Processes. *Journal of Refugee Studies*, 17(1), 70–96. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1093/jrs/17.1.70> (Viitattu 10.12.2019).

Vanhanen, S. (2019). Valistusta ja vuorovaikutusta: turvapaikanhakijoiden laillisuuskasvatus poliisin työssä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.). *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa* (s. 209–230). Turku: Painosalama Oy.

Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Verdasco, A. (2018). Communities of belonging in the temporariness of the Danish Asylum System: Shalini's anchoring points. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(9). Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1443393>

Virtanen, J. (2006). Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa: J. Metsämuuronen (toim.), *Laadullisen tutkimuksen käsikirja* (s. 151–212). Jyväskylä: Gummerus.

Weßels, J. (2011). Sexual orientation in Refugee Status Determination. Working Paper Series No. 73. Oxford: Refugee Studies Centre & Oxford Department of International Development & University of Oxford. Haettu osoitteesta: <https://www.refworld.org/pdfid/4ebb93182.pdf> (Viitattu: 10.11.2019).

White, L.C. & Cooper, M. & Lawrence, D. (2019). Mental illness and resilience among sexual and gender minority refugees and asylum seekers. *British Journal of General Practice*, 69(678), 10–11. Haettu osoitteesta: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/30591596>

Yuval-Davis, N. (2006) “Belonging and the Politics of Belonging”. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197–214. Haettu osoitteesta: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00313220600769331?needAccess=true>

Yuval-Davis, N. & Kannabiran, K. & Vieten, U. (2006). Introduction: Situating Contemporary Politics of Belonging. Teoksessa N. Yuval-Davis & K. Kannabiran & U. Vieten (toim.), *The Situated Politics of Belonging* (s. 1–12). Lontoo: Sage.

Zidan, A. (22.11.2015). Irakilainen homo joutuu pelkäämään vastaanottokeskuksessa Suomessa. *Yle*. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-8453642> (Viitattu 20.4.2019).

LIITTEET

LIITE 1. SANASTO

Aseksuaalisuus. Aseksuaalinen ihminen kokee vain vähäistä tai ei ollenkaan seksuaalista vetoa toisia henkilöitä kohtaan. Henkilö voi tuntea kuitenkin emotionaalista vetovoimaa mihin tahansa muuhun sukupuoleen. Termi ei määritä ihmisen sukupuolta tai sukupuoli-identiteettiä. (Seta 2019a.)

Biseksuaalisuus/ Bi-ihmiset. Merkitsee yksilöä, joka tuntee emotionaalista, romanttista ja/tai seksuaalista vetoa sekä omaa että eri sukupuolta olevia kohtaan. Osalle kumppanin sukupuolella ei ole merkitystä. Biseksuaalisuuden kanssa osittain päällekkäinen ilmaisu on panseksuaalisuus, joka merkitsee, että henkilö kokee edellä kuvattuja vetovoiman muotoja kaikki sukupuolia kohtaan. (Helsinki Pride Yhteisö 2019c; Seta 2019a.)

Homo/homoseksuaali. Kuvaa henkilöä, joka tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia kohtaan. Sanaa käytetään myös suppeammin tarkoittamaan itsensä mieheksi määrittelevää henkilöä, joka kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista mielenkiintoa miehiä kohtaan. (Seta 2019a.)

Intersukupuolisuus. Käsite kattaa laajan joukon erilaisia kehon veriaatioita, joissa ihmisen sukupuolitetut piirteet, kuten sukuelimet, hormonitoiminta tai kromosomit eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Intersukupuolinen tila ei määrittele sitä, millainen sukupuoli-identiteetti ihmisellä on. Kyseessä on luonnollinen kehollinen moninaisuus, joka tekee näkyväksi sen, ettei ihmistä voi biologisestikaan luokitella kahteen vastakkaiseen ja toisensa poissulkevaan sukupuoleen. (Helsinki Pride Yhteisö 2019c; Seta 2019a.)

Lesbo. Ilmaisu käytetään usein itsensä naiseksi määrittelevästä henkilöstä, joka kokee seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetoa pääasiassa naisia kohtaan (Seta 2019a.)

Muunsukupuolisuus. Muunsukupuolinen ihminen voi olla nainen, mies jotakin mieheyden ja naiseuden väliltä tai täysin jaon ulkopuolella. Ilmaisua voi toimia myös kattokäsitteenä muillekin ei-binäärisen sukupuolen kokemuksille. Kuitenkaan kaikki kaksinapaisen sukupuoli-identiteetillä olevat eivät koe termiä sukupuoli-identiteetikseen. (Seta 2019a.)

Queer. Sekä poliittinen että usein akateeminen ajattelumalli tai näkökulma, joka kyseenalaistaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kytkeytyviä yhteiskunnassa ilmeneviä normeja. Voi olla myös identiteetti, joka merkitsee, ettei ihminen halua määritellä omaa sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. Käsite ei ole täysin neutraali, vaan se voidaan myös kokea loukkaavana. (Seta 2019a.)

Transsukupuolisuus. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa sitä sukupuolta, joka on määritetty hänelle syntymän yhteydessä. Identiteetti voi olla nainen, mies tai jotain muuta. Henkilö voi korjata kehoaan vastaamaan sukupuoli-identiteettiä. On tärkeää, että transsukupuoliset kohdataan oikeassa sukupuoleessa, jonka vuoksi sukupuolen korjauksen juridiset ja sosiaaliset elementit ovat myös erittäin tärkeitä. (Seta 2019a.)

Transgender. Suomen kielessä käsite merkitsi sukupuoli-identiteettiä, joka ei yksiselitteisesti ole naisen tai miehen, vaan asettuu jaottelun väliin tai ulkopuolelle. Termin on korvannut käsite muunsukupuolinen, tosin osa ihmisistä kokee transgenderin kuvaavan paremmin heitä. Englannin kielessä termi viittaa yleisesti kaikkiin transihmisiin. (Seta 2019a.)

Transvestisuus. Merkitsee, että henkilöllä on tarve ilmaista toista sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty esimerkiksi eläytymällä, pukeutumalla tai laittautumalla. Henkilöt ovat usein tyytyväisiä syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa, joten tarvetta lääketieteellisiin korjauksiin tai juridisiin muutoksiin ei ole. Tärkeää on, että transvestiitti kohdataan siinä sukupuoleessa, jota hän kulloinkin ilmentää. (Seta 2019a.)

LIITE 2. INFORMAATIOKIRJE SUOMEKSI

Hei,

Olen Pauliina Pulkki ja opiskelen Turun yliopiston Yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa sosiaalityötä. Teen tällä hetkellä maisteriopintoihin kuuluvaa pro gradu -opinnäytetyötä, joka käsittelee HeSeta ry:n (uudelta nimeltään Helsinki Pride -yhteisö) Together -toiminnan merkitystä siihen osallistuneille henkilöille. Tavoitteenani on selvittää, antaako vertaisryhmätoiminta osallistujille jotain sellaista, mitä muissa sosiaalipalveluissa ei ole tarjolla, ja millainen merkitys sillä on yksilön hyvinvoinnin kannalta. Haluaisin kuulla sinulta, millaisia kokemuksia olet ryhmätoiminnasta saanut, ja millainen merkitys niillä on elämässäsi.

Toteutan tutkimukseni yksilöhaastatteluina, joissa on tarvittaessa mukana salassapitovelvollinen ammattitulkki. Haastattelut nauhoitetaan ääninauhurilla, jonka jälkeen litteroin ne tekstimuotoon aineiston analysointia varten. Litterointivaiheessa haastatteluista poistetaan kaikki henkilötiedot. Sekä haastattelujen äänitteet että tekstitiedostot säilytetään kotonani erillisellä tallennuslevyllä salasanalla suojattuina. Kaikki henkilötietoja sisältävät lomakkeet säilytetään siten, ettei ulkopuolisilla ole pääsyä niihin. Lopullisessa opinnäytetyössäni vastauksia käsitellään siten, etteivät haastateltavat ole tunnistettavissa.

Tutkimukseni keskittyy kokemuksiisi HeSetan Together -toiminnasta, eikä sinun tarvitse kertoa oikeaa nimeäsi, kotimaatasi, ikääsi, oleskelulupasi tilannetta, sukupuoltasi tai seksuaalista suuntautumistasi. Sinulla on oikeus kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin haastattelun aikana, ja halutessasi keskeyttää tutkimukseen osallistuminen ilman perusteluja. Mikäli haastattelussa käytetään tulkkia, kuulen mielelläni sinun toiveesi sopivasta tulkista ja pyrin palkkaamaan hänet haastatteluusi. Kerron kaikille haastateltaville etukäteen paikalle saapuvan tulkin nimen. Voit myös keskeyttää haastattelun, mikäli huomaat tulkin toiminnassa ongelmia, ja järjestän sinulle uuden haastattelutilanteen toisen ammattitulkin kanssa. Haastatteluun osallistuminen tai sen keskeyttäminen eivät vaikuta asiakkuuteesi HeSetalla.

Haastattelut kestävät n. 1 – 1,5h ja ne pidetään HeSeta ry:n tiloissa sinulle sopivana aikana. Mikäli sinulle herää kysymyksiä tutkimuksestani ennen haastatteluja tai niiden jälkeen, olen tavoitettavissa puhelimitse tai sähköpostilla.

Kuulisin mielelläni kokemuksistasi! Jos haluat osallistua tutkimukseeni, voit ilmoittaa kiinnostuksestasi suoraan minulle tai HeSetalla Mimosalle.

ystävällisin terveisin,

Pauliina Pulkki
sosiaalityön opiskelija, Turun yliopisto

LIITE 3. SUOSTUMUSLOMAKE SUOMEKSI

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta**Tutkimus:**

Pauliina Pulkki: Sateenkaaren tuolla puolen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden kokemuksia vertaisryhmätoiminnasta.

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityön oppiaine.

Tutkimus julkaistaan sekä kirjallisena versiona että sähköisesti Turun yliopiston julkaisuarkistossa.

Tutkimuksen ohjaaja: Elina Pekkarinen, Turun yliopisto ja Anniina Kaittila, Turun yliopisto

Tutkimuksen tekijä on selittänyt minulle yllä mainitun tutkimuksensa tarkoituksen ja siinä käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen myös tietoinen siitä, miten henkilötietojani sisältäviä aineistoja käsitellään ja säilytetään tutkimuksen aikana.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin halutessani keskeyttää osallistumiseni ilman perusteluita. Keskeyttäminen ei vaikuta asiakkuuteeni HeSetalla.

Annan suostumukseni seuraaviin:

Minua haastatellaan edellä mainittuun tutkimukseen, haastattelut äänitetään ja muutetaan tekstimuotoon. Nimi-, kansalaisuus- ja muut yksilöivät tiedot poistetaan tekstiaineistosta.

Haastattelussa antamiani tietoja saa käyttää tutkimuksen toteutuksessa.

kyllä   -   ei

Tutkija saa käsitellä ja säilyttää henkilötietojani sisältäviä dokumentteja (esimerkiksi tämä suostumuslomake) salassapitosäädösten mukaisesti tutkimuksen julkaisuun asti. Tämän jälkeen suostumuslomakkeet skannataan kuvamuotoon ja arkistoidaan salasanalla suojattuina tiedostoina ulkoiselle kovalevyllä vuoteen 2024 asti. Tämän jälkeen tiedostot tuhoetaan lopullisesti.

kyllä   -   ei

Tutkija saa arkistoida litteroidun tekstiaineiston, josta on poistettu kaikki henkilö- ja tunnistetiedot, omaa jatkotutkimustaan (esim. väitöskirja, lisensointityö, tieteellinen artikkeli itsenäisesti tai toisen tutkijan kanssa) varten. Materiaalia ei luovuteta muiden henkilöiden tai instituutioiden käyttöön.

Anonyymia arkistoitua materiaalia saa säilyttää vuoteen 2039 asti, jonka jälkeen se tuhoetaan lopullisesti.

kyllä   -   ei

Suostumuslomakkeita on laadittu kaksi (2) kappaletta, joista suomenkielinen versio jää tutkijalle.

Paikka, aika

Allekirjoitus, nimenselvennys

LIITE 4. HAASTATTELURUNKO

TEEMAT:

1. Toimintaan tutustuminen ja liittyminen
  - Kertoisitko ensimmäiseksi omin sanoin, missä ja miten kuulit toiminnasta?
  - Miten tulit toimintaan mukaan?
  - Millainen ensimmäinen tapaaminen (yksilö- tai ryhmä-) oli, mitä ajattelit, miltä tuntui?
2. Tekeminen
  - Kuinka monta kertaa viikossa osallistut toimintaan?
  - Millaiseen toimintaan olet osallistunut?
  - Millaisia asioita ryhmässä käsitellään?
  - Olen huomannut, että jokainen tapaaminen aloitetaan sääntöjen läpi käymisellä. Mitä ajattelet tästä?
  - Mikä toiminnassa on parasta?
  - Onko jotain, josta et pidä?
  - Onko jotain, mitä kaipaisit?
3. Paikka
  - Mitä tämä tila (sijainti, sisustus jne.) sinulle merkitsee?
  - Voisiko ryhmä kokoontua jossakin muualla?
4. Suhteet
  - Miten kuvailisit ryhmäläisten välisiä suhteita yleisesti?
  - Millainen suhde sinulla on muihin ryhmäläisiin?
  - Mitä ajattelet siitä, että ryhmässä on hyvin paljon ihmisiä erilaisista taustoista?
  - Mitä ajattelet ohjaajista?
  - Onko ihmisiä lähtenyt/tullut paljon sinä aikana, kun olet osallistunut? millaisia ajatuksia herättää?
5. Kokemukset
  - Onko ryhmään osallistuminen vaikuttanut elämääsi, ja jos on, miten? Millainen merkitys osallistumisella on ollut sinulle?
  - Oletko erilainen ryhmässä kuin muualla?
  - Oletko saanut tukea myös muualta? Onko tällä tuella ollut erilainen merkitys sinulle ja jos on, miten?
  - Lisäksi:
    - kuinka kauan ajattelet, osallistuvasi toimintaan?
    - millaisia tulevaisuudensuunnitelmia sinulla on?
    - onko vielä jotain, mitä haluaisit kertoa?

LIITE 5. TIEDONHALLINTASUUNNITELMA

Tiedonhallintasuunnitelma

Tutkimus:

Pauliina Pulkki: Sateenkaaren tuolla puolen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden kokemuksia yhteisötoiminnasta.

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityön oppiaine.

Tutkimus julkaistaan sekä kirjallisena versiona että sähköisesti Turun yliopiston julkaisuarkistossa

Aineiston tyyppi	Keräystapa	Sisältö	Säilytys	Suojaus	Käsittely	Tuhoaminen
Haastattelu	Äänitetään sanelukoneella.	Sisältää mahdollisesti henkilö-, tunniste- tai arkaluonteisia tietoja.	Siirretään sanelukoneelta digitaaliseen muotoon ja tallennetaan ulkoiselle kovalevyllä.	Sekä kovalevy että yksittäiset tiedostot suojataan salasanalla.	Haastatteluja kuunnellaan vain yksityisasunnossa siten, ettei muilla ole mahdollisuutta kuunnella niitä.	Haastattelujen litteroinnin jälkeen äänitteet tuhoetaan.
Haastattelujen litteroidut tekstitiedostot	Äänitetyt haastattelut muunnetaan tekstimuotoon	Ei sisällä henkilötietoja. Saattaa sisältää arkaluonteisia tietoja.	Tekstitiedostot tallennetaan ulkoiselle kovalevyllä.	Sekä kovalevy että yksittäiset tiedostot suojataan salasanalla.	Tekstejä analysoidaan ainoastaan sellaisissa paikoissa, joihin ulkopuolisilla ei ole pääsyä. Tekstejä ei tallenneta pilvipalveluihin tai lähetetä sähköpostin välityksellä.	Tekstitiedostot tuhoetaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen, paitsi niissä tapauksissa, joissa haastateltava on antanut luvan säilyttää tekstitiedoston jatkotutkimusta varten (vuoteen 2039 saakka).
Tutkijan muistiinpanot	Tutkija tekee kirjoittamalla muistiinpanoja haastattelujen yhteydessä.	Ei sisällä henkilö-, tunniste- tai arkaluonteisia tietoja.	Muistiinpanoja säilytetään huolellisesti siten, ettei ulkopuolisilla ole mahdollisuutta päästä niihin käsiksi.	Ei erillistä suojausta.	Käsitellään asianmukaisesti siten, ettei ulkopuolisilla pääsyä aineistoon.	Muistiinpanot tuhoetaan tutkimuksen analyysin valmistuttua.
Tutkittavien suostumuslomakkeet	Kirjallisten suostumuslomakkeiden täyttäminen ennen haastatteluja	Sisältää henkilötietoja.	Paperisia lomakkeita säilytetään asiallisesti tutkijan kotona. Ne skannataan tietokoneelle kuvamuotoon ja tallennetaan erilliselle, salasanalla suojatulle kovalevyllä.	Asianmukainen säilytys tutkijan kotona sekä salanasuojattu ulkoisella kovalevyllä.		Paperiversiot säilytetään tutkimuksen ajan. Skannatut kuvatiedostot säilytetään ulkoisella kovalevyllä salanasuojattuna.